

170.7
แ 6๕๕๓
๓ 3

การศึกษากวามสาขารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
ใ่วิชาจริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
ที่เรียนด้วยวิธีส่วนแบบไตรสิกขา

ปริญญานิพนธ์

ของ

นิภาพรรณ แดงโรจน์

27 เม.ย. 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2530

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

177893

การศึกษาศาถาความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
ในวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา

บทคัดย่อ
ของ
นิภาพรรณ แดงโรจน์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
กุมภาพันธ์ 2530

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับ วิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2529 โรงเรียนราชวินิต บางแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 40 คน เป็นกลุ่มควบคุม 40 คน นักเรียนในกลุ่มทดลองได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา นักเรียนกลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ใช้เวลาในการฝึกปฏิบัติการเรียนการสอนของแต่ละวิธีสอน กลุ่มละ 17 คาบ คาบละ 10 นาที โดยกลุ่มทดลองเจริญอานาปานสติ กลุ่มควบคุมฝึกอภิปราย และใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 12 คาบ คาบละ 50 นาที โดยสอนในเนื้อหาเดียวกันทั้งสองกลุ่ม ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ Randomized Control Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง (ความเชื่อมั่น 0.86) และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรม (ความเชื่อมั่น 0.93) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ t-test และวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1, .05 ตามลำดับ ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

A STUDY OF MATHAYOM SUKSA IV STUDENTS'
SELF ANALYSIS AND ACHIEVEMENT IN ETHICS
THROUGH TRISIKHA METHOD

AN ABSTRACT
BY
NIPAPAN DANGROJHANA

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University
February, 1987

The purpose of this research was to compare self analysis and academic achievement in Ethics between two groups of students taught by Trisikka method (practicing, meditation, intelligence) and by the methods in the teacher's manual of the Supervisory Unit, Department of General Education.

The samples were the 80 Mathayom Suksa four students in Rajavinit Bangkeao School, Samutprakarn Province, during the second semester of the 1986 academic year. Forty students randomly selected as an experimental group, were taught by Trisikka method, whereas forty students in the control group were taught by methods in the teacher's manual of the Supervisory Unit, Department of General Education. It took each group 12 periods (1 period = 50 minutes) to study the same content. The Randomized Control Group Pretest-Posttest Design was statistically used in the study. At the end of experiment, the self analysis ability test (reliability = .863) and the achievement test (reliability = .932) were statistically analyzed by using ANCOVA and t-test.

The results indicated that the self analysis between both groups studying Ethics was significantly different at the .01 level; whereas the self analysis development of the experimental and control groups, compared between the pretest and the posttest, was significantly positive at the .01 and the .05 level but the achievement of the two groups were not significantly different.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต และคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณา
ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
..... กรรมการ

..... ประธาน
..... กรรมการ
..... กรรมการ

ประกาศกฐนการ

อรหํ สุมมาสมุพฺพุโธ ภควา สุทํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม มฺหํ นมสฺสํ
สฺยปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ สงฺฆํ นมามิ

อนนฺตจฺจนสฺสํปฺนนา ชเนตฺติชนกา อุกโก
มยฺหํ มาตาปิตูนังวะ ปาเท วนฺทามิ สาทริ

ปาเจราจริยา โหนฺติ จฺจนฺตฺตฺรานุสาสกา
ปญฺญาวิชฺฌิตเรเต เต ทินฺโนวาเท นมามิ

<u>อินทรีเขียว</u>	นโมข้าจะไหว้	วรไตรรัตน
	พ่อแม่และครูบา	บุพการีอารี
	พ่อแม่ประธานกาย	ผลสายชีวินทรีย์
	ครูให้ชาติ	ประเจิดกรีปริญญา
	ไตรรัตน์ให้วิญญาณ	นฤพานคะโลกรา
	พิศหกนทุงเวลา	ชินะอุปสรรคพลัน
	หากแม้วิจัยนี้	บุญมีกษานันต์
	จงบรรลुสัตว์สรรพ	มีประมาณ ๗ กฟใด
	บนนอบ ณ ที่นี้	กลมีไกรวิจัย
	ต่อเติมกระจำใจให้	พิพัฒน์ผุสัยามชน

นิภาพรรณ แดงโรจน์

ការបង្កើន

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	5
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	5
ขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
เอกสารและงานวิจัยที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	13
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม	13
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนจริยธรรมและการสอนเพื่อสร้างปัญญา ตามแนวพุทธศาสนา	14
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโครงศึกษา	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้พุทธวิธีสอนในการสอนจริยธรรม	34
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมาธิ	36
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตนเอง	45
สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า	66
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	67
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	67
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	68
แบบแผนในการวิจัย	73
วิธีดำเนินการทดลอง	74
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	76

4	การวิเคราะห์ข้อมูล	80
	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	80
	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	80
	เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองระหว่างกลุ่ม	
	ทดลองกับกลุ่มควบคุม	81
	เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนิชาจริยธรรมระหว่างกลุ่ม	
	ทดลองกับกลุ่มควบคุม	82
	เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลอง	
	และหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง	83
	เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลอง	
	และหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม	84
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	85
	ความมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้	85
	สมมุติฐานของการศึกษาครั้งนี้	85
	วิธีดำเนินการศึกษาครั้งนี้	86
	การวิเคราะห์ข้อมูล	88
	สรุปผลการศึกษาครั้งนี้	88
	อภิปรายผลการศึกษาครั้งนี้	89
	ข้อเสนอแนะ	93
	บรรณานุกรม	95
	ภาคผนวก	102

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 โน้ตบันทึกเกี่ยวกับสัมปรีดิ์ธรรม	52
2 แผนแผนการวิจัย	59
3 วัน-เวลาทำการทดลอง	75
4 เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองระหว่างกลุ่มทดลอง กับกลุ่มควบคุม	81
5 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม	82
6 เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลองและ หลังการทดลองของกลุ่มทดลอง	83
7 เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลองและ หลังการทดลองของกลุ่มควบคุม	84
8 ถ้าความยากง่าย (p) ตามอำนาจจำแนก (r) และถ้าความยากง่าย มาตรฐาน (Δ) ที่ได้จากกรวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา เรื่องจริยธรรมสำหรับพัฒนาปัจเจกบุคคล. 107	

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา	28
2 ขั้นตอนการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา	30
3 แสดงลักษณะความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการรู้จักตน	49
4 ความเกี่ยวข้องกันในองค์ประกอบของไตรสิกขา	92

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาทางด้านจริยธรรมและวัฒนธรรมอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำนึกในเรื่องศีลธรรมของคนในชาติเสื่อมลง ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขณะเดียวกันวัฒนธรรมต่างประเทศได้แพร่หลายเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนมีผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง และการที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็ทำให้เกิดปัญหาแก่งแย่งชิงดีกันในเชิงเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีวิตทำให้การปฏิบัติงานไม่ถูกต้องตามท่วงคลองธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526 : 7) นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ (นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ 2526 : 102) ได้กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความไม่ถูกต้องตามท่วงคลองธรรม และความสับสนปนเปื้อนในสังคมทุกวันนี้เกิดจากการที่เราเฝ้าแต่มองผู้อื่น โทษผู้อื่น คือมองว่าผู้อื่นผิดที่ทำให้เราเสื่อมลง เหม่อหยิ่ง ถูกนิทา และเกิดความทุกข์ ถ้าเราหันกลับมามองตัวเอง รู้จักตัวเอง ปัญหาต่าง ๆ และความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลงทันที ฉะนั้นเมื่อพิจารณาสาเหตุสำคัญของปัญหาด้านจริยธรรมแล้ว จึงควรรีบเสริมสร้างจริยธรรม วิริยยุทธ วิเชียรโชติ (วิริยยุทธ วิเชียรโชติ 2526 : 36) จึงได้เสนอวิธีการเสริมสร้างจริยธรรม โดยการพัฒนาคนให้รู้จักตนเองโดยวิเคราะห์พิจารณาและประเมินตนเองอยู่เสมอว่า ตนเป็นอย่างไร ตนมีข้อเสียอะไรบ้าง ควรแก้การแก้ไขปรับปรุงอย่างไร

ครูผู้สอนสังคมศึกษาจึงมีหน้าที่สำคัญมากคือ การช่วยเหลือนักเรียนเข้าใจ "ตัวเอง" เพราะถ้าใครก็ตามสามารถเข้าใจตัวเองแล้ว ย่อมจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีมีความสุขได้อย่างแน่นอน (จรรยา คุณมี 2520 : 5-6) สำหรับการเข้าใจตนเองนั้น สุปัญญา กิตติวิสาร (สุปัญญา กิตติวิสาร 2529 : 41-42) ได้สรุปลักษณะเด่นของการสอนให้เข้าใจตนเองว่า

ถ้าผู้เรียนได้เป็นศูนย์กลางในการเรียนในการทำกิจกรรม มีความสัมพันธ์อันดีกับครูและกลุ่มเพื่อน และส่งเสริมให้รู้จักตนเองโดยให้เห็นว่าตนเองเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงจะดีที่สุดก็พอเมื่อเกิดจากภายในตัวเรา ไม่ว่าจะแก้ปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ของตนเองก็โดยการพิจารณาจากภายในตัวเราเอง การค้นหาด้วยตนเองจากกว่าที่ไฟฟ้าวิธีจากภายนอกหรือแก้ไขคนอื่น ฉะนั้นการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนรู้จักตนเองจึงต้องจัดสิ่งเร้าที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ไม่ใช่เพียงตอบคำถามในปัญหาของครูหรือทำตามคำแนะนำของครูเท่านั้น อำนาจ ทะพังกะแก และ ชัยนัต วรรณะภูติ (อำนาจ ทะพังกะแก และ ชัยนัต วรรณะภูติ 2522 : 43) พบว่าวิธีสอนจริยธรรมในปัจจุบันไม่ได้ผล เราใช้วิธีสอนที่ครูบีบบังคับ มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว และรายงานของกรมวิชาการ (กรงวิชาการ 2527 : 41) ที่ได้ประเมินผลหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา พบว่า ครูส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.24) ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย รองลงไป (ร้อยละ 87.03) ใช้การซักถามประกอบการสอนซึ่งเป็นวิธีสอนที่ทำให้นักเรียนเบื่อหน่าย และปัญหาที่ตามมาก็คือ นักเรียนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคตมีความบกพร่องทางจริยธรรม

เพราะฉะนั้นการสอนจริยธรรมนั้น อำนาจ ทะพังกะแก และ ชัยนัต วรรณะภูติ (อำนาจ ทะพังกะแก และ ชัยนัต วรรณะภูติ 2522 : 43) จึงเสนอให้ละทิ้งการสวนแบบ "การสั่งสอน" มาเป็นการถ่ายทอดค่านิยมทางจริยธรรมที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ไม่ว่านักเรียนจะอยู่ในห้องเรียนหรือออกจากห้องเรียนไปแล้ว สมทรง ปุณณฤทธิ (สมทรง ปุณณฤทธิ 2528 : 1-2) ได้เสนอว่าการสอนจริยธรรมไม่ใช่สอนเพื่อให้ผู้เรียน "เรียนเพื่อรู้" สอบครั้งใดก็ได้คะแนนเป็นที่น่าพอใจ แต่ผู้เรียนขาดความสนใจ และไม่คิดที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้นครูผู้สอนจะต้องสอนให้ "เข้าถึงวิญญาณ" ของผู้เรียนโดยจะต้องชี้แจงให้ผู้เรียนทราบเสียก่อนว่าสิ่งนั้นคืออะไร ทำไปทำไม ทำอย่างไร ทำแล้วจะได้อะไร จากนั้นให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง และ

ให้ผู้เรียนตรวจสอบการปฏิบัติกันด้วยตัวของเขาเอง มีการประเมินผลสรุปผลการปฏิบัติเพื่อพิจารณาตัวเองว่า อะไรบ้างเป็นสิ่งที่ได้ทำมา และควรเพิ่มพูนรักษาไว้ อะไรบ้างเป็นข้อเสียที่ตนพึงละ เพื่อกะตุ้นให้ผู้เรียนควบคุมกาย วาจา ใจ ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น สุตัญญา

กิตติวิหาร (สุตัญญา กิตติวิหาร 2529 : 40-43) แสดงความเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพนั้น สิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องหาวิธีการให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองเป็นอันดับแรก ก่อนความมุ่งหวังอื่น ๆ ในการสร้างคุณภาพการศึกษา

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ยุทธศาสตร์ 2520 มีอยู่หลายตอนที่กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อมุ่งให้ประชาชนในชาติเข้าใจตนเอง และหน้าที่ของตน เช่นว่า ให้มีความเคารพในสิทธิ และหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนา และหลักธรรม ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ให้มีบุคลิกภาพที่ดีมีสุขภาพและอนามัยสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า นโยบายการศึกษาแห่งชาติดังกล่าวเน้นมุ่งให้ประชาชนเข้าใจในสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง รู้จักตนเอง และเข้าใจตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2526 : 328) การมองตนเอง การรู้จักตนเอง การสำรวจตนเองไม่ว่าด้านใดก็ตาม ขอมุ่งให้ประชาชนกับผู้สำรวจอย่างคุ้มค่าที่สุดเหมือนกับการส่องกระจกเงา ยิ่งส่องกระจกบานใหญ่เห็นตลอดทั้งตัวก็ยิ่งมีโอกาสรู้ถึงจุดบกพร่องของตนเองมากขึ้น ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าการรู้จักตนเอง และรู้จักนำข้อบกพร่องนั้นมาปรับปรุงแก้ไขในทางที่ดีขึ้น

(จันทร์ชนันท์ สิงห์พิทักษ์ 2528 : 132) คนที่รู้จักตนเองดีนั้นยอมจำนนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นและที่สำคัญจะช่วยลดปัญหาทางสังคมได้อย่างมากด้วย (กำธร จางทอง 2528 : 146)

การมองตัวเอง การพิจารณาตัวเอง พระพุทธศาสนาสอนอยู่แล้ว คือส่วนให้ตกใจเตือนตัวเอง แก้ไขตัวเอง ดี ชั่ว สุข ทุกข์ เลื่อม เจริญ เกิดจากการกระทำของเราเอง (ปัญญานันทภิกขุ 2523 : 315) ผู้ที่มีปัญญาเท่านั้นที่จะสามารถดำรงชีวิตโดยใช้ปัญญาวិเคราะห์ วินิจฉัยตัวเอง (วไลยพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม 2527 : 153) เพราะฉะนั้น วิธีสอนจริยธรรมให้นักเรียนจำเป็นต้องผนวกปัญญาเข้าไปด้วย "ปัญญา"

แปลว่า "ความเป็นเลิศ" คนที่มีปัญญาก็คือคนที่คิดเป็น พุทธศาสนามีเรื่องทางปัญญาแทรกอยู่เกือบทุกหัวข้อธรรม" ปัญญาเท่านั้นทำให้คนอยู่รอดได้ แก้ปัญหาได้ (วินัย เกษมเศรษฐ์ 2523 : 4-6) ระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนาที่มีความมุ่งหมายให้มนุษย์มีปัญญาและแก้ปัญหาของคนได้ 'ผู้ส่วนมีหน้าที่ตัวเองให้เด็กเรียนเข้าสู่ปัญญาคอยตนเอง ผู้เรียนต้องลงมือกระทำให้มากที่สุด เพื่อให้ตนเองเกิดปัญญา (ม.ป.อ. 2519 : 5-11) สุนน อมรวิวัฒน์ (สุนน อ.อมรวิวัฒน์ 2513 : 229) ได้กล่าวว่าถ้าสอนจริยศึกษาตามวิธีของพระพุทธเจ้าจะเป็นการกระตุ้นแรง และทุ่มเวลาแก่ผู้เรียนในการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นในตน โดยที่กระบวนการสร้างปัญญานั้นต้องอาศัยการสนทนาหรือฟังคำแนะนำจากกัลยาณมิตรและอาศัยวิธีการปฏิบัติในใจในแบบยาวจรดแก่เหตุ พุทธวิธีส่วนจึงมีลักษณะการบรรยายธรรม การสนทนาธรรม และปฏิบัติธรรมแล้วศึกษาสภาวะธรรมอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง (การปฏิบัติไตรสิกขา)

ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกหัดอบรม กาย วาจา และจิตของมนุษย์ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตที่ดีโดยใช้ปัญญา และกายวิถึทางเดินสายกลางอันสูงริต ชอุมธรรม ซึ่งอำนวยประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 35) กระบวนการฝึกอบรมนี้สามารถประยุกต์มาเป็นวิธีส่วนรวมแบบ ระ พุทธองค์ ซึ่งเรียกว่าวิธีส่วนแบบ ไตรสิกขา ซึ่งเป็นการสอนที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา ใจ อย่างระมัดระวัง ต่อจากนั้นผู้เรียนจะพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดข้อควบคุม ทวาทประพฤติกทางกาย วาจา ใจ ของตนไว้ (คุญี สีตควรางค์ 2524 : 3) จะเห็นว่าการศึกษาที่แท้จริงของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ การค้นคว้า วิเคราะห์ตนเอง และการฝึกอบรมตนเองก่อน (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 35)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา และเรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ว่า

มีผลให้ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันอย่างไร

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา ก่อนและหลังเรียน

4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ก่อนและหลังเรียน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการนำเอาวิธีสอนแบบไตรสิกขามาสอนจริยธรรม ผลของการศึกษาทำให้ทราบผลของการสอนแบบไตรสิกขาและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง และสามารถช่วยให้ครูเลือกวิธีสอนได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาตระหนักในความสำคัญของพุทธวิธีสอนแบบไตรสิกขามีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และเป็นแนวทางในการนำพุทธวิธีสอนมาใช้ในการเสริมสร้างจริยธรรมได้อีกด้วย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โปรแกรมการเรียนวิทยาศาสตร์ โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว อำเภอบางลี่ จังหวัดสุพรรณบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2529 จำนวน 5 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 215 คน

2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โปรแกรมการเรียนวิทยาศาสตร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2529 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว อำเภอบางลี่ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 80 คน โดยแบ่งเป็น

2.1 กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ได้รับการสอนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา

2.2 กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

3. ระยะเวลาในการทดลอง เนื่องจากวิธีสอนแบบไตรสิกขามีพฤติกรรมการเรียนการสอนแตกต่างจากวิธีสอนจริยธรรมในปัจจุบันเป็นอันมาก จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องใช้เวลาฝึกพฤติกรรมการเรียนการสอนที่ใช้ในการทดลอง ผู้วิจัยแบ่งเวลาที่ใช้ในการวิจัยออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

3.1 ฝึกซ้อมพฤติกรรมการเรียนการสอนทั้งสองแบบในวันวันนอกจากวันที่มีคาบทดลองกลุ่มละ 17 คาบ คาบละ 10 นาที โดยที่การฝึกพฤติกรรมนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจริยธรรมที่ใช้ในการวิจัย

ก. กลุ่มทดลอง ได้รับการฝึกเจริญญานาปานสติ

ข. กลุ่มควบคุม ได้รับการฝึกทักษะการเรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

3.2 ทดลองสอนกลุ่มละ 12 คาบ คาบละ 50 นาที สัปดาห์ละ 2 คาบ
คือ

- ก. กลุ่มทดลอง ได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา
- ข. กลุ่มควบคุม ได้รับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วย

ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

4. เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองคือ เนื้อหาจริยธรรมจากวิชาสังคมศึกษา ส 402 ที่กำหนดให้เรียนในภาคเรียนที่ 2 ใต้เกณฑ์จริยธรรมที่จำเป็นในการพัฒนาบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล

5. ตัวแปรศึกษา

5.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ วิธีสอน 2 แบบ คือ

- ก. วิธีสอนแบบไตรสิกขา
- ข. วิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ-

ศึกษา

5.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

- ก. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง
- ข. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. จริยธรรม หมายถึง แนวทางความประพฤติทั้งทางกาย วาจา ใจ ที่
ดีงามที่ควรประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงสภาพการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมกับกฎ
ศีลธรรม และยังช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้ในกรณีเกิดสถานการณ์การขัดแย้งที่ต้อง
เลือกว่าจะกระทำหรืองดเว้นกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง ผู้อื่น
และต่อสังคม

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ความสามารถของนักเรียนหลัง การเรียนเรื่องจริยธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งวัดได้จาก คะแนนตอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง หมายถึง ความสามารถในการรู้จัก วิจารณ์ตนเองเป็นอย่างไรในสถานะทางเศรษฐกิจ ชาติวุฒิ สถานภาพ บทบาท หน้าที่ และสามารถบอกได้ว่าตนควรนึกถึง ครอบครัวยุค วรรณะ ประเพณีอย่างไรได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักธรรมสำหรับบ้านนี้ (สัจปุริสธรรม) ถือถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ ถูกต้อง เหมาะสมกับสังคม และชุมชนที่ตนอยู่อาศัย โดยใช้ปัญญาที่รอบรู้พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ไตร- ครอบอย่างละเอียดรอบอบด้วยใจที่ยุติธรรมไม่เอนเอียงตนเอง รู้จักวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา) ไม่ลำเอียง (ปราศจากอคติ) พิจารณาตนเองและปัญหาของตนเองตามความ เป็นจริงว่าประเพณีปฏิบัติไปสืบเนื่องมาจากการยึดตนเองเป็นใหญ่ หรือยึดสังคมเป็นใหญ่ หรือยึดศีลธรรมมาเป็นใหญ่ ตามหลักอริยปทัช 3 ซึ่งสามารถขยายความได้ดังนี้

3.1 ยึดตนเองเป็นใหญ่ (อัตตานิย) ถือการรู้จักตนเองว่าการประพฤติ ปฏิบัติเกิดจากความเห็นแก่ตัวจึงให้ทำความดี ต้องได้ผลประโยชน์จึงจะทำ แม้การกระทำนี้ ยังเป็นการทำดีที่ยังไม่สมบูรณ์ก็ยิ่งดีกว่าไม่ทำความดี

3.2 ยึดโลกเป็นใหญ่ (โลกานิย) ถือ การรู้จักตนเองว่าการประพฤติ ปฏิบัติที่ดำเนินเกิดจากแรงกระตุ้นของผู้อื่นยกย่อง ไม่ทำก็กลัวถูกนินทา หรือทำไปตามประเพณีของ คนกลุ่มใหญ่ก็ยังดีกว่าการเอาผลประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง

3.3 ยึดธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมานิย) ถือการรู้จักตนเองว่าการประพฤติ ปฏิบัติที่ดีนั้นเกิดจากเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรือทำด้วยอำนาจความเมตตากรุณา ทำเพราะมี เหตุผลที่ถูกต้อง ไม่ใช่ทำเพราะกลัวหรือหลง ไม่ใช่ทำเพราะเห็นว่าเป็นตนเองจะเสีย ผลประโยชน์ ไม่ใช่หวังไว้ว่าคนอื่นจะดีหรือชม เป็นการทำความดีเพื่อความดีซึ่งเป็นคุณ- ลักษณะของบุคคลที่หลุดพ้นนายกองว่าเป็นเลิศและเป็นบุคคลที่สังคมต้องการ

ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนครั้งนี้วัดได้จากคะแนนตอบแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. วิธีสอนแบบไตรสิกขา คือ วิธีสอนที่ประยุกต์มาจากกระบวนการศึกษาฝึกอบรมพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา (ไตรสิกขา) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกกระทำผิดคุณธรรมหรือเลือกกระทำตามคุณธรรม เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมตอบสนองสถานการณ์ตามที่ตนเลือกแล้ว ผู้สอนให้หลักในการพิจารณาความไม่ยั่งยืน (อนิจจัง) ความทนทานอยู่ไม่ได้ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตนที่แท้จริงสำหรับจะยึดว่าเป็นตัวเราของเรา (อนัตตา) ของความรู้สึกรู้สึกของตน โดยชักถามผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้สึกของผู้เรียนเองว่ารู้สึกอย่างไรในการตอบสนองสถานการณ์นั้นทั้งก่อนกระทำ กำลังกระทำ และหลังกระทำผิดคุณธรรม หรือกระทำตามคุณธรรม จนผู้เรียนกำหนดขอควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา (ศีล) ของตนได้ ผู้เรียนจะสามารถบรรยายความรู้สึก วิธีการคิด และเหตุผลของตนในการควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจได้

วิธีสอนแบบไตรสิกขา แยกกล่าว เป็นส่วนที่ผู้เรียนต้องศึกษาเป็นลำดับขั้นดังนี้

4.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ผู้สอนสร้างสถานการณ์ให้อยู่ในขอบข่ายของเนื้อหาวิชาที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเลือกกระทำผิดคุณธรรมหรือกระทำตามคุณธรรมในการตอบสนองสถานการณ์

4.2 ขั้นศีลสิกขา ผู้เรียนเลือกกระทำผิดคุณธรรมหรือทำตามคุณธรรมในการตอบสนองสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้

4.3 ขั้นจิตสิกขา หรือการทำสมาธิ คือ การนำจิตที่ฝึกสมาธิแล้วในขั้นต้นมาควบคุมสติให้ระลึกอยู่กับลมหายใจ เพื่อระลึกแนวแน่ที่จุดเดียว จนจิตสงบ ผ่องใส ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เสถียรดวงและจิตใจอยู่ในสภาพว่างไว้ เหมาะสมกับการใช้งานมากที่สุด โดยผู้สอนให้หลักในการฝึกสมาธิเป็น 2 ขั้น ตามลำดับดังนี้

ก. ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย แล้วนั่งขัดสมาธิขาขวาทับขาซ้าย หายมือขวาทับมือซ้ายตั้งกายตรงแต่ไม่เกร็งตัว

ข. หลับตาหรือทอดตาลงต่ำ กำหนดลมหายใจเข้า - ออก โยเลือกกระทำวิธีใดวิธีหนึ่ง คือ

- 1) ความลมหายใจตั้งแต่ปลายจมูกเข้าไปจนถึงช่องท้อง เมื่อลมหายใจเข้าสุดก็หายใจออก และตามลมหายใจออกตั้งแต่ช่องท้องออกมาจนถึงปลายจมูก
 - 2) จักลมหายใจเข้าลมหายใจออกอยู่ที่ปลายจมูก
 - 3) เฝ้าดูอาการของ ยับของส่วนหน้าท้องของตน
- ไม่ว่าจะเลือกวิธีใด ผู้เรียนต้องตั้งสติให้อยู่กับลมหายใจ ไม่เพเลอสติไปเรื่องอื่น ซึ่งผู้เรียนสามารถบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นในใจของตนขณะที่กำหนดลมหายใจได้ถูกต้อง

4.4 ชั้นมัธยมศึกษา คือ การฝึกใช้ความระลึกรู้นิวแน่นที่จุดเดียว พิจารณาผลที่เกิดขึ้นในใจของตนขณะกอบสนองต่อสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้ว่าเป็นอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เพราะอะไร ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ แล้วพิจารณาความไม่เที่ยงทนทานไม่ได้ เกิดแล้วดับไป จนกำหนดขอบคลุม ความประพฤติกาย ทางวาจาของตนได้อย่างสมเหตุสมผล

5. เจริญสมาธิ หมายถึง การฝึกขั้นต้นในการควบคุมสติให้ระลึกรู้อยู่กับลมหายใจตามหลักการฝึกสมาธิในชั้นจิตศึกษา ในข้อ 4.3 ของวิธีสอนแบบไตรสิกขา แล้วนำจิตที่มั่นคงพิจารณาความไม่เที่ยง ทนทานไม่ได้ เกิดแล้วดับไปของลมหายใจ พิจารณาความไม่เที่ยง ทนทานอยู่ไม่ได้ เกิดแล้วดับไปนี้ไปยังอารมณ์ความรู้สึกของตนและของผู้อื่น ผู้เรียนจะสามารถบรรยายลักษณะที่พิจารณาได้

6. วิธีสอนตามภูมิองค์กร หมายถึง วิธีสอนที่จัดสภาพการเรียนการสอนตามแผนการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งสร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญของกลุ่มโรงเรียน และศึกษานิเทศก์ โดยมีลำดับขั้นดังนี้

6.1 **ชั้นสร้างความสนใจ** คือ การให้นักเรียนเกิดความตั้งใจจดจ่อบนบทเรียนในวันนี้ ครูอาจจะพูดเรา สันทนา ชักถามหรือใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ

6.2 **ชั้นแจ้งจุดประสงค์** เป็นการให้นักเรียนรับรู้จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายของการเรียนการสอนในบทเรียนนี้ว่า นักเรียนจะได้มีกิจกรรมอะไรเพิ่มขึ้น หรือได้ทราบว่าครูผู้สอนจะสอนเกี่ยวกับเรื่องอะไร

6.3 **ชั้นทบทวนความรู้เดิม** โดยกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความสามารถหรือประสบการณ์พื้นฐานของนักเรียนที่เคยเรียนไปแล้วว่ามีความน้อยเพียงใด โดยครูอาจใช้วิธีชักถามหรือสนทนา

6.4 **ชั้นเสนอแนะเรียนใหม่** เป็นการเริ่มกิจกรรมของบทเรียนใหม่โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ วิธีการต่าง ๆ ประกอบการเรียนการสอนหรือครูอาจจัดกิจกรรมตามจุดประสงค์นำทาง

6.5 **ชั้นให้แนวการเรียนรู้** เป็นการแนะแนวทางหรือนำทางให้นักเรียนสามารถทำกิจกรรมด้วยตนเอง เช่น แนะนำวิธีการรวมกิจกรรม แนะนำหนังสือหรือแหล่งประกอบการค้นคว้า

6.6 **ชั้นลงมือปฏิบัติ** เป็นการให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง หรือแสดงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่ครูตั้งไว้

6.7 **ชั้นแจ้งผลการปฏิบัติหรือการให้ข้อมูลย้อนกลับ** เป็นการแสดงให้เห็นว่าผลการปฏิบัติหรือพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกนั้นได้ผลเป็นอย่างไร ครูแจ้งผลการปฏิบัติได้โดยคำชม คำแนะนำ หรือแสดงวางยีนดีในผลงานหรือการกระทำของนักเรียน

6.8 **ชั้นประเมินผล** เป็นการประเมินผลพฤติกรรมหรือผลงานที่นักเรียนทำว่าเป็นไปตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียนใหม่หรือไม่ โดยครูสังเกตจากการตรวจรายงาน อภิปราย การตอบคำถาม และความสนใจของนักเรียน

6.9 ชิ้นส่งเสริมกาย หมายำและการถ่ายโอนการเรียนรู้ เป็นการสรุปย้ำ ทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมำให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจที่แน่นขึ้น โดยครูอาจให้นักเรียน ทำแบบฝึกหัด หรือทำรายงานเก็บหรือทำการทดสอบหลังการเรียนรู้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนจริยธรรมและการสอนเพื่อสร้างปัญญาตามแนวพุทธศาสนา

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา
 - 3.1 กระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมและพัฒนาคุณธรรมตามหลักไตรสิกขา
 - 3.2 หลักการสอนและรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้พุทธวิธีสอนในการสอนจริยธรรม
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมาธิ
6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตนเอง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายของจริยธรรมในฐานะเป็นคำนามว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 214)

ระวี ภาวิไล (ระวี ภาวิไล 2522 : 2) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นแนวทางความประพฤติและปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่ายิ่งประสงค์

สุชีพ ปุณฺณทณฺฑิ (สุชีพ ปุณฺณทณฺฑิ 2524 : 1) ได้อธิบายว่า จริยธรรมหมายถึงธรรมหรือความดีงาม หรือสิ่งที่ดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ

ธีระพร อุวรรณโณ (ธีระพร อุวรรณโณ 2526 : 1-6) ให้นิยามจริยธรรมว่า หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์ที่ใช้จำแนกการกระทำที่ดีจากกระทำที่ชั่ว การกระทำที่ถูกจากการกระทำที่ผิด และการกระทำที่ควรจะทำหรือไม่ควรกระทำ

อาภรณ์ พุกกะมาน และคณะ : (วารสาร พุกกะมาน และคณะ ๑ 2528 : 36) ได้เขียนทฤษฎีของจริยธรรมว่าเป็นระบบวงจรเกณฑ์ไว้ว่า ผลการกระทำที่ดีและการกระทำที่ชั่ว การกระทำที่ควรและการกระทำที่ไม่ควร และเป็นทั้งแนวทางการประพฤติปฏิบัติทั้งกาย วาจา ใจที่ตั้งงาม เพื่อบรรลุถึงสถานการณ์ดำเนินชีวิตที่ตั้งงาม เป็นประโยชน์สุขต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม

จึงสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้จำแนกพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ว่าดีหรือชั่วแล้ว ยังเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง เหมาะสมกับกฎศีลธรรม และยังช่วยชี้นำบุคคลสามารถตัดสินใจเลือกที่จะกระทำหรือเลือกงดเว้นที่กระทำเพื่อประโยชน์สุขต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนจริยธรรมและการสอนเพื่อสร้างปัญญาตามแนวพุทธศาสนา

วิธีเสริมสร้างจริยธรรม ว่าไพ สุจริตกุล (อำไพ สุจริตกุล 2525 : 18) ได้สรุปหลักการสอนศีลธรรมและจริยธรรมให้ได้ผลสำหรับปัจจุบันไว้ดังนี้

ก. สอนด้วยตัวอย่างของจริงให้ปรากฏประจักษ์แจ้ง โดยให้เห็นของจริงหรือฉายาภาพยนตร์ สไลด์ ใหญ่ (ชี้ให้ชัด)

ข. ชักชวนให้อยากประพฤติตาม เพราะเห็นตัวอย่างกระจ่างแจ้งแก่ตาตนเองแล้ว (ชวนให้ปฏิบัติ)

ค. เราใจให้กล่าวหาในการกระทำความผิดจนเกิดกริธาอย่างลึกซึ้ง (เราใจให้กล่าว)

ง. โน้มน้าวให้เต็มใจและตั้งใจทำด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับว่าปฏิบัติแล้วจะได้ผล (ปลูกให้ราเริง)

สมทรง บุญญฤทธิ์ (สมทรง บุญญฤทธิ์ 2525 : 1-2) กล่าวถึงกลวิธีการสอนจริยธรรมว่า การเรียนการสอนจริยธรรมจะประสบผลสำเร็จได้นั้น ครูผู้สอนจะต้องสอนให้ "เข้าถึงวิญญาณ" ของนักเรียน กล่าวคือ ต้องปลูกฝังความสำนึก ความมีสติ

รู้จักผิดชอบชั่วดีของเขา กอนจะสอนอะไรให้เขาครูจะต้องชี้แจงให้นักเรียนทราบเสียก่อนว่า สิ่งนั้นคืออะไร ทำไปทำไม ทำอย่างไร ทำแล้วจะได้อะไร จากนั้นจึงให้นักเรียนลงมือ ปฏิบัติจริง ให้นักเรียนได้ตรวจสอบการปฏิบัตินั้น ๆ ด้วยตัวของเขาเอง มิฉะนั้นจะกลายเป็นความมึนงง

วินัย เกษมเศรษฐ์ (วินัย เกษมเศรษฐ์ 2523 : 1-6) ได้กล่าวถึง วิธีสอนจริยธรรมว่าต้องสอนให้เกิดปัญญา คนมีปัญญาคือคนที่คิดเป็น สามารถแก้ปัญหาได้ พุทธศาสนาในเรื่องทางปัญญาแทรกอยู่ทุกหัวข้อธรรมะ การสอนจริยธรรมจึงไม่ควรส่วนด้วยการบอก แต่สอนด้วยการให้เหตุผล อภิปรายให้เกิดปัญญา มีอิสระในการเลือกในการ ตัดสินใจด้วยตนเองทั้งประเพณีปฏิบัติ เมื่อเลือกที่จะปฏิบัติแล้วจะทวงกล้าหาญในการแสดง ออกในสิ่งที่เลือก และประเพณีปฏิบัติตลอดชีวิตให้เป็นกระบวนการ

สงม สักกะ (สงม สักกะ 2523 : 6-7) ได้สรุปแนวทางในการ สร้างเสริมคุณสมบัตจริยธรรมไว้ดังนี้

ก. การให้ความรู้ความเข้าใจโดยเหตุผล ไม่ใช่เป็นเพียงการบอกหรือ เล่า แต่อาจจะต้องชี้แนะแยกประเด็นของปัญหาให้เห็น วิเคราะห์ให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้ว ให้นักเรียนได้วิเคราะห์กันหาจนค้นพบ สรุปเป็นกฎเกณฑ์ด้วยตัวของเขาเอง

ข. การได้เห็นต้นแบบและเลียนแบบ Bandura (Bandura. 1977 : 40-51) ได้กล่าวว่า แบบมีอิทธิพลจากพฤติกรรมของบุคคลผู้พบเห็น การให้ตัวแบบ โดยใช้สัญลักษณ์ ซึ่งอาจจะเป็นคำพูด เอกสาร หรือใช้สื่อทัศนวัสดุอื่น ๆ อาจเป็นสิ่งเร้า ให้เด็กเกิดความสนใจที่จะทำ แสดงออก และมีแรงจูงใจที่จะยอมรับพฤติกรรมนั้น ๆ มา ปรับปรุงบุคลิกภาพของตน

ค. การได้รับประสบการณ์ตรงในการได้ทำตนและกันแบบทำตอบด้วยตนเอง ใ้ปฏิบัติ ใจแสดงบทบาท เน้นการปฏิบัติ

ง. การใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ คืออิทธิพลของการปะทะสัมพันธ์กันในกลุ่ม ทำให้คลายความ

จ. การควบคุมสภาพแวดล้อม จัดสิ่งแวดล้อมที่เลวทราม แล้วยกสิ่ง
แวดล้อมที่ดีขึ้นแทน

สุน อมรวิวัฒน์ (สุน อมรวิวัฒน์ 2528 : 80) ได้เสนอวิธีการ
สร้างความสนใจ ความตั้งใจ สร้างศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสแก่ผู้เรียน และ
เป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการสอนโดยอาศัยการจัดสภาพของ
สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้มีลักษณะ 4 ประการ

ก. ความสงบ การสร้างบรรยากาศที่เงียบสงบ ใช้การข่มขู่บังคับ แต่
เน้นการสำรวจตน กิเลส ปรมาณ วจา ใจ การฝึกหัดแผ่เมตตา การฝึกสมาธิอย่าง
ง่าย ๆ คือการฝึกหัดให้รู้ตัวอยู่เสมอว่าตนกำลังทำอะไร พุคะอะไร คิดอะไร

ข. ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ การจัดห้องเรียนให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติ
ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ใกล้สัมผัส เห็น รู้ เข้าใจในสภาวะ ลักษณะ
องค์ประกอบ และความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ

ค. ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ เช่น การจัดแต่งห้องเรียน
ด้วยป้ายนิเทศหมุนเวียนเปลี่ยนไป เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งเรียน ช่วยให้นักเรียนเกิด
ความสนใจ ใฝ่รู้สิ่งต่าง ๆ

ง. ความสะอาด มีระเบียบและเรียบร้อย เป็นการฝึกหัดลักษณะนิสัยและ
ฝึกหัดอบรมการประพฤติปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ

สรุปได้ว่า การสอนเพื่อสร้างเสริมจริยธรรมให้เกิดมีขึ้นต้องสร้างสถานการณ์
ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งให้ผู้เรียนมีทางเลือกหลายทางในการประพฤติปฏิบัติ และการเลือก
ประพฤติปฏิบัติใดในทางที่ถูกควรเหมาะสม ต้องใช้สติปัญญาในการตัดสินใจที่จะแก้ปัญหา
ความขัดแย้งอย่างมีเหตุผล ผู้สอนจึงมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญาอย่างเต็มที่ใน
การแก้ปัญหาและกล่าวดูแลในการจะหาความดี ทั้งต้องเน้นการให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงและ
สามารถทนทานต่อความยากลำบากของตนเอง และที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือ การจัดสภาพแวดล้อมและ
บรรยากาศในชั้นเรียน การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้จัดให้ดูสะอาด งามตา

มีความเป็นระเบียบ ใส่วางใจ และใกล้ชิดธรรมชาติ ส่วนบรรยากาศในชั้นเรียนต้องเป็นบรรยากาศที่ให้ผู้เรียนมีความรู้สึกไม่ถูกข่มขู่ ยอมรับในตัวผู้เรียน และผู้เรียนมีความสนุกสนานในการเรียน

การสอนเพื่อสร้างปัญญาตามแนวพุทธศาสนา

พุทธวิธีในการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีเป็นอเนกปริยาย พระองค์ทรงเป็นบรมครูของโลก ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาและพระพุทธรูปอย่างสูงสุดรอบคอบ สังเกตพิจารณาด้วยโชนิโสฬสสิการ ย่อมได้แบบอย่างอันดีในการสอน แม้ได้เรียนวิชาครูในสมัยปัจจุบันมาเลยก็ว่าสอนให้เป็นที่ประทับใจของผู้เรียนไว้เหมือนกัน โดยอาศัยหลักของพระพุทธองค์นั่นเองเป็นแนวทาง (วชิณ อินทสร 2524 : 37)

การจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด หากมุ่งหมายเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมให้สมบูรณ์ด้วยความสุข และอิสรภาพแล้ว การจัดการศึกษาเหล่านั้นจะมีความสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์เสมอ (สุนัน อมรวิวัฒน์ 2528 : 34) ไม่ว่าจะเป็นหลักของการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ หลักของการรับรู้ และปฏิบัติอาศัยสิ่งเร้า หลักของการบูรณาการ และกระบวนการทางการศึกษาต่าง ๆ สามารถนำหลักการศึกษานี้มาเปรียบเทียบกับวิธีการศึกษาที่ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ซึ่งเป็นการฝึกอบรม กาย วาจา และจิต จนเกิดปัญญารู้แจ้งความจริงด้วยตนเอง และประจักษ์ได้ด้วยตนเอง ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตลอดเวลา (สุนัน อมรวิวัฒน์ 2528 : 53)

ความมุ่งหมายในแผนการศึกษาของพระพุทธองค์ แม้จะมีได้ประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในที่ใดเลย แต่ถือได้ว่าพระพุทธองค์มีแผนการศึกษาอยู่แน่นอน โดยพิจารณาจากพระกรณียกิจที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสามารถกล่าวได้ว่า ความมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธองค์เพื่อให้ทุกคนรู้จักสอนตัวเองให้หมดทุกข์ ซึ่งทุกข์นี้แยกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทุกข์ชั้นนอก ได้แก่ทุกข์ที่เกิดจากกิเลสสร้างใจ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความทุกข์ภายในแผนการศึกษานี้ของพระพุทธองค์ก็คือ การสอนให้

ทุกคนรู้จักสอนตัวเองเพื่อให้อื่นทุกคนทั้ง 2 ประเภทนี้ (ประสาร ทองภักดี 2514 : 26-28) และการสอนให้คนอื่นทุกคนรู้จักสอนตัวเองได้ก็องให้คนอื่น ๆ ได้รับการศึกษาสมบูรณ์แบบตามระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้าตวงปฏิบัติตามคุณธรรม 3 ประการคือ

ก. ศีล ได้แก่ ความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา
ข. สมาธิ ได้แก่ การทำจิตใจให้แน่วแน่มั่นคง เป็นหลักการควบคุมตนเองไม่ให้ความชั่วชักจูงไปในทางเสื่อมใ้

จ. ปัญญา ได้แก่ ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาจะสอนให้คนมีความรู้ในเรื่องของตัวเอง

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 344-413) ได้อธิบายจุดมุ่งหมายของการศึกษาว่า เป็นการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการงาน และในการสั่งงานไปเป็นอย่างดี และที่สำคัญก็คือ สอนให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ การศึกษาเพื่อให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ต้องศึกษาศาสนาหลักศึกษา 3 ของพระพุทธเจ้านี้

ก. ศีลศึกษา คือ การศึกษาปฏิบัติให้เป็นคนมีศีล จึงมีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ทำให้เกิดความสวัสดิ์ มุ่งเน้นจากการเป็นคนชั่วเสียหาย และจากภัยเวร จากความทุกข์ทรมานเดือดร้อน เพราะความชั่วร้ายเสียหาย

ข. จิตศึกษา คือ การศึกษาปฏิบัติให้จิตตั้งมั่นในความดี หลุดพ้นจากเครื่องกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี

ค. ปัญญาศึกษา คือ การศึกษาอบรมปัญญาให้รอบรู้ ทำให้เกิดหลุดพ้นจากความโง่เขลา เข้าใจผิด

วชิณ อินทสระ (วชิณ อินทสระ 2526 : 42) ให้ความหมายปัญญาตามแนวพุทธศาสนาไว้ว่า คือ ความรอบรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง ตลอดจนความสามารถในการคิดที่ขบคายและถูกต้อง เป็นเครื่องมือทำลายความเขลา ความมีอคติของชีวิต

ระวี ภาวิไล (ระวี ภาวิไล 2527 : 10) ได้นิยามคำว่า ปัญญา หรือปัญญาธิปไตย คือความรู้ซึ่งกำจัดความหลงผิดให้สิ้นไปเหมือน เช่นแสงสว่างขจัดความมืดมน ปัญญาก็คือความรู้เหนือรู้ รู้อะไรจะจริงความเป็นจริง รู้เท่าทันสามัญลักษณ์ะ (ชั้น 5) ของชีวิต รู้หลักความเป็นเหตุเป็นผลในชีวิต ปัญญาช่วยจับตาลักษณะดีงามของจิตใจอื่น ๆ ให้เจริญออกมาสมบูรณ์ได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นเต็มที่สามารถจัดรากเงาของความทุกข์ในชีวิต ได้สิ้นเชิง ผู้ที่มีปัญญาจึงเป็นผู้ดำเนินชีวิตไปตามทางที่สว่าง สงบ และแก้ปัญหาชีวิตได้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

พระราชกรณียกิจ (ระราชากรณียกิจ 2529 - 671-672) ได้กล่าวว่า ปัญหา
นั้นเกิดขึ้นโดยหลายวิธี และได้ไปปัจจัยทำให้เกิดปัญหานั้น 2 ทางคือ

ก. ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการรับฟังคำแนะนำนำส่งต่อจนแล้วเรียนความรู้อย่าง
 สันทัดจากกรมจากพร.ก. วิทยาลัยการ ซึ่งในปัจจุบันภายในที่ทำได้เกิดปัญหา

๒. โยนิโสมนสิการ คือ การทำใจให้แนบกาย มองสิ่งต่าง ๆ ด้วย
ความถึคจิจารณา สืบสาวหาเหตุ แยกแยะสิ่งนั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะหรือความ
สัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เรียกว่า ไข่ความถึคถึควิธีซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดปัญญา

วสิน อินทสระ (วสิน อินทสระ 2526 : 42) ได้กล่าวถึงสาเหตุ
เกิดของปัญหาตามภาคศาสนาไว้ 3 อย่างคือ

ก. ศุภยชนัฏฐา ถือความรอบรู้ที่ไดมาจากการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น รวมทั้งการศึกษาระดับปริญญาตรี

ข. จินตนาการ คือความรอบรู้ที่ไดมาจากการคิดหาเหตุผลตรรกะของ
โยนิโสมนสิการ คือวางคิดเป็น คิดอย่างถูกต้อง มีวิธีในการคิด

ก. การนามบัญญัติ คือความรู้ที่ได้มาจากการอบรมฝึกฝน การลงมือปฏิบัติ
ให้เห็นจริงตามที่ได้อธิบายเล่าเรียนมา หรือตามที่ทรงถวายเหตุผลแล้วว่าจะเป็นไปได้

พระราชวรพันธุ์ (สุน. อมรวิวัฒน์ 2528 : 50) อ้างอิงมาจาก พระราชวรพันธุ์ มป.ป.) ได้อธิบายว่า นอกจากวิธีการทั้ง 3 ที่ทำให้เกิดปัญญาแล้ว ยังมีกิจกรรมอีกหลายอย่างที่พึงใช้ประกอบในการก่อให้เกิดปัญญาคือ

- ก. การฟัง ชักถาม สอมาข (ส่วนะ และปริปัญญา)
- ข. การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)
- ค. การสังเกตดู เผาฐ ดูอย่างพินิจ (ปัสสนะ หรือ นิฉณาน)
- ง. การพิจารณาโดยเขมคาย (โยนิโสมนสิการ)
- จ. การขึงหาเหตุผล (ตุลนา)
- ฉ. การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทาสอบ สอบสวน ทดลองและเน้น (วิมังสา และ วิจัย)

ฉ. การเสกกัน การฝึกหัด ทำบ่อย ทำใ้หนัก (อาสวะนะ ภาวนา และ พหุลีการ)

วชิร อินทสระ (วชิร อินทสระ 2528 : 15) ได้กล่าวถึงเหตุวิธีสอนในการสอนของพระพุทธเจ้า กรมวชิรสระบิณฑนก็เอาให้พุทธบริษัทขึ้นถึงยอดแห่งคุณธรรมคือ ปัญญา พิจารณาเห็นแจ้งด้วยตนเอง จนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ ไม่ต้องเชื่อถือใคร แม้แต่ถ้อยคำของสงฆ์ แสดงอย่างชัดเจนว่าพระมหาตมาสนาไม่ต้องการให้บุคคลเชื่อถือสิ่งใดโดยปราศจากปัญญา ใจต้องมอบถวายชีวิตต่อสิ่งใดโดยที่ไม่ตรองให้เห็นด้วยปัญญาเสียก่อน

นอกจากนี้ สุน. อมรวิวัฒน์ (สุน. อมรวิวัฒน์ 2528 : 14) ได้อธิบายถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่จะให้บุคคลใช้ปัญญาวามคิดอย่างมีเหตุมีผล ทรงสอนให้รู้จักอ้างอิงและสืบสวนขมูลต่าง ๆ อย่างมีหลักเกณฑ์ กันควาหาหลักฐานอ้างอิงคือ

1. ศึกษาทพัญญณะเวลาเห็นใจแน่นอน
2. นำมาหยั่งลงพิจารณากับพระสูตร

3. เปรียบเทียบกับ ระวินัยว่าไม่คลาดเคลื่อน

4. ความเห็นเข้มแข็งแล้วจึงจะเชื่อถือข้อมูลนั้น ๆ ได้

แสง จันทร์งาม (แสง จันทร์งาม 2525 : 36) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสอนที่จะให้เป็นคนดีมีคุณธรรม คือการสอนปรีชาปฏิบัติ ปฏิภาณ ปฏิเวธ ซึ่งขยายความไว้ดังนี้

1. ปรีชาปฏิบัติ เป็นชั้นศึกษาคุณปฏิบัติ คือ การสร้างความรู้ระดับทฤษฎีให้เกิดขึ้นด้วยการฟัง (รวมทั้งอ่าน) การฝึก และการลงมือทำ

2. ปฏิภาณ เป็นชั้นงานมือปฏิบัติ คือ การนำเอาทฤษฎีนั้น ๆ มาประยุกต์ใช้กับชีวิตของตน (สร้างดี สบชาติ ปัญญา)

3. ปฏิเวธ เป็นชั้นเกิดผล คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดีในตัวผู้เรียน. (เกิดมรรคผลในตัวผู้ปฏิบัติ)

ประสาร ทองภักดี (ประสาร ทองภักดี 2513 : 38-47) ได้อธิบายถึงหลักการสอนของพระพุทธเจ้าว่า มี 3 อย่างคือ

1. สอนเท่าที่ควรจะรู้ ส่วนที่เหมาะสมกับความถ่องการหรือความจำเป็นของแต่ละบุคคล

2. สอนอย่างมีเหตุผล แสดงให้เห็นว่าผลทั้งหลายต้องรู้เหตุทั้งนั้น

3. สอนอย่างรับรองผล ผู้ใดปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ผู้นั้นจะทรงบรรลุมรรคผลที่ถ่องการเสมอ

พระราชนิพนธ์ (พระราชนิพนธ์ 2528 : 158) ยังได้เสนอวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าว่า ในการสอนแต่ละครั้งจะดำเนินการสอนไปอย่างสำเร็จด้วยดี โดยมีส่วนประกอบที่เป็นคุณลักษณะ 4 ประการ

1. สันติสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจังจึงลงมือไปปฏิบัติกับตา

2. สถาปนา ขวใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือ
 ศึกษาก็แนะนำ บรรยายให้เข้าใจในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ
 ใจยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

3. สรุปรายละเอียด เราใจให้อาจารย์กล่าวถึง คือ ปลูกเราใจให้กระตือ
 รือร้อน เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจยิ่งขึ้น มั่นใจที่จะทำให้อำนาจสำเร็จ ลงมือทำงานไม่หวั่น
 ระย่อ ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

4. สัมผัสสัมผัส ขวใจให้อาจารย์ให้กำลังใจ คือ ว่ารู้จักได้เพิ่มขึ้น
 เบิกบาน โดยชี้ให้เห็นจุดหรืออุปสรรคที่ควรระวัง และทางที่จะก้าวข้ามอุปสรรค
 สำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้มีความหวังและกำลังใจเบิกบานใจ

ประการ กองกัศิ (ประสาร ทองกัศิ 2513 : 49-51) ได้
 บรรยายถึงวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าว่าสามารถสรุปเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้หลักวิธีการ
 สอนของพระพุทธเจ้า 9 หลัก คือ

1. รู้จักบุคคลที่จะสอน
2. เลือกธรรมสอนให้ เหมาะกับบุคคล
3. สอนจากอุปสรรคไปหาธรรม
4. สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก
5. สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้
6. สอนด้วยการเปรียบเทียบหรือคำอุปมาอุปไมย
7. สอนด้วยการแบ่งการสอน ซึ่งแยกย่อยออกเป็น 3 อย่าง คือ
 - 7.1 ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปการ
 - 7.2 ใช้ภาพ นิทาน เหมือนฉายภาพยนตร์
 - 7.3 ใช้วิธีให้ทดลองด้วยตนเอง
8. สอนด้วยการนำตัวอย่างใหญ่
9. สอนด้วยวิธีอุปมา วิวัฒนา

วาทิน อินทสระ (วาทิน อินทสระ 2524 : 22-32) กล่าวว่า
พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีสอน 5 ลักษณะดังต่อไปนี้

1. ทรงสอนโดยวิธีเอ็กซ์สัลักษณะ คือ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ความดีมีผลเป็นสุข ความชั่วมีผลเป็นทุกข์แน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่น
2. ทรงสอนโดยวิธีวิภาษลักษณะ คือ ทรงแยกประเด็นให้ชัดเจน
3. ทรงสอนโดยวิธีปฏิปจฉาลักษณะ คือ ทรงถามย้อนเสียก่อน
4. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ ไม่ทรงพยากรณ์
5. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือ สอนแบบเปรียบเทียบ

พระราชวรมณี (พระราชวรมณี 2526 : 69) ได้ชี้แจงถึงลักษณะของ
ปัญหาและวิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้

1. เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบอย่างเดียว เด็ดขาด พึงตอบได้ทีเดียวแน่นอนว่า "ใช่"
2. วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบ พึงตอบอย่างแยกแยะ
3. ปฏิปจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม พึงตอบโดยย้อนถามว่า ผู้ถามต้องการคำตอบในแง่มุมใด
4. ฐปณียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งหรือพึงเสียไม่การตอบ พึงยับยั้งหรือหยุดพักปัญหาเสียโดยไม่ตอบ

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในการสอนตามแนวพุทธศาสนา
ก็คือ การสอนให้รู้จักส่วนตัวเองให้พบทุกข์ และฝึกอบรมให้เป็นคนสมบูรณ์แบบโดยการปฏิบัติ
ความคุณธรรม 3 ประการคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปัญญาคืออะไร ปัญญาคือ ความรู้แจ้ง
รอบรู้ รู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง ผู้มีปัญญานั้นจะขจัดรากเงาของความทุกข์ได้
และกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาเกิดได้ด้วยการคิดพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ✎

นั่นคือการกตัญญูวิธี กตัญญูอย่างมีระเบียบ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่เอาความรู้สึกด้วยดีหาอุปมาพาดนของตนเองเข้าจับหรือเกลือบคลุม ทำให้เกิดความกังขาและแก้งงได้ นอกจากนั้นยังอาศัยการฟัง การสนทนา การแนะนำและการสั่งสอนจาก กัลยาณมิตร (ปรโตโฆสะ) และที่เน้นมากที่สุดในการสร้างปัญญาก็คือ การลงมือฝึกฝนอบรม ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สุทธิวิธีสอนของพระองค์เน้นการใช้ปัญญาคือ การคิดไตร่ตรอง ไตร่ตรองจวบเจตพล ฝึกหัดทำบ่อย ๆ การลงมือฝึกฝนอบรม ลงมือปฏิบัติในทางพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติเป็นพิเศษ เพื่อให้รู้เท่าทันตามสภาวะความเป็นจริง เพื่อขจัดความทุกข์โดยสิ้นเชิง และพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะกับบุคคลและชุมชน นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีกลวิธีในการสอน ในการอธิบาย ในการตอบปัญหาอย่างชาญฉลาด ชัดเจน ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และพระองค์ยังมีการเสริมแรงให้ผู้อื่นเรียนนาถุมิใจในตนเอง เรียนด้วยความสบายใจ สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ผู้อื่นเรียนอยากเรียน ไม่อึดอัด กระตือรือร้นที่จะเรียน จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการสอนและพุทธวิธีต่าง ๆ ในการที่ทรงใช้สอนนั้น ล้วนทะลอมไปสู่ปัญญา ในบุคคลประจักษ์แจ้งด้วยตนเองจนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ และสามารถนำหลักการศึกษา สากลนี้มาเปรียบเทียบจะเห็นความสอดคล้องกับวิธีการศึกษาที่ถึงพร้อมด้วยปรีชาปฏิบัติ และปฏิบัติ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างน่าอัศจรรย์

✓ 3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา

3.1 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

สุนน อมรวิวัฒน์ (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 37-39) ได้อธิบายถึงกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาไว้ดังนี้

ไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสันติ มีอิสรภาพ เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา

วิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา นั้น ผู้
ศึกษาต้องปฏิบัติตามแนวทางของมรรค- มืองค์แปดได้แก่

- ก. การฝึกหัดอบรมตนให้มีศีลด้วยสัมมาวาจา - เจรจาชอบ
สัมมากัมมันตะ - การกระทำชอบ และสัมมาอาชีวะ - การเลี้ยงชีพชอบ
- ข. การฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิด้วยสัมมาวาสนามะ - ความเพียร
ชอบ สัมมาสติ - การระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ - การตั้งจิตมั่นชอบ
- ค. การฝึกหัดอบรมตนให้มีปัญญาด้วยสัมมาทิฐิ - การเห็นชอบ และ
สัมมาสังกัปปะ - การดำริชอบ

กระบวนการศึกษาตามหลักของไตรสิกขาที่มีลักษณะที่แทนและใช้เป็น
ทฤษฎีทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ ดังที่สรุปวิเคราะห์เป็นข้อ ๆ คือ

1. ผู้ที่ศึกษาตามกระบวนการศึกษาของหลักไตรสิกขา ต้องปฏิบัติ
ฝึกหัดอบรมตนด้วยตนเอง ศีล สมาธิ ปัญญา จะไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงจากการฟัง การ
อ่าน การดู หรือการบอกเล่า ต้องเรียนรู้ด้วยการกระทำ เรียนรู้ด้วยการคิด การ
ควบคุม เรียนรู้ด้วยความอดกลั้น อดทน ชะมใจ และเรียนด้วยวิริยะ อุตสาหะ ความ
สำเร็จของการศึกษาแต่ละระดับนั้น ผู้ศึกษาย่อมวัดและรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดประเมิน
ให้ได้

2. เรื่องจากศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการฝึกหัดอบรมที่ต้อง
สามารถลงสิ่งที่ควรละ และเจริญสิ่งที่ควรเจริญ ผู้ที่ศึกษาจึงต้องได้รับการแนะนำสั่งสอน
จากกัลยาณมิตรก่อน แต่จะหยุดอยู่เพียงนั้นไม่ได้ ต้องรู้จักคิดและใช้ปัญญาฝึกฝนไปที่ละขั้น
จนสามารถวินิจฉัยแยกแยะสิ่งดี สิ่งชั่ว แลละเว้นสิ่งชั่ว เพิ่มพูนสิ่งที่ชอบธรรม และมี
จิตใจผ่องใสบริสุทธิ์ได้

3. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักของไตรสิกขา เป็นการฝึกหัดอบรมตน
ที่เป็นขั้นตอนสืบเนื่องเริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากสิ่งที่ย่ำไปสู่วัตถุที่ยาก เช่น

การกำจัดกิเลสอย่างหยาบด้วยศีล กิเลสอย่างกลางด้วยสมาธิ กิเลสอย่างละเอียดด้วยปัญญา จนสามารถกำหนดรู้สภาวะลักษณะ สามัญลักษณะ และกำหนดรู้ด้วยการละความยึดติดในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นเสียได้โดยสิ้นเชิง

4. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการพัฒนาบุรุษทั้งร่างกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการพัฒนาที่กว้างและลึกมากกว่าการศึกษาที่เราเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไป

5. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการ **ที่ว่ามีลักษณะบูรณาการนั้น** เพราะองค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง 3 ตัวนี้อาศัยกันและกันทำให้ชีวิตบริสุทธิ์ เพราะเมื่อรักษาศีลดีแล้วก็ต้องประทับประคองตนไว้ด้วยความไม่ประมาท ก็ต้องรักษาจิตด้วยสติอยู่เสมอ ถือการก้าวเข้าสู่แดนแห่งสมาธิ คือความสงบมั่นคงแห่งจิตอันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการใช้ปัญญา เมื่อจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่สับสน ไม่วุ่นวาย ย่อมใช้ปัญญาได้อย่างดี ปัญญาที่ใช้บ่อย ๆ ทำให้เฉียบคม ว่องไว พอกุญหมากขึ้น ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้ศีล สมาธิ ที่ขึ้นด้วย (วชิณ อินทสระ 2528 : 18) จะเห็นได้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา มีลักษณะที่ผสมกลมกลืนอย่างใกล้ชิดส่วนสมมูลย์กัน มีความสอดคล้องรองรับกัน ยากที่จะแยกออกอย่างโดดเดี่ยว และไม่สามารถตัดองค์ประกอบข้อใดทิ้งไปได้

วไลพร ภวภูตานนท์ ฅ มหาสารคาม (วไลพร ภวภูตานนท์ ฅ มหาสารคาม 2527 : 128-129) ได้อธิบายถึงมรรคมืองค์แปด ได้แก่

1. สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ)	} ปัญญา
2. สัมมาสังกัปปะ (ความมุ่งหมายดำริชอบ)	
3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	} ศีล
4. สัมมากัมมันตะ (ทำางานชอบ)	
5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ)	

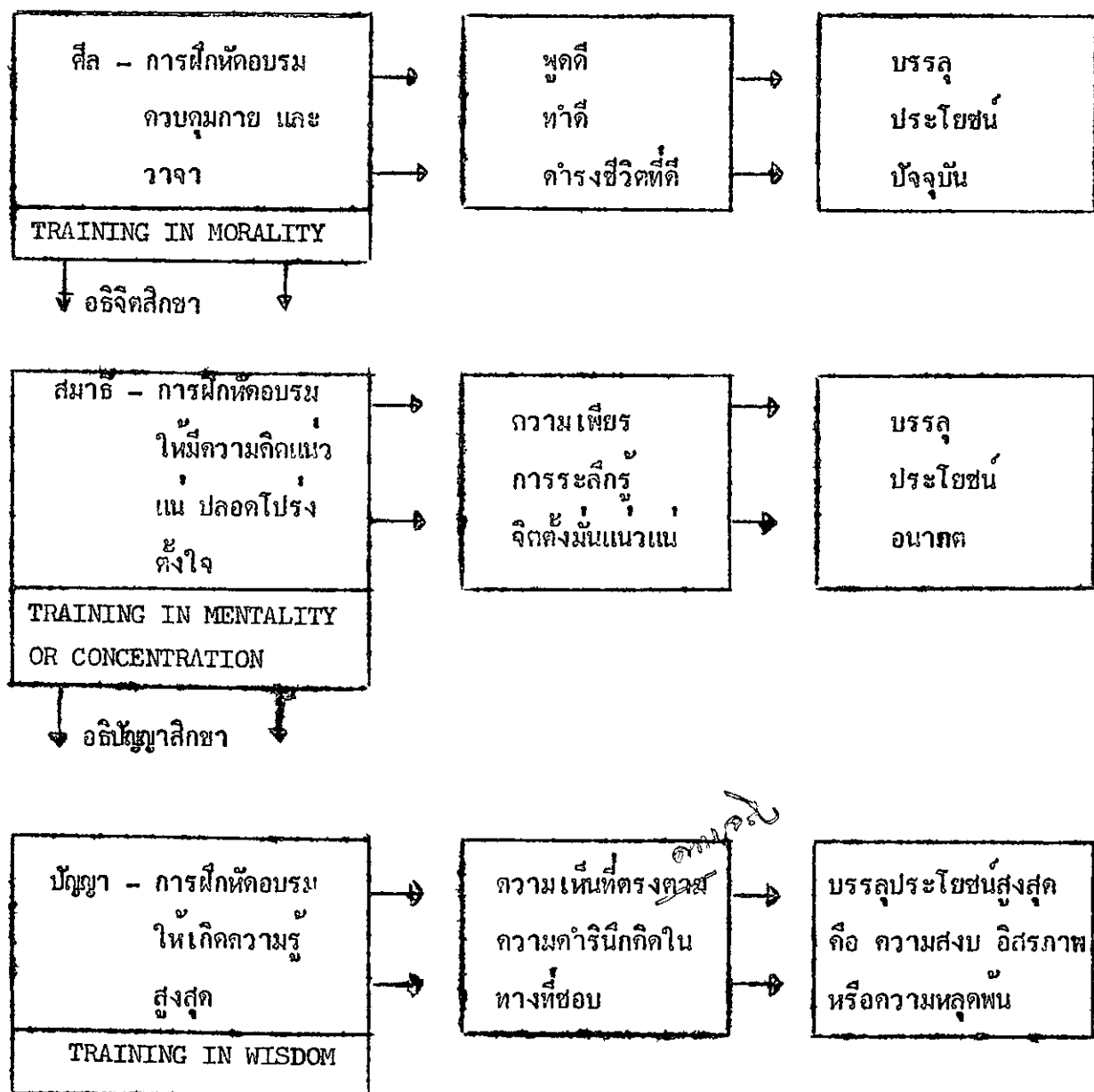
6. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ)	}	สมาธิ
7. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ)		
8. สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ)		

จากหลักมรรคแปด จะเห็นได้ว่าเป็นหลักไตรสิกขานั้นเอง คำว่า "ไตรสิกขา" หมายถึง การเรียนรู้หรือการปฏิบัติ 3 หลักการคือ

1. ศีลสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจให้เรียบร้อย มีระบบ มีวิธีการแสดงออกที่เหมาะสมและมีวินัย
2. จิตสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อฝึกจิตให้มีโยนิโสมนสิการ ไม่วอกแวก กระสับกระส่าย ควบคุมได้ดี เพราะการกระทำทั้งหลายทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม มีใจเป็นหัวหน้า
3. ปัญญาสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญา ให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา สุนน อมรวิวัฒน์ (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 39) กล่าวว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎี หลักการ หรือศาสตร์ที่เป็นสากลในปัจจุบันข้อใดมากำหนดก็จะสาบสูญเพราะหัดเลาะมองเห็นรูปแบบการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์อย่างไม่มีข้อสงสัย ดังจะขยายความแสดงเป็นแผนภูมิเพื่ออธิบายแนวคิดนี้ให้กระจ่างต่อไป

อธิศีลสิกขา

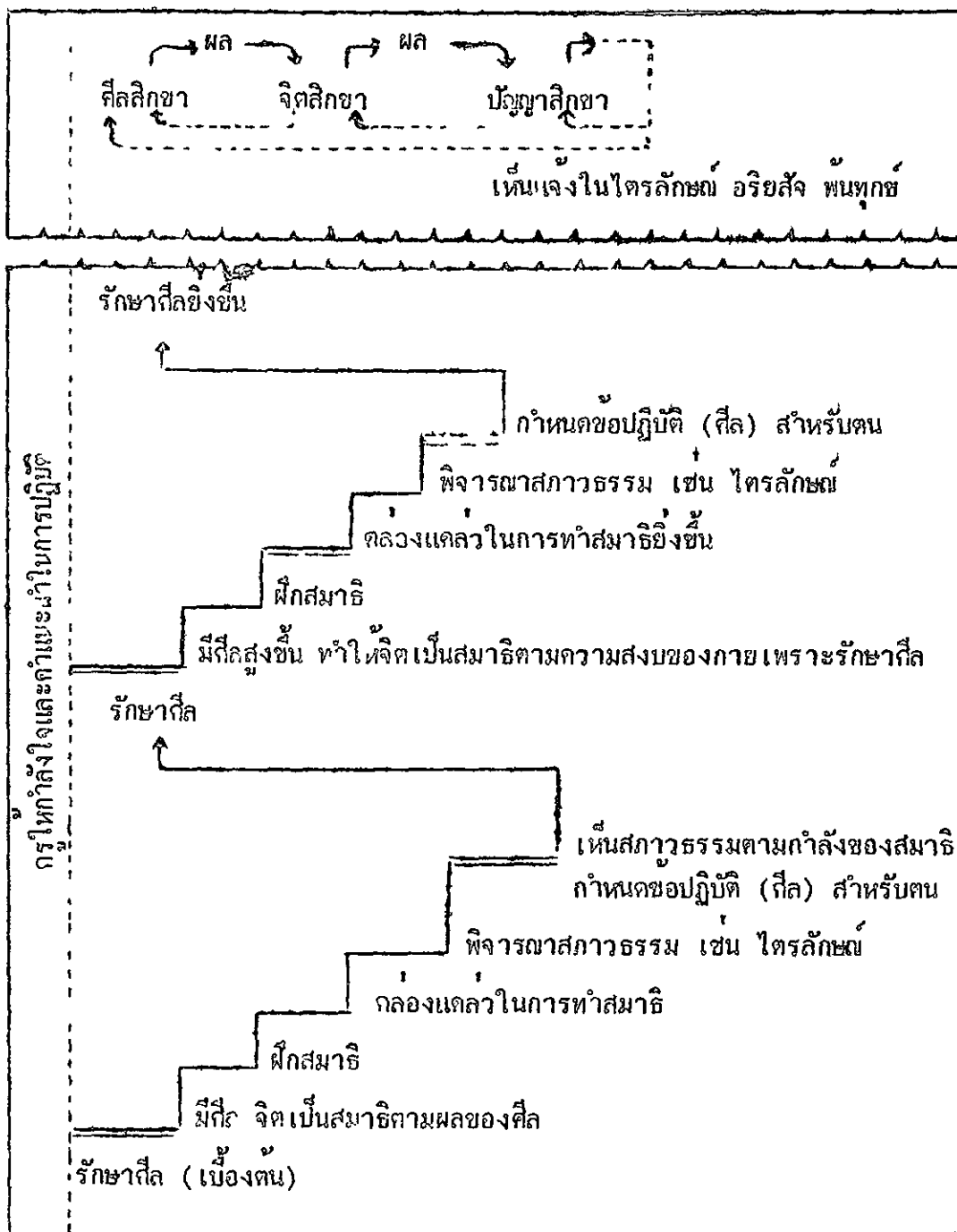
ภาพประกอบ 1 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

3.2 หลักการสอนและรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขา

คุชฎี สัตถวารวาท (คุชฎี สัตถวารวาท 2524 : 29) ได้ให้หลักการสอนแบบไตรสิกขาไว้ดังนี้

วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนสร้างสถานการณ์และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามลำดับดังนี้

1. นักเรียนรักษาศีลโดยควบคุมกาย วาจาของตนให้อยู่ในระเบียบวินัย และศีลธรรม
 2. นักเรียนฝึกสมาธิโดยการสวดมนต์ กำหนดลมหายใจ และอุบายฝึกจิตอื่น ๆ ผู้เรียนจะสามารถบรรยายความรู้สึก ความคิดในขณะที่ฝึกจิตหรือทำสมาธิได้ถูกต้อง ชัดเจน
 3. นักเรียนพิจารณาร่างกาย ความคิด ความรู้สึก (โดยสรุปคือ ขั้น 5) ของตนเองจนเข้าใจที่จริงเป็นจริง (ว่าไม่ยั่งยืน ไม่มีสาระหรือตัวตน ให้อึดเอาว่าเป็นเราเป็นของเรา) จนกำหนดข้อควบคุมตนเอง (ศีล) และปฏิบัติตามนั้นได้ ซึ่งผู้เรียนจะบรรยายลำดับสิ่งที่พิจารณาได้อย่างละเอียด และเสนอข้อปฏิบัติที่ถูกต้องตามสภาพปัญหาที่เผชิญ
- ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสรุปหลักธรรมที่ผู้เรียนพิจารณาได้ให้กระตือรือร้นและขอความพิจารณา และให้กำลังใจในการปฏิบัติไตรสิกขาในแต่ละขั้นที่นักเรียนปฏิบัตินั้น
- ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 2 ขั้นตอนการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา

จากภาพประกอบ 2 ผู้เรียนต้องรักษาศีล (ศีลสิกขา) ฝึกสมาธิ (จิตสิกขา) พิจารณาสภาวะธรรมจนกำหนดหลักความประพฤติดีของตนได้ (ปัญญาสิกขา) จากนั้นผู้เรียนจะมีพฤติกรรมถูกหลักจริยธรรมยิ่งขึ้น (มีศีลยิ่งขึ้น) ผู้เรียนต้องกระทำศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา ต่อไปเป็นวงจรเช่นนี้ ไปจนกระทั่งพบทุกข์

รูปแบบการสอนแบบไตรสิกขา

สุมน อมรวิวัฒน์ (สุมน อมรวิวัฒน์ 2513 : 47-48) ได้ให้รูปแบบการสอนแบบไตรสิกขาไว้ดังนี้

วิธีสอนแบบไตรสิกขา คือ วิธีสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นศีล หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกาย และวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนเสมอ
2. ขั้นสมาธิ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่เป็นจุดเดียว ไม่ซัดส่ายไปสู่เรื่องอื่น สิ่งอื่น นอกห้องเรียน นอกเรื่องที่เรียน ไม่คิดตริค วิดกกังวลถึงเรื่องอื่น ๆ ที่จะทำให้สมองไม่ปลอดโปร่ง ผู้เรียนต้องตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ (ปลิวธิ) ออกจากความคิด จิตใจ
3. ขั้นปัญญา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญารู้ขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง

วิธีสอนแบบไตรสิกขามีความเชื่อว่า คนที่จะมีปัญญาและเกิดปัญญาวิสุทธิต้นย่อมเกิดจากมีกำลัง (พลัง) จิตใจ กำลังความคิดที่แน่วแน่ ไม่หวั่นไหวซัดส่ายวอกแวกต้องเพ่งพินิจติดตรึงในเรื่องเดียว จนที่จะมีกำลังความคิดรวมเป็นจุดเดียวแน่วแน่ (สมาธิ) ไม่หวั่นไหวซัดส่ายใดก่อกเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติเรียบร้อย สงบเรียบร้อย มีระเบียบวินัย (มีศีล) นั่นคือ ถ้าผู้เรียนฝึกควบคุมสภาพทางกายให้อยู่ในระเบียบวินัยเรียบร้อยก็จะช่วยให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่าน หวั่นไหวไปนอกเรื่อง นอกห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้มีกำลังความคิด

คมกล้า สามารถแก้ปัญหา ทำความเข้าใจปัญหาได้ ทำให้เกิดปัญญา มีความรู้แจ้ง
เรื่องนั้น ๆ (ปัญญา) โดยตัวตนเอง ประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงเกรงหรือทราบจาก
การบอกเล่าให้ฟังเท่านั้น

คฺษฺฏี สีตลวรางค์ (คฺษฺฏี สีตลวรางค์ 2524 : 3) ได้สร้าง
รูปแบบการสอนแบบไตรสิกขาไว้ดังนี้ วิธีสอนแบบไตรสิกขาได้แก่ วิธีสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาส
ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการ
ปฏิบัติของตน จนกำหนดขอควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา (ศีล) ของตนได้ วิธี
สอนนี้มีขั้นตอนให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้ถูกต้องต่อมารยาท
สังคม กรอบของศีลธรรม ทั้งนี้โดยการควบคุมตนเอง เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้ว
จิตจะประณีตมั่นคงขึ้น
2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตใจให้มั่นคง ไม่คล้อยตามความต้องการ
ที่จะทำชั่วของตน จิตที่ฝึกดีแล้วจะสามารถพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง มีความ
มั่นคง ผ่องใส มีสมาธิและมีศีลมั่นคงขึ้น
3. ปัญญาสิกขา คือ การเฝ้าสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิด
(โดยสรุปคือขั้น 5) ของตนเอง ในขณะที่จิตเป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เที่ยง หนทางอยู่ไม่ได้
ไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่น แล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างเหมาะสมต่อสถาน-
การณ์ โดยไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ถ้ามีปัญญาแล้วสมาธิและศีลก็จะ
มั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญานั้น

วิธีสอนแบบไตรสิกขานี้ ผู้เรียนต้องปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริง ๆ แล้ว
พิจารณาผลการปฏิบัตินั้นให้เป็นประโยชน์ คุณโทษ ตามความเป็นจริง ปัญญาที่ได้จากการ
เรียนรู้แบบไตรสิกขาเป็นความรู้จากการเห็นสัจธรรมที่เรียนรู้โดยตัวตนเอง อันเป็นผล
มาจากการพิจารณาในใจโดยแยบคาย แล้วนำความรู้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเอง
อย่างจริงจัง guru เป็นเพียงผู้ประทับประตองและชี้จุดสำคัญให้ผู้เรียนพึงพิจารณาเท่านั้น

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา สรุปได้ว่าวิธีสอนแบบไตรสิกขาเป็นวิธีสอนที่นำกระบวนการฝึกอบรมและพัฒนาคุณธรรมของสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์เป็นวิธีสอน ที่ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตน ต่อสถานการณ์นั้นจนกำหนดข้อควรปฏิบัติทางกาย ทางวาจา ของตนได้ วิธีสอนนี้มีขั้นที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้น ดังนี้

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้มีสภาพปกติ ถือการปฏิบัติงานทางกาย ทางวาจา ให้อยู่ในระเบียบวินัยให้ถูกต้องต่อกฎเกณฑ์และมารยาทของสังคมครอบรอบของศีลธรรม เพื่อปกป้องตนเองมิให้กระทำชั่วทางกาย ทางวาจา เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะประณีตมั่นคงขึ้น

2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตให้มั่นคง สามารถควบคุมสติไม่ให้ฟุ้งซ่านให้แน่วแน่เป็นจุดเดียว ไม่คิดนึกวิตกกังวลถึงเรื่องอื่น ๆ ใจก็ค่อย ๆ สงบนิ่ง พองใส แน่วแน่และมั่นคง ไม่คล้อยตามความต้องการที่จะทำชั่วของตน จิตที่ฝึกดีแล้วจะมั่นคง อ่อนโยน พร้อมทั้งจะใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งทั้งหลายได้ ตรงกับสภาพเป็นจริง และจะทำให้จิตมั่นคงขึ้น

3. ปัญญาสิกขา คือ การเผ่าสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิดของตนเอง (โดยสรุปคือ ขั้น 5) ในขณะที่จิตเป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เพียงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นทุกข์ทนทานอยู่ไม่ได้ สภาพที่ทนทานอยู่ไม่ได้เป็นทุกข์ไม่มีตัวตน สำหรับการยึดมั่น จนสามารถรู้เท่าทันสภาวะธรรมตามความเป็นจริง แล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์ เพื่อความปลอดภัยจากความชั่ว โดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ถ้ามีปัญญาแล้ว สมาธิ และศีล ก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญา

วิธีสอนแบบไตรสิกขานี้ เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนต้องลงมือปฏิบัติสิ่งที่เรียนด้วยตนเองอย่างแท้จริง แล้วใช้ปัญญารู้จักคิดพิจารณาฝึกฝนจนสามารถกำหนดคุณลักษณะสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ และแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดีสิ่งใด

ซ้ำ จนสามารถกำหนดข้อควมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ได้ วิธีสอนนี้ครูจะเป็นผู้
 ประทับประกองซึ่งสำคัญ ใหญ่เรียนเท่านั้น ส่วนในการปฏิบัตินักเรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเอง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้พุทธวิธีสอนในการสอนจริยธรรม

ประคิษฐ์ พรหมเสนา (ประคิษฐ์ พรหมเสนา 2523 : ง,จ) ได้
 ศึกษาเรื่องการนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลใช้สอนจริยธรรมในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการ
 วิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนที่ประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาล ซึ่งได้แก่ วิธีสอน
 แบบบรรยาย อุปมาอุปไมย แบบธรรมสากัจฉา แบบปัจฉาวิไลสนา และแบบไตรสิกขา
 มีการเรียนรู้โดยมีชั้นเลวาคติ คะแนนสอบหลังสอนสูงขึ้นกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทาง
 สถิติที่ระดับ .01 ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ตามความคิดเห็น
 ของครูไม่แตกต่างกันที่ระดับ .05

คุณี สีตลวรารัง (คุณี สีตลวรารัง 2524 : 67-69) ได้เปรียบเทียบ
 เทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสากัจฉาในการสอนเบญจศีล และฆราวาสธรรมในชั้น
 มัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 จำนวน 30 คน ได้รับการ
 การสอนแบบไตรสิกขา กลุ่มทดลอง 2 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบธรรมสากัจฉา
 โดยได้รับการสอนกลุ่มละ 10 คาบ คาบละ 50 นาที และมีการฝึกพฤติกรรมโดยให้กลุ่ม
 ทดลอง 1 เจริญอานาปานัสสี กลุ่มทดลอง 2 อภิปรายสถานการณ์ กลุ่มละ 17 คาบ ผล
 การวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา
 สูงกว่ากลุ่มที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา ส่วนการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิง
 จริยธรรมนั้น นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขามีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนที่
 เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสากัจฉาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วีระพงษ์ คุณมณี (วีระพงษ์ คุณมณี 2526 : 61-62) ได้ทำการศึกษา
 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องจริยธรรม ที่ศกคตวิธีสอน และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
 ต่อวิธีสอนโดย เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนทางชั้นสูงของอริยสัจ

กับกลุ่มนักเรียนที่เรียนตามคู่มือแนวการสอน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 60 คน ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งสองกลุ่มหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไรมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนที่ต้นคติทอวิธีสอนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และที่ต้นคติทอวิธีสอนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วรรณฯ สุตวิจิตร (วรรณฯ สุตวิจิตร 2526 : ง,จ) ได้ทดลองสอนจริยศึกษาโดยการสร้างครุฑธำเนาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การสอนโดยการสร้างครุฑธำเนาะนักเรียนมีการเรียนรู้โดยมีข้อดีและคะแนนสอบหลังส่วนสูงกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความพึงพอใจของนักเรียนที่ครูสอนตามแผนการสอนปกติและที่ครูสอนโดยการสร้างครุฑธำเนาะตามแนวพุทธวิธี มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พัชรฯ บุญลาโก (พัชรฯ บุญลาโก 2529 : 71-72) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดชอบและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยใช้การสอนด้วยบทเรียนที่สอดคล้องตามแนวพุทธศาสตร์ กับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ความรับผิดชอบของนักเรียนที่เรียนจริยธรรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และภายในกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมพบว่า หลังการทดลองมีความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องจริยธรรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมาธิ

คำว่า "สมาธิ" นั้นแปลว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่มุ่งต่อสิ่งใดที่กำหนด ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป (พระราชวรมนี 2526 : 197) ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Concentration

สมาธินั้นอยู่ในองค์ประกอบของไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา สมาธิเป็นส่วนที่อยู่ในตัวศาสนา คือ พระธรรม ซึ่งจะแบ่งเป็นชั้น ๆ คือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยตัวสมาธินั้นอยู่ในขั้นปฏิบัติ (พุทธศาสนิกชน 2499 : 2-13)

พระราชวรมนี (พระราชวรมนี 2526 : 199-206) ได้กล่าวว่า สมาธิแบ่งได้เป็น 3 ระดับ

1. ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ (Momentary Concentration) ซึ่งคนสามัญทั่วไปสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี

2. อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียด ๆ หรือจวนจะแน่วแน่มุ่ง (Neighbourhood Concentration)

3. อัปปนาสมาธิ สมาธิที่แน่วแน่มุ่งสนิท (Attainment Concentration) เป็นสมาธิระดับสูงสุด ภาวะนี้มีในฌานชั้นต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ

วิธีเจริญสมาธินั้นเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิจนเป็นผลสำเร็จ ต้องมีกลวิธีหรืออุบายสำหรับเหนี่ยวนำสมาธิมากมาย สรุปรวมไว้ได้ทั้งหมดถึง 40 อย่าง คือ

1. กลีย 10 เป็นการใช่วัตถุภายนอกเข้าช่วยโดยการเพ่งเพื่อให้จิตรวมเป็นหนึ่ง วัตถุที่ใช้เพ่งได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว อากาศ (ช่องว่าง) และแสงสว่าง ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อให้เหมาะกับการใช้เพ่งโดยเฉพาะ

2. อสุภะ 10 พิจารณาซากศพในระยะต่าง ๆ รวม 10 ประการ

3. อนุสติ 10 ระลึกถึงอารมณ์ที่สมควรชนิดต่าง ๆ เช่น พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือ จาคะ เป็นต้น

4. อัปมัญญา 4 เจริญธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยใช้วิธีแผ่ไปอย่างกว้างขวางไม่มีขอบเขต

5. อาหารปฏิกัลป์สัญญา 1 กำหนดพิจารณาความเป็นปฏิกัลป์ในอาหาร

6. ธาตุวฏฐาน 1 กำหนดพิจารณาธาตุ 4

7. อรูป 4 วิเคราะห์อารมณ์ของอรูปภวน 4

กลวิธีปฏิบัติ 40 อย่างนี้เรียกว่า กรรมฐาน 40 การปฏิบัติกรรมฐานเหล่านี้ต่างกัน โดยผลสำเร็จที่สามารถให้เกิดขึ้น สูงต่ำ มากน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคล

สมพจน์ อ็อกุศลสมบุรณ์ (สมพจน์ อ็อกุศลสมบุรณ์ 2528 : 24-26) สรุปวิธีฝึกสมาธิและขั้นตอนการฝึกอานาปานสติไว้ดังนี้

การฝึกสมาธิ คือ การฝึกบังคับจิตใจของเราให้ตั้งมั่นด้วยความมีสติสัมปชัญญะ โดยปกติจิตใจของมนุษย์เป็นธรรมชาติ ดิ้นรน กวักแกว่ง ไม่อยู่นิ่ง ห้ามได้ยาก พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบจิตของผู้ที่ยังไม่ได้ฝึกสมาธิว่า "จิตของผู้นั้นเหมือนลิง คือ ไม่อยู่นิ่ง" เกี่ยวกับเรื่องนี้ เดียวจิตเรื่องนั้น ให้ฟังท่านไปหมด และพระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบจิตของผู้ที่ฝึกสมาธิดีแล้วว่า "จิตของผู้นั้นประภัสสร คือ มีรัศมีแจ่มใสรุ่งเรือง" และพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า "จิตที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำความสุขสงบมาให้" จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมเป็นประโยชน์แก่การประกอบกิจการงาน อาชีพที่สุจริตทุกอย่าง ทั้งยังเป็นทางให้รู้จักทำงานด้วยความรอบคอบ ไม่เป็นคนพุนหันพลันแล่น ทำให้ตนเองเป็นคนมีเหตุผล และได้รับความสุขตามสมควรแก่ฐานะ

การฝึกสมาธิมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน แต่วิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์และเหมาะสมกับทุกจริตได้ไ้กับบุคคลทั่วไป และพระพุทธองค์ทรงยกย่อง "อานาปานสติสมาธิ" ที่มีสติ

กำหนดพิจารณาลมหายใจเข้าออก เพราะการอบรมโดยมีสติกำหนดพิจารณาลมหายใจเข้า
ออกเป็นอารมณ์ กายย่อมไม่หวั่นไหว จิตย่อมไม่หวั่นไหว อานาปานสติสมาธิที่พระพุทธองค์
ทรงตรัสสอนไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ก่อเป็นใจความเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. มีสติ กำหนดลมหายใจเข้าออก
 2. มีสติ และใช้ปัญญาพิจารณาลมหายใจเข้าออกกว่าสั้นหรือยาว
 3. มีสติ และใช้ปัญญาพิจารณาเพิ่มอีกว่า ลมหายใจหนักหรือเบา
 4. มีสติ และใช้ปัญญาพิจารณาเพิ่มอีกว่า ลมหายใจหยาบหรือละเอียด
 5. มีสติ และใช้ปัญญาพิจารณาลมหายใจในร่างกาย
 6. มีสติ และใช้ปัญญาพิจารณาลมหายใจที่ออกมาจากช่องจมูก
 7. มีสติ และใช้ปัญญาพิจารณาลมหายใจในร่างกายและที่ออกมาจากช่องจมูก
 8. พิจารณาเห็นการเกิดขึ้นของลมหายใจ
 9. พิจารณาเห็นการดับไปของลมหายใจ
 10. พิจารณาเห็นการเกิดขึ้นดับไปของลมหายใจ
 11. มีสติ รู้ว่าลมหายใจมีอยู่ และเข้าไปตั้งอยู่เฉพาะหน้า
 12. สักแต่ว่ารู้ว่ามีลมหายใจแต่ไม่ใส่ใจในลมหายใจนั้น
 13. ลมหายใจนั้นสักแต่ว่าอาศัยอยู่ไม่ใส่ใจไม่ติดอยู่กับลมหายใจ
 14. ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด ๆ ในโลก
- ข้อ 8 ถึง ข้อ 10 เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป พิจารณาเป็น อนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา

ส่วนขั้นตอนการฝึกอานาปานสติสมาธินั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้หาที่
เงียบสงัดปราศจากผู้คนหลุกหลวน แล้วให้ตั้งสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า คือ
มีสติและความรู้สึก กำหนดที่ช่องจมูกทั้งสองข้าง แล้วปฏิบัติตามขั้นดังนี้

1. เมื่อหายใจเข้าก็มีสติรู้ตัวว่า หายใจเข้า
เมื่อหายใจออกก็มีสติรู้ตัวว่า หายใจออก อย่าให้ความคิดอื่นใดเกิดขึ้น
ขณะฝึก การฝึกวิธีนี้เป็นการฝึกให้มีสติและใช้ปัญญาสังเกตพิจารณาไตร่ตรอง

2. เมื่อหายใจเข้ายาว ก็มีสติรู้ตัวว่า ลมหายใจเข้ายาว
เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็มีสติรู้ตัวว่า ลมหายใจเข้าสั้น
เมื่อหายใจออกยาว ก็มีสติรู้ตัวว่า ลมหายใจออกยาว
เมื่อหายใจออกสั้น ก็มีสติรู้ตัวว่า ลมหายใจออกสั้น
พึงหายใจปกติ อย่ากำหนดลมหายใจแรงจนเกินไป ขั้นนี้เป็นการฝึกการใช้
สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้ละเอียดรอบคอบขึ้นอีก

3. ใช้ปัญญาพิจารณาลักษณะลมหายใจของเราเพิ่มขึ้นอีก คือ มีสติกำหนดรู้
ว่า อาการของลมนั้น แรงหรือแผ่วเบา

4. ใช้ปัญญาพิจารณาอาการของลมหายใจเพิ่มขึ้นอีก คือ ลมหายใจของเรา
เข้าลมหายใจของเราออก มีลักษณะเย็นหรือละเอียด

การพิจารณาลมหายใจให้ชัดเจนทุกอาการต้องใช้ปัญญาพิจารณาอาการของ
ลมหายใจเป็นการพิจารณาพร้อมทุกอาการ คือ เป็นการวิเคราะห์อาการของลมหายใจ
เมื่อฝึกด้วยความสติถึงขั้นที่ 4 นี้แล้ว ลมหายใจจะละเอียด ประณีตขึ้น และแผ่วเบาลง
ตามลำดับ เราอาจรู้สึกว่ามีลมหายใจเข้าออกที่ช่องจมูกแล้ว เพราะลมหายใจแผ่วเบา
มาก เมื่อกายของเราสงบนิ่ง ลมหายใจแผ่วเบาและมีสติตั้งมั่น จิตของเราจะสงบเป็น
สมาธิขึ้นเรื่อย ๆ เราจะรู้สึกสดชื่น สมองปลอดโปร่ง โล่งใจไร้กังวล เมื่อใช้สมาธิคิด
เรื่องใดสมองก็จะทำงานเฉพาะเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระราชนิพนธ์ (พระราชนิพนธ์
2526 : 206) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้เริ่มปฏิบัติอาจต้องปลีกตัวออกไปมีความเกี่ยวข้องกับ
สิ่งภายนอกเป็นพิเศษ เพื่อการปฏิบัติฝึกอบรมช่วงพิเศษระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงออกมา
คบหาในทางสังคมตามความเหมาะสมของตนต่อไป และการเจริญสมาธิโดยทั่วไปก็มีใช้จะ

ต้องมานั่งเจริญสมาธิอยู่ทั้งวันทั้งคืน วิธีปฏิบัติมีมากมายเลือกใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล การนิยมนหาความสุขจากการเจริญสมาธิ บุคคลใดจะทำเท่าไหน ย่อมเป็นเสรีภาพส่วนบุคคล แต่ไม่ว่าใดหมกมุ่นยึดติดกับการเจริญสมาธิ

พระวรศักดิ์ วรธมโม (พระวรศักดิ์ วรธมโม 2521 : 22-23) ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะประกอบด้วยองค์คุณ 3 อย่างคือ

- 1 จิตบริสุทธิ์ หรือ ปริสุทธโธ (PURITY) คือ ไม่มีสิ่งรบกวนจิต
2. มั่นคงหรือสมาธิโธ (FIRM) คือ แน่วแน่ จกจ่ออยู่เป็นอารมณ์ ไม่วอกแวก ฟุ้งซ่าน จนนารำคาญ

- 3 ว่องไว หรือ กัมมณีโย (ACTIVE) คือ จิตนี้ว่องไวในการทำงาน พระราชวรมณี (พระราชวรมณี 2526 : 206) อธิบายถึงลักษณะของจิตเป็นสมาธิ คือ ภาวะที่จิตนุมนวลการแก่การทำงาน คือพร้อมที่ไปปฏิบัติพิจารณาในกิจที่ประสงค์อย่างใดผลดีที่สุด

วทีน อินทสระ (วทีน อินทสระ 2527 : 256-258) ได้กล่าวถึงประโยชน์อันเอนกอนันต์ของสมาธิว่า สมาธิมีคุณอุปการะในการทำงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นงานหยวนหรืองานละเอียด งานทางโลกหรืองานทางธรรม คนมีสมาธิดีย่อมสามารถทำงานให้สำเร็จได้ก็ว่าคนสมาธิไม่ดี ในกรณีสติปัญญาเท่ากัน ยิ่งคนที่มีความสติปัญญาและความสามารถเหนือกว่าอยู่แล้ว ถ้ามีสมาธิที่ดีด้วย ย่อมสามารถก้าวล้ำหน้าผู้อื่นในการทำงานหรือการเรียนรู้ไปได้อย่างรวดเร็ว

วิทย์ วิศวเวทย์ และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (วิทย์ วิศวเวทย์ และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก 2526 70-73) กล่าวถึงประโยชน์อันมหาศาลของจิตที่เป็นสมาธิว่าเป็นขุมกำลังทุกชนิด เช่น กำลังความคิด กำลังใจ กำลังปัญญา กำลังอำนาจ เช่น อำนาจในการควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์ ตลอดจนถึงอำนาจในการกำจัดกิเลส ไม่ให้ครอบงำชักจูงจิตไปในทางเสียหายได้ ประโยชน์ของสมาธิจึงมีทั้งระดับต่ำ ระดับกลาง และระดับสูง ขอแยกกล่าวเป็น 3 ด้าน คือ

1. ประโยชน์ของสมาธิในชีวิตประจำวัน

1.1 ทำให้จิตใจสบาย มีความผ่อนคลาย และสงบสุข เพราะมีได้กังวลถึงอดีต มีได้วางแผนถึงอนาคต เป็นอยู่ในปัจจุบันขณะนั้นเท่านั้น

1.2 ทำให้มีความไว้วางใจในระดับกระเฉง ไม่ซึมเซา ตื่นตัวอยู่เสมอ รู้เท่าทันสถานการณ์ ระมัดระวัง รู้จักเลือกตัดสินใจให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ และตระหนักชัดถึงความมุ่งหมายของการกระทำของตน

1.3 มีความเพียรพยายาม แน่วแน่ในจุดมุ่งหมายและต้องสัมพันธ์กับ "ปัญญา" ก็คือ ต้องรู้ชัดเจนวาจะพยายามไปเพื่ออะไร อย่างไรด้วย ทำให้จิตมั่นคงหนักแน่น มีความเฝอผลสัมฤทธิ์สูงเสมอ

1.4 มีประสิทธิภาพในการทำงาน งานสำเร็จด้วยความเรียบร้อย เพราะใจไม่เลือนลอบไปสู่เรื่องราวอื่น

2 ประโยชน์ของสมาธิในการพัฒนาบุคลิกภาพที่เห็นได้ชัด

2.1 ทำให้มีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคงทั้งทางกายและจิตใจ

2.2 ทำให้มีสุขภาพจิตดี

2.3 เกื้อกูลแก่สุขภาพร่างกาย และรักษาโรคบางอย่างได้ โรคทางกายบางอย่างอาจหายได้โดยไม่ต้องรักษา เพราะสมาธิเป็น "ไอศกรีม" รักษาโรคทางใจได้ เมื่อใจสบาย ปลอดโปร่งโล่งเบาจากแรงดึงดูดของกิเลส สุขภาพจิตก็จะดี ก็พลอยเกื้อกูลให้สุขภาพทางกายก็ขึ้น

สมาธิส่งเสริมสุขภาพทางกายและรักษาโรคบางอย่างได้ เช่น

- ปริมาณแลคเตท (Lactate) ในเลือด ซึ่งเกิดจากความวิตกกังวลลดลงตามลำดับ

- อัตราการหายใจลดลง ทำให้ร่างกายใช้ออกซิเจนและขับถ่ายการบอณไดออกไซคนอย ทำให้ปอดแข็งแรง

- เลือดมีความเป็นกรดสูงขึ้น ทำให้สุขภาพดี
- อัตราการเต้นของหัวใจน้อยลง เป็นผลดีต่อหัวใจ
- มีภูมิคุ้มกันสูง คือ ทำให้เม็ดเลือดขาวและสารอีกหลายชนิดในร่างกายมีประสิทธิภาพในการขจัดเชื้อโรคต่าง ๆ ที่แปลกปลอมเข้าสู่ร่างกาย
- โรคบางอย่าง เช่น โรคท้องผูกเรื้อรัง โรคกระเพาะอาหาร โรคความดันโลหิต โรคหืด และโรคกายจิต (Psychosomatic Diseases) อื่น ๆ หายไป

3. ประโยชน์ของสมาธิที่เป็นจุดหมายของศาสนา ผู้ใดใดสมาธิระดับอัปปนาสมาธิ สามารถระงับนิวรณ์ (กิเลสที่มากลุ่มรุมปิดกั้นจิตมิให้พัฒนาสูงขึ้น) 5 อย่าง คือ

- 3.1 ความฉันทะ ความพอใจในกามคุณ คิดในความสุขทางเนื้อหนัง
- 3.2 พยาบาท ความขุ่นเคืองขัดใจ
- 3.3 ถีนมิทธะ ความท้อแท้เชื่องซึม
- 3.4 อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญ ความหงุดหงิดกระวนกระวายใจ

3.5 วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ไม่แน่ใจในจุดหมาย เมื่อใดสมาธิก็ถอนนำสมาธิไปใช้ทางกามปัญญา คือ หันมาพิจารณาสภาวะธรรมทั้งหลายจนเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ กำจัดกิเลสอาสวะ ให้หมดสิ้นไปจากจิตสันดาน นับว่าบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดทางพุทธศาสนา

จากเอกสารสรุปได้ว่า สมาธิคือการที่ใจแน่วแน่อยู่นิ่งกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ไปข้องใจหรือส่ายไป สมาธิมี 2 ประเภท คือ สมาธิตามธรรมชาติ กับสมาธิที่เกิดจากฝึกอบรมเจริญภาวนา การเจริญภาวนาก็เพื่อให้จิตมั่นคง แน่วแน่ ไม่วอกแวก พร้อมทั้งปฏิบัติ การทางปัญญาพิจารณาโดยแยบคายตามสภาวะธรรม และเกิดประโยชน์อย่างมหาศาลไม่ว่า

จะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ ก่อให้เกิดความสงบ เพราะสมาธิกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไป ดังพุทธวจนะว่า "ความสุขอันเสมอด้วยกายา สงบไม่แพ้" (นฤติ สุนทิปรุสขั)

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมาธิ

โรจน์ สุวรรณสุทธิ และคนอื่น ๆ (โรจน์ สุวรรณสุทธิ และคนอื่น ๆ 2516 : 1-44) ได้ศึกษาเรื่องสมาธิช่วยในการศึกษาเชิงใด ได้ทำการวิจัยโดยใช้ อานาปานสติสมาธิในการฝึกอบรมเป็นระยะเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 5 วัน โดยฝึกอบรมร่วมกับนักศึกษาแพทย์ปีที่ 1 จำนวน 32 คน เป็นชาย 20 คน หญิง 12 คน อายุระหว่าง 19 - 23 ปี ผลการวิจัยในด้านการเรียนพบว่านักศึกษาที่มีความตั้งใจเรียนมากขึ้น (ร้อยละ 62) รักการเรียนมากขึ้น (ร้อยละ 31) และพบว่านักศึกษาที่ฝึกสมาธิเรียนดีขึ้นมากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้รับการอบรม นักศึกษาที่อบรมสมาธิมีความจำและความคล่องแคล่วในการทำงานดีกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการอบรมชัดเจน ส่วนทางด้านจิตใจพบว่าความหงุดหงิด ลดน้อย โกรธง่าย นอยลง (ร้อยละ 85) จิตสงบ เบาสบาย (ร้อยละ 50) และยังพบว่าการเจ็บป่วยน้อยกว่านักศึกษากลุ่มที่ไม่ได้ฝึกอบรมสมาธิ

อำพล สงวนศิริธรรม (อำพล สงวนศิริธรรม 2517 : ง,จ) ศึกษาเรื่อง "อิทธิพลของการฝึกสมาธิที่มีต่อผลสัมฤทธิ์" โดยฝึกอานาปานสติสมาธิให้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) และนักเรียนสมัครใจจำนวน 56 คน อายุระหว่าง 9 - 12 ปี พบว่านักเรียนชายที่ฝึกสมาธิมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีกว่านักเรียนที่ไม่ได้ฝึกสมาธิในวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01, .05 และ .01 ตามลำดับ นักเรียนชายมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษดีกว่านักเรียนหญิงอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

โรจนรุ่ง สุวรรณสุทธิ (โรจนรุ่ง สุวรรณสุทธิ 2526 : 314) ศึกษา
ในนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 125 คน ฝึกสร้างเหตุที่ดี คือ สัมมาสมาธิ
และการทำกรรมให้เป็นอโหสิกรรมระยะเวลา 2 เดือน พบว่า การทำสมาธิ จะมีผล
ทำให้ความสับสนของจิตใจเกิดขึ้นและสามารถทำลายความเศร้าหมอง (นิวรณ์) ของจิตใจ
ได้ แต่ไม่สามารถลดทุกข์ที่เกิดจากผลวิบาก (ข้า) ลงไปได้ นอกจากจะมีการทำกรรม
ให้เป็นอโหสิกรรมรวมด้วยนั้น คือ กรรมมีจริง ผลของกรรมมีจริง

อวยชัย โรจนันันกรกิจ (อวยชัย โรจนันันกรกิจ 2526 : บทกัตยอ)
ได้ศึกษาผลของการฝึกอานาปานสติสมาธิในพระพุทธศาสนาต่อการได้เหตุผลเชิงจริยธรรม
ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ ปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหิดล อายุระหว่าง
17 - 20 ปี มีจำนวน 71 คน เป็นเวลา 8 สัปดาห์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มฝึกอานาปานสติสมาธิในพระพุทธศาสนา จำนวน 20 คน
2. กลุ่มนั่งหลับตา จำนวน 18 คน
3. กลุ่มที่มีกิจกรรมปกติ จำนวน 33 คน

ผลของการศึกษาค้นคว้าก่อนการทดลอง การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มไม่มีความแตกต่างกัน หลังการทดลอง การใช้เหตุผลเชิง
จริยธรรมของกลุ่มฝึกสมาธิสูงกว่ากลุ่มนั่งหลับตาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ
การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มฝึกสมาธิสูงกว่ากลุ่มที่มีกิจกรรมปกติ อย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .05 และพบว่าภายในกลุ่มฝึกสมาธิ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมหลังการ
ทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ภาณุภูมิ รัตนโรจนากุล (ภาณุภูมิ รัตนโรจนากุล 2527 : 51-56)
ได้ศึกษาผลของการฝึกสมาธิที่มีต่อเวลาปฏิบัติในการเริ่มออกวิ่งระยะสั้นของนักเรียนหญิง
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุระหว่าง 15 - 18 ปี จำนวน 60 คน จัดออกเป็นกลุ่ม
ควบคุมและกลุ่มทดลอง กลุ่มละ 30 คน นำกลุ่มทดลองไปฝึกอานาปานสติสมาธิเป็นเวลา

8 สัปดาห์ วัตถุประสงค์ของกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองในสัปดาห์ที่ 8 โดยใช้เรื่องกำหนด เวย์ร์ เช่น ศ. ว.วิ. หลังจากนั้นนำกลุ่มตัวอย่างทั้งสองมาทดสอบเวลาปฏิบัติกริยาในการเริ่มออกวิ่งระยะสั้นอีกครั้งหนึ่งหลังการฝึกอาณานิยามสติ ผลการศึกษาพบว่า เวลาปฏิบัติกริยาในการเริ่มออกวิ่งระยะสั้นของนักวิ่งหญิงที่ได้รับการฝึกสมาธิต่ำกว่าเวลาปฏิบัติกริยาในการเริ่มออกวิ่งระยะสั้นของนักวิ่งหญิงที่ไม่ได้รับการฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าเฉลี่ยของนักวิ่งหญิงที่ได้รับการฝึกสมาธิจะสูงกว่าค่าเฉลี่ยของนักวิ่งหญิงที่ไม่ได้รับการฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตนเอง

ในวิถีชีวิตประจำวันทุกขณะจิตของปุถุชนโดยทั่วไปมักจะไม่สามารถหลุดพ้นจากการยึดมั่นในเรื่อง "อัตตา" ตัวตนของเราเองเขาไม่ได้ วไลยพร ภวภูตานนท์ ๓ มหาสารคาม (วไลยพร ภวภูตานนท์ ๓ มหาสารคาม 2527 : 151-153) ได้บอกถึงสาเหตุของปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้นกับทุกชีวิตก็คือ การยึดมั่นในตัวตนของเรา ความนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง การวิเคราะห์ตนเองและผู้อื่น จึงมีความสำคัญมากต่อการแก้ปัญหาชีวิต พระภิกษุท่านหนึ่งกล่าวว่าในทุกภพชาติอยู่เสมว่า "เนคัมม" นั่นไม่ใช่ของเรา "เนโสหมสุมิ" นั่นไม่ใช่เรา และ "เนโส เมอัตตา" นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา (อนันตลักขณสูตร) แม้ในหลักจิตวิทยาแผนใหม่ก็ยอมรับว่า มโนภาพและจิตสำนึกเกี่ยวกับตนเองของบุคคลมีผลสะท้อนถึงการแสดงออกต่าง ๆ ที่เขาทำตัวตนเองและผู้อื่นมาก เพราะอัตตาคือโลกภายในหรือโลกส่วนตัวของบุคคลที่ประกอบด้วยประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ และกระบวนการรับรู้ต่าง ๆ ที่สะสมอยู่ในบุคคล ปัญหาเรื่องอัตตาวังไม่ใช่ปัญหาทางปรัชญาแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นปัญหาทางจิตวิทยาด้วย

เวมส์ (วไลยพร ภวภูตานนท์ ๓ มหาสารคาม 2527 : 151-153

อ้างอิง จาก Joms. n.d.) สลางางวิเทศ (Self) ว่างอยู่ 3 ระดับคือ

1. การรับรู้เกี่ยวกับตนเอง หมายถึง ความสามารถที่บุคคลจะรู้เกี่ยวกับตัวของเขาเอง

2. การรับรู้ทางสังคมของตนเอง หมายถึง การรับรู้ที่เกี่ยวกับลักษณะของตนเอง เช่น ในลักษณะบุคลิกภาพ ความสามารถ ขอบเขตความสามารถของตน การวางแผนเป้าหมายในพฤติกรรมของตนหรือวางจุดหมายชีวิต

3. การรับรู้ทางทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดในเรื่องคุณค่า และสถานภาพของตนเองในสังคม

วทีน อินทสระ (วทีน อินทสระ 2527 : 31) ได้พูดถึงอัตตา (ตัวตน) ในพระธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า ตัวตนประกอบด้วยชั้น 5 หรือธาตุ 6 ชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเป็นกายกับจิต ธาตุ 6 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญาณ รวมเป็นรูปธรรม นามธรรม และอธิบายถึงตัวตนในพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนาจะสอนในเรื่องตัวตนเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสมมติ ถือว่ามีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคล มีตัวตน มีเรามีเขา ในระดับปรมัตถ์จะสอนว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคล หรือสัตว์ มีเพียงรูปธรรม นามธรรม มาประกอบจึงเรียกชื่อไปต่าง ๆ แต่อันที่จริงแล้ว ทุกอย่างเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนและไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น สิ่งทั้งหลายเกิดและดับเพราะเหตุปัจจัย แต่ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะด้านสมมติ คือในด้านที่เรียกว่ามีตัวตน มีเรา มีเขา มีผู้อื่น

ในทัศนะของเจมส์ (อ้างจาก วไลร ภานุตานนท์ ฅ มหาสารคาม 2527 : ฅ51-153) เห็นว่า อัตตาแสดงออกในลักษณะที่เป็นผู้รู้ (Knower) โดยอธิบายว่า มนุษย์เราจะมีเจตนาหรือพิจารณาสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวของเราโดยสัมพันธ์กับการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และยังใช้ในการสัมพันธ์เกี่ยวกับผู้อื่นด้วย แต่บางครั้งการรับรู้บางอย่างมีขอบเขต กว้างขวาง ทำให้การตีความหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่นผิดพลาดไปได้ ซึ่งย่อมทำให้เกิดการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมออกไป

วสิน อินทสระ (วสิน อินทสระ 2527 : 31) จึงเสนอว่าการที่จะ
ให้อัตตาประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องสมบูรณ์ เหมาะสม ต้องอาศัยการวิเคราะห์ตนเองเสียก่อน
การวิเคราะห์ตนเองก็คือ การให้รู้จักตนเอง ของตนเองด้วยกระจกเงาที่สะอาด สดใส
ไม่ใช่กระจกเงาที่มีคราบ หรือกระจกเงาที่ร้าว ซึ่งทำให้ภาพคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง
มองหาข้อบกพร่อง ข้อเสียในตัวเองและอย่าลืมมองข้อดีด้วย เพื่อให้เห็นความความเป็นจริง

วไลยธรรมาภรณ์ ๗ มหาสารคาม (วไลยธรรมาภรณ์ ๗
มหาสารคาม 2527 : 153) ได้เสนอวิธีการดำรงชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ได้โดยไม่ให้
เกิดปัญหาหรือวุ่นวายให้มากที่สุด คือ การที่เรารู้จักตนเอง การมีมโนธรรมระลึกรู้
เสมอในการเจริญสติ 10 โดยเฉพะอย่างยิ่งให้รู้จักแก่บุคคลที่ดี และฝึกฝนให้จิตมี
อุเบกขา กระทำการใด ๆ ให้ปราศจากอคติของตนและผู้อื่น และมองเห็นความจริง
ว่าทุกชีวิตถือองค์ประกอบของนามรูป มีวัฏจักรการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของชีวิตเหมือนกัน
จึงการใช้ความเมตตาในการการกระทำที่ช่วยให้เพื่อนมนุษย์พ้นทุกข์ ผู้มีปัญญาที่พัฒนาเท่านั้น
ที่จะสามารถดำรงชีวิตโดยไวปัญญาที่อยู่เหนืออำนาจของอัตตา

วีรยุทธ วิเชียรโชติ (วีรยุทธ วิเชียรโชติ 2526 : 135-136) ได้
เสนอหลักธรรมคำขวัญที่เป็นหัวใจของปรัชญาการศึกษาาระบบอารยนิยม คือ สัมปรีศีธรรม 7
ซึ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะทั้ง 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา) โดยวิเคราะห์
พิจารณาว่าอะไรคือเหตุของสิ่งต่าง ๆ รู้สึกตัวและพิจารณาเสมอว่า การพูด การประพฤติ
การปฏิบัติเช่นนั้น เป็นเหตุแห่งความดีหรือเป็นเหตุแห่งความชั่ว
2. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักผล (อรรถัญญตา) โดยการวิเคราะห์
พิจารณาว่าอะไรคือผลของเหตุปัจจัย รู้สึกตัวและพิจารณาเสมอว่า ความสุข ความทุกข์
ความพอใจ ความไม่พอใจ ความเสียใจ และความดีใจที่ได้รับอยู่นั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นจาก
เหตุใด

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักตนเอง (อัตวิสัย) โดย
วิเคราะห์พิจารณาประเด็นตนเองอยู่เสมอว่า กับมีข้อเสียอะไรบ้าง การจะแก้ไขปรับปรุง
อย่างไร ตัวอย่างการพิจารณาว่าฐานะแห่งวิชาชีพ ตำแหน่ง หน้าที่ ความรับผิดชอบ
ของตนอันแท้จริงนี้ มีประการใด การพูด การประพฤติ และการปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการ
ช่วยเหลือถูกวงจรมานะอันแท้จริงที่กำลังอยู่หรือไม่

4. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตวิสัย) โดยรู้สึกตัว
จะพิจารณาเสมอว่า การเสวยหาในสิ่งที่ต้องการและแสดงออกในสิ่งนั้น ๆ อยู่ในขอบเขต
ของการปฏิบัติโดยชอบทั้งทางโลกและทางธรรม โดยครบถ้วนสมบูรณ์หรือไม่

5. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักกาล (กาลวิสัย) โดยรู้สึกตัวและ
พิจารณาเสมอว่า กาลเวลาอันใดสมควรจะประ ฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นการถูกต้องและ
กาลใดไม่สมควรจะประ ฤติปฏิบัติอย่างไร

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักชุมชนและวัฒนธรรมของสังคมที่ตน
เป็นสมาชิกอยู่ (วิสัย) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประ ฤติปฏิบัติให้สอดคล้องและเป็น
ประโยชน์ต่อชุมชนอันเป็นแนวทางในการนำความสุขความเจริญมาสู่ชุมชนและตนเองในที่สุด

7. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้รู้จักบุคคล (บุคคลวิสัย) โดยมีความ
สามารถในการเลือกว่า

- บุคคลใดดีควรคบ บุคคลใดไม่ดี ไม่ควรคบ
- บุคคลใดดีควรเคารพ บุคคลใดไม่ดี ไม่ควรเคารพ
- บุคคลใดควรไว้วางใจยกย่อง บุคคลใดไม่ควรไว้วางใจ

ฯลฯ

หลักธรรม 7 ประการ สำหรับคนที่ ที่นำมาเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาการศึกษา
ระบบบารายณีนัน มีองค์ประกอบหลักอยู่ 4 ประการคือ

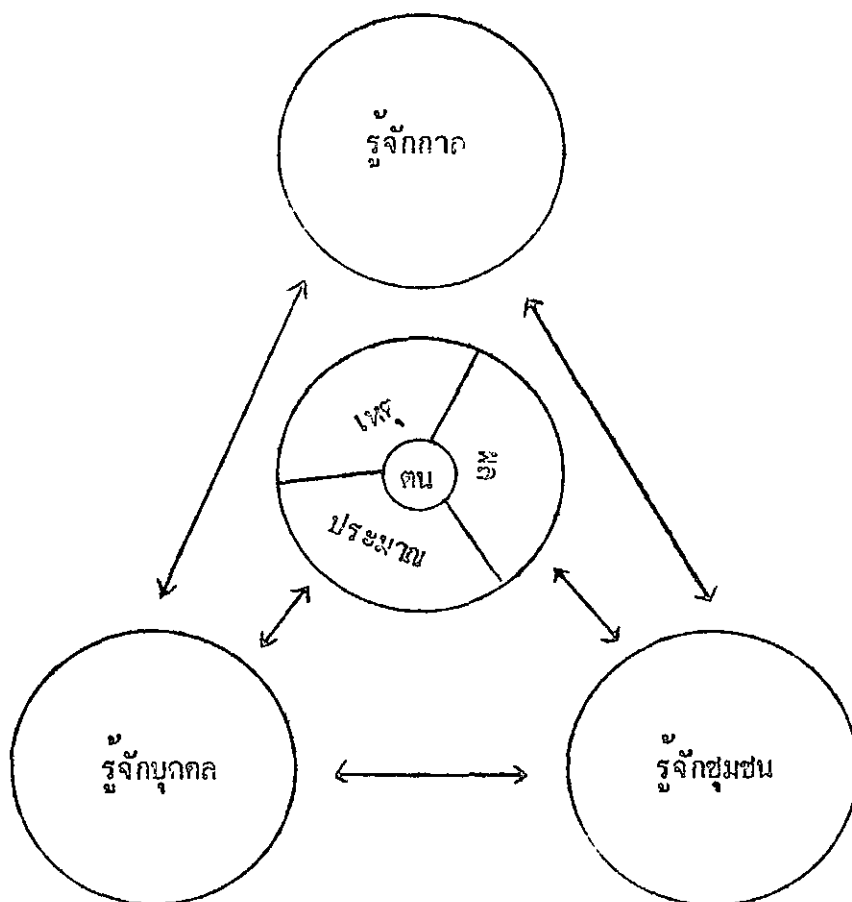
1 คน

2 บุคคล

3 ชุมชน

4 กาล

ส่วนการรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักประมาณนั้นอาจทำได้ว่าเป็นองค์ประกอบย่อยของการรู้จักตน องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ดังแสดงไว้ในรูป

ภาพประกอบ 3 แสดงลักษณะความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการรู้จักตน

นาลเพญู วิเชียรโชติ (นาลเพญู วิเชียรโชติ 2526 : 101) ให้
 ความเห็นสอดคล้องกับ วิญญูท วิเชียรโชติ ว่า หลักธรรม 7 ประการสำหรับคนดี
 (สัปปริสธรรม) เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมการประพฤติปฏิบัติทางสังคมเพื่อสำรวมอินทรีย์
 ได้มากที่สุด มันช่วยให้บุคคลฝึกใช้สติปัญญารอบด้านถึง 7 ด้าน ในการกระทำและการพูด
 นอกจากนั้นหลักธรรมข้อนี้ยังฝึกให้คนเรามองอะไรด้วยความเป็นธรรม ไม่ลำเอียง
 และยังได้เสนอข้อปฏิบัติธรรมสำหรับผู้เริ่มต้น โดยเสนอให้ใช้ธรรมข้อสำคัญ
 ที่สุด 3 ข้อ ใน 7 ข้อ คือ

1. รู้จักเหตุ
2. รู้จักผล
3. รู้จักตน

✓ การรู้จักตน เป็นข้อสำคัญมาก เพราะเวลาปฏิบัติจริงต้องเริ่มจากข้อนี้ คือ
 การรู้จักตน เป็นการรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะในตำแหน่งที่เราดำรงอยู่ ถ้า
 ทุกคนทำหน้าที่และรับผิดชอบสิ่งที่อยู่ในหน้าที่ของตน ความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลงทันที
 การที่เรารู้จักหันมามองตัวเองแทนที่จะมองผู้อื่นผิด โทษผู้อื่น ที่ทำให้เราเสื่อมลาภ เสื่อมยศ
 ถูกลินทา และเกิดความทุกข์ ถ้าเรารู้จักตน หันกลับมามองตัวเอง เราจึงจะแก้ไขที่ตนเอง
 ได้ แทนที่จะไปมุ่งแก้ไขที่ผู้อื่น ความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลงทันที

พระราชวรมุนี (พระราชวรมุนี 2528 : 244-246) ได้ให้คำนิยามคำว่า
 สัปปริสธรรม 7 ว่า คือ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ธรรมของกนดี หรือคุณสมบัติของกนดี
 ประกอบด้วย

1. อัมมัญญา หมายถึง ความรู้จักธรรม รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง
 รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้จึงจะเกิดผลอัน
 ต้องการ

2. อัคคัญญา หมายถึง รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล รู้ประโยชน์ที่ประสงค์
 รู้ผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากการกระทำ รู้ว่าเมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

3. อัตถัตถุตา หมายถึง ความรู้จักตน รู้ว่าโดยฐานะ ภาวะเพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บ้างนี้ เหาไร อย่างไร แล้วประพจน์ให้ เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. มัตถัตถุตา หมายถึง การรู้จักประมาณ ความพอดี รู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักประมาณในการรับ และบริโภคปัจจัยสี่

5. กาลัตถุตา หมายถึง การรู้จักเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ และกระทำหน้าที่การงาน

6. ปริสัทถุตา หมายถึง การรู้จักที่ประชุม รู้จักชุมชน รู้รักษาที่ประพฤติก่อชุมชนนั้น ๆ จะทำกริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร

7. บุคคลัตถุตา หมายถึง การรู้จักบุคคลหรือความแตกต่างแห่งบุคคล สามารถดูออกว่ามีคุณธรรม หรือรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยคำว่าควรคบหรือไม่ จะใช้คำไหนหรือยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร

อาภา ถนัดช่าง (อาภา ถนัดช่าง 2527 : ภาคผนวก) ได้อาศัยหลัก สัมปรีชธรรมมาใช้ในการจัดกิจกรรมแนะแนว เพื่อพัฒนาค่านิยมและเทคนิคในการปรับปรุงตนเองเพื่อการทำงานและการประกอบอาชีพ และได้เสนอมนทัศน์เกี่ยวกับสัมปรีชธรรมไว้ดังนี้

ตาราง 1 นโยบายเกี่ยวกับสัมปณัตติธรรม

หัวข้อ	ความหมาย	ประโยชน์	สิ่งที่ต้องการเน้น
1. รู้จักเหตุ	รู้เหตุแห่งความเสื่อม ความเจริญ; รู้เหตุ แห่งความทุกข์-สุข	ทำให้รู้จักวิเคราะห์ปัญหา และสิ่งที่ตนได้รับหรือสิ่งที่ ตนเป็นอยู่ในปัจจุบันว่ามา จากอะไร จะแก้ไข ปัญหาใดตรงจุด ไม่เป็น คนงงเงายไร เหตุผล	เหตุแห่งความเสื่อม (ทุกข์) - อวิชชา (มิจฉา ทิฎฐิ) - ความเห็นแก่ตัว เกะเขว - อบายมุข เหตุแห่งความเจริญ (สุข) - ปัญญา (ความนึก อย่างสุขุม สึกซึ้ง) - สติ - ความเมตตา ความ เอื้อเอื้อ เสียสละ - มรรคมีองค์ 8 อิทธิบาท 4 ฯลฯ

ตาราง 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ความหมาย	ประโยชน์	สิ่งที่ต้องการเน้น
2. รู้จักผล	รู้ผลของการกระทำในปัจจุบัน	ทำให้รู้จักสังเคราะห์หาหาก ก่อเหตุหรือกระทำพฤติกรรม ดังกล่าว จะส่งผลในอนาคต อย่างไร ทำให้สามารถเป็น ผู้คาดการณ์ล่วงหน้าได้ถูกต้อง	(เน้นคุณธรรมเช่น เกี่ยวกับการรู้จัก เหตุ)
3. รู้จักตน	รู้ว่าตนเป็นคนเช่นไร มีความสามารถแค่ไหน มีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมอย่างไร มี กำลังเท่าใด มีจุดมุ่ง หมายและกานิยม อย่างไร ฯลฯ	- ทำให้สามารถวางตัวได้ เหมาะสม ปรับตัวเข้ากับ สภาพแวดล้อมได้ (ซึ่ง ช่วยให้รู้จักกาล รู้จักประ มาณ รู้จักบุคคล รู้จัก ชุมชน) - ทำให้สามารถเลือกศึกษา ประกอบอาชีพและวิถีชีวิต ที่เหมาะสมกับตน - ทำให้ไม่เป็นคนหลงตน มี ปมด้อยหรือ เหนือ เหมิ่นเกิน ฐานะ	การรู้จักตนเองใน ลักษณะภายนอกทาง กาย เช่น รูปร่าง หน้าตา สุขภาพ การรู้จักลักษณะภายใน เช่น สติ ปัญญา นิสัย อารมณ์ ความสามารถ การรู้จักฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคม (ชาตวิรุฒิ วัยวิรุฒิ กุตวิรุฒิ)

ตาราง 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ความหมาย	ประโยชน์	สิ่งที่ต้องการเน้น
4. รู้จักกาล	รู้จักปฏิบัติตนให้ เหมาะกับกาลเทศะ รู้จักใช้เวลาให้เป็น	ทำให้รูวาทะปฏิบัติตน อย่างไรในกาลเทศะหรือ สถานการณ์ต่าง ๆ รู้จัก ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ รู้จักหาที่ที่เหมาะสมกับ การทำงานหรือการกระทำ ในกิจกรรมต่าง ๆ	การใช้เวลาในแต่ละ วันให้คุ้มค่า อย่าปล่อย เวลาให้เปล่าประโยชน์ การวางแผนอนาคต (ชีวิตและการทำงาน)
5. รู้จัก ประมาณ	รู้จักประมาณใน การกิน การใช้ รู้จักประมาณกำลัง ตนเองในการ กระทำกิจกรรม ต่าง ๆ	ทำให้เป็นคนรู้จักประ- หยัดในการเลือกกิน เลือก ใช้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ และเหมาะสมแก่ตน (แก้ ปัญหาการเป็นหนี้ การเสีย ดุลยภาพ และแก้ปัญหา ความโลภ ซึ่งเป็นต้นเหตุ ให้เกิดการเบียดเบียนกัน) ทำให้เลือกทำกิจการงาน หรือการปฏิบัติตนที่สอดคล้องกับ กำลังความสามารถ	การรู้จักกิน รู้จักใช้ เงินและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างประหยัดและมี ประโยชน์สูงสุด ให้ถือหลักความพอกิน พอใช้ ลาความฟุ้งเพื่อ พุ่มเฟิย

ตาราง 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ความหมาย	ประโยชน์	สิ่งที่ต้องการเน้น
6. รู้จักบุคคล	รู้จักธรรมชาติของตน รู้จักเลือกคบคน รู้จักใช้คนเป็น รู้จักปฏิบัติต่อบุคคล ประเภทต่าง ๆ	ทำให้สามารถปรับตัว ให้เข้าตัวบุคคลที่มีลักษณะ แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม สย ทำให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ ดี แก้ปัญหาการทะเลาะ วิวาทและการขัดแย้งเอา เปรียบกัน	คนที่มีความแตกต่างกัน ในทางต่าง ๆ จึงควร ศึกษาเพื่อให้เข้าใจกัน และปฏิบัติต่อกันอย่าง เหมาะสมตามจริยนิสัย และคุณวุฒิของบุคคลนั้น ๆ คนมีความแตกต่างกัน ก็จริง แต่มีความต้องการ พื้นฐานเหมือนกัน จึงควร เมตตาเอื้อเฟื้อกัน การคบคนพาลนำมา ซึ่งความเสื่อม การรู้จักปฏิบัติต่อบุคคล รอบข้างตามหลักที่ 6
7. รู้จักชุมชน	รู้จักขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์ ความเชื่อของคนแต่ละ กลุ่ม แต่ละท้องถิ่น	ทำให้สามารถเข้ากับ กลุ่มชนในท้องถิ่นที่ตนเข้าไป เกี่ยวข้องกับ ป้องกันการ กระทำที่จะก่อให้เกิดความ เข้าใจผิด ความขัดแย้ง	การรู้จักขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมไทย และสากล ที่เป็นแบบ ฉบับที่ดีในเรื่องต่าง ๆ เช่น การแสดงความ

การาง 1 (ต่อ)

หัวข้อ	ความหมาย	ประโยชน์	สิ่งที่ต้องการนั้น
		ความรังเกียจ อันจะนำมาซึ่งการทะเลาะวิวาท และการเขี่ยคหยามคูหมั่นกัน	เคารพ การแสดงน้ำใจ การปฏิบัติตนในที่สาธารณะ (ในห้องประชุม ในวัด ในโรงภาพยนตร์ ในรถโดยสาร)

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระญาณสังวร 2529 : 2-3) ได้อธิบายถึงการศึกษาตนเองที่ถูกต้องการหลักพุทธศาสนาเท่านั้นที่จะสามารถแก้ไขตนเองได้ การพิจารณาตนเองด้วยตนเองต้องถูกต้องการความเป็นจริง คือพิจารณาให้เห็นว่าตนเองดีชั่วก็พิจารณาให้เห็นว่าตนเองชั่ว ถูกก็พิจารณาให้เห็นว่าตนถูก ผิดก็พิจารณาให้เห็นว่าตนผิด เพื่อให้แก้ไขให้ดีขึ้น และสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพิจารณาตนก็คือ ต้องพิจารณากิเลสในใจตนให้เห็นอันดับชัดเจนตามความจริง มีโลภ โกรธ หลง มากน้อยเพียงไร เมื่อพิจารณาให้รู้ให้เห็นกิเลสในใจนี้ พยายามให้ลดน้อยลง หรือให้หมดสิ้นไปเลย เพราะกิเลสในใจนี้มีความสำคัญเหมือนการคิด การพูด การกระทำทุกอย่างจะคิดดี พูดดี ทำดี ได้มากน้อยเพียงไร เป็นไปตามอำนาจของกิเลสในใจทั้งนั้น กิเลสเป็นเครื่องเศร้าหมองทั้งสิ้น การมีสติพิจารณาให้เห็นว่า ความโลภ โกรธ หลง เป็นตัวก่อให้เกิดความเดือดร้อน ความวุ่นวาย ความทะเลาะเบาะแว้ง ไม่รู้จักจบสิ้น แม้จะมีมหาศาลอยู่แล้วก็ยังไม่รู้สึกละอายเหมือนเป็นคนขาดแคลน เมื่อมีความรู้สึกไม่พอใจ เช่นนี้อยู่กราบโดยอยากหาความสุขไม่ได้อยูกราบนั้น หาเหตุผลไม่ได้อยูกราบนั้น

วทีน อินทสระ (วทีน อินทสระ 2527 : 31) กล่าวถึง การวิเคราะห์ตนเอง หรือการให้รู้จักตนเอง มองขอบพระองค์ ข้อดี ข้อเสียของตนเองตามความเป็นจริง หลักในการประมาณตนเพื่อให้ได้ความจริงก็คือ ความยุติธรรม เราต้องยุติธรรมกับตัวเองว่า อะไรทำได้ อะไรไม่ทำได้ อะไรควรเป็น และอะไรไม่ควรเป็น ไม่มีอคติมาเข้าข้าง เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (เจือ สตะเวทิน 2517 : 57) ทรงอธิบายว่าคนเรา ย่อมมีความคิด และความประสงค์ต่าง ๆ กัน ถ้าจะเอาใจของตนเองเป็นประมาณอย่างเดียวนั้น จะเชื่อว่าการที่คิดที่เห็นว่าอะไรดีอะไรชั่วนั้น จะเป็นอันถูกต้องดั่งแท้เสมอไปก็ยากอยู่ จำต้องอาศัยหลักอริยปทัช 3 สำหรับวินิจฉัย ซึ่งมี 3 อย่างคือ

1. อัตตวิปัลลย คือ ความเห็นสิ่งที่เอาตนเป็นใหญ่
2. โลกาวิปัลลย คือ ความที่ยอมเอาความนิยมของโลก คือ ความเห็นของคนหมู่มากเป็นใหญ่
3. ธัมมวิปัลลย คือ เอาหลักของความชอบธรรม และความผิดธรรมเป็นใหญ่

ในถกนิบาต อังคุตตรนิกาย ซึ่ง จันทร ไพจิตร (จันทร ไพจิตร 2501 : 122-124) ได้อ้างไว้เพื่อแสดง อริยปทัช 3 ว่า หมายความว่า ความถึง ความเป็นอิสระ เป็นใหญ่ในการกระทำ ๆ ไป มีอยู่ 3 ประการ

1. อัตตวิปัลลย หมายความว่า ความมีตนเป็นใหญ่ เช่น บุคคลจะทำความดี ยอมปรารถนาความสะดวกของตน มุ่งถึงเวลานจะถึงมีเกตนเป็นที่ตั้ง แล้วจึงกระทำ ย่อมอาจจะกระทำลงโดยผิด ๆ เพราะปรารถน และกระทำตามความคิดเห็นของตน ซึ่งเป็นบุคคลเพียงผู้เดียว

2. โลกาวิปัลลย หมายความว่า ความมีโลกเป็นใหญ่ เป็นการทำตามความนิยมของโลก คือคนหมู่มากทำด้วยความมุ่งหวังจะให้ผู้อื่นยกย่อง สรรเสริญ และจะไม่ทำชั่วเพราะกลัวการถูกกีดกัน หรือเป็นการทำไปตามประเพณีนิยมของคนกลุ่มใหญ่ โลกาวิปัลลยนี้ยังจัดว่าดีกว่าอัตตวิปัลลย เพราะยังถือความเห็นของประชุมชนเป็นหลัก

3 ธัมมาธิปไตยะนั้น หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ เป็นการทำความดี ไม่ยึดตนหรือโลกเป็นใหญ่ ทำตามความนิยมของธรรมเป็นที่ตั้ง เห็นว่าถูก ว่าควร ถ่วงมือ กระทำ หรือทำควรวางมาเมตตา กรุณา เป็นต้น

การจะประกอบกิจการอันใดจะต้องใช้ปัญญาใคร่ครวญดูว่าเป็นการดีหรือชั่ว ผิดหรือถูก เมื่อเห็นถูกหรือผิดด้วยใจตนเองแล้ว ยังจะตรวจสอบไปว่าถูกต้องกับแนวทางที่โลก นิยม คือ ถูกต้องกับแบบประเพณี กฎหมาย ข้อบังคับของสังคมหรือไม่ เมื่อเห็นถูกหรือผิด ด้วยโลกนิยมแล้วตรวจสอบต่อไปอีกว่า เป็นการชอบด้วยทางธรรมหรือผิดด้วยทางธรรมอย่างไร เมื่อได้ตรวจสอบความชอบ ความผิดใน 3 ขั้นนี้แล้ว ท่านกล่าวว่าประพาศิให้ถูกต้องด้วย ธรรมยิ่งถูกกว่าแต่เพียงให้ทองจายความนิยมของทางโลก (เจือ สตะเวทิน 2517 : 57)

การถือธรรมเป็นใหญ่ (พุทธทาส ภิกขุ 2513 : 173) ได้กล่าวว่า หมายถึง การทำความดีเห็นแก่ความดี ไม่ใช่ทำเพื่อหวังอะไรตอบแทน ไม่มีการแบ่งความ รับผิดชอบในชั่วเบื้องหลัง หลักศาสนาที่เน้นหนักในเรื่องนี้เขาธิปไตย เพราะหลักธัมมาธิปไตย นี้อาจทำได้หลายกรณี เช่น

1 ในการพิจารณาว่าอะไรผิดอะไรถูก ถ้าเราถือธรรมะ คือความถูกต้อง เป็นใหญ่ สามารถวินิจฉัยได้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร มีเหตุมีผล ไม่ใช่เพราะกลัว หรือหลง ประเพณีดี ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ เพราะเป็นมงคล อย่างนี้เรียกว่า ถือธรรมะเป็น ใหญ่

2. ในการอำนวยการความยุติธรรม ตุลาการหรือผู้เป็นใหญ่บนศาลถือหลัก ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ย่อมไม่ตกอยู่ภายใต้อคติ หรือความลำเอียง 4 ประการคือ

ลำเอียงเพราะชอบกัน เรียกว่า ฉันทาคติ

ลำเอียงเพราะชังกัน เรียกว่า โทสาคติ

ลำเอียงเพราะหลง เรียกว่า โมหาคติ

ลำเอียงเพราะกลัว เรียกว่า ภยาคติ

พระศรีวิสุทธิกวี (พระศรีวิสุทธิกวี 2526 : 246-264) ได้พูดถึงกวาง
ลำเอียงหรืออคติย่อมก่อให้เกิดความอยุติธรรม อคติ ก็ความลำเอียงไม่เที่ยงธรรม
ประกอบด้วย

1. ลำเอียงเพราะรัก เพราะชอบ เช่น คนไหนที่ตนเองชอบใจเพราะ
เขาประจบประแจง ก็แบ่งปันผลประโยชน์ให้ หรือเมื่อทำผิดหลายคน คนใดที่ตนรักใคร่ก็
ลงโทษคนนั้น

2. ลำเอียงเพราะชัง คนไหนที่ตนไม่ชอบใจก็พยายามกีดกัน ไม่แบ่งงาน
หรือผลประโยชน์ให้หรือในการตัดสินความ เช่น นักเรียนทำผิดด้วยกันหลายคน นักเรียน
คนใดที่ตนเกลียดชังโทษนักเรียนคนนั้นมากกว่าคนอื่น ๆ

3. ลำเอียงเพราะเขลา เพราะหลง เป็นคนหุนเห่า ไม่พิจารณาไตร่ตรอง
ในกองแท่งตัดสินลงโทษเลย เช่น เมื่อมีคนมาฟ้องว่า คนนั้นคนนั้นทำผิด เมื่อเรียกเขามาแล้ว
ก็ลงโทษทันทีเลย หรือลงโทษหนักกว่าความผิดที่ควรจะได้รับ

4. ลำเอียงเพราะกลัว เช่น คนใดเป็นคนมีอำนาจวาสนา มียศฐาบรรดาศักดิ์
ก็เกรงกลัวอำนาจเขาแล้วพยายามฝากตัวเป็นผู้นับใช้ หรือเพราะผู้นั้นมีผู้ใหญ่ฝากมาจะไม่รับ
เขาทำงาน หรือให้เขาเรียนก็กลัว

พระราชวรมณี (พระราชวรมณี 2528 : 174) ให้ทำนियาม อคติ 4 คือ
ทางความประพฤติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง ประกอบด้วย

- 1 ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ
- 2 โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
- 3 โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา
4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

กวางลำเอียงทุกชนิดย่อมก่อให้เกิดความอยุติธรรมในสังคมและก่อให้เกิดความ
เดือดร้อนแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ความยุติธรรมหรือการทำให้เที่ยงตรง

ต่อเหตุผล ขอรับความจริงว่าตนเองเป็นอย่างไร การใดหรือไม่การใดอะไร สามารถมองเห็น
เห็นตนเองชัดเจน เห็นจุดอ่อนและจุดดีในตน สะดวกในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง และ
รักษารูปร่างมาความดีที่มีอยู่เอาไว้ยังยืนมั่นคง นั้นแสดงว่าเป็นผู้มีความสามารถวิเคราะห์ตนได้
อย่างถูกต้อง (วทีน อินทสระ 2527 : 31)

วทีน อินทสระ ยังได้เสนอว่า เครื่องมือในการวิเคราะห์ตนคือ ธรรมทั
วามยุดิธรรม วรศักดิ์ วรธัมโม (วรศักดิ์ วรธัมโม 2521 : 215-217) ได้กล่าว
ว่า คนที่มีอุเบกขา คือ คนที่มีความยุดิธรรม อุเบกขา แปลว่า วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง
ยุดิธรรม รักใคร่เสมอกัน ใครผิดใครถูกพิจารณาไปตามเหตุผล ไม่ลำเอียงด้วยฉันทาคติ
โศสาคติ โมหาคติ ภยากติ อุเบกขาคติจะควบคุมให้เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นไปทั่วถึง
เสมอกันทุกคนในหมู่นักเรียน ในระหว่างเพื่อนหรือคนทั้งโลก

อุเบกขา มี 2 ชนิด คือ อุเบกขาที่ประกอบด้วยปัญญา และอุเบกขาที่ประกอบด้วย
อวิชชาโมหะ ในที่นี้อุเบกขาเป็นหมวดธรรมฝ่ายกุศล เพราะฉะนั้นจึงต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา
ควบคุมโดยเฉพะกองมปัญญาควบคุม

วไลยร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม (วไลยร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม
2527 : 153) ได้เสนอวิธีการให้เรารู้จักตนเองโดยการรู้จักแยกแยะกุศลจิตที่ดีและฝึกฝนให้จิต
มีอุเบกขา กระทำการใด ๆ ให้ปราศจากอคติต่อตนเองและผู้อื่น กุศลจิตที่ดีตรงข้ามกับ
อกุศลจิต พระศรีวิสุทธิกวี (พระศรีวิสุทธิกวี 2526 : 31-34) ในความหมายของอกุศลจิต
หมายถึง จิตที่ไม่ดีงาม เป็นจิตที่หยาบกำพราหม คือ เป็นจิตที่ประกอบด้วยอกุเจตสิกที่เป็นบาป
มีโทษ และโสมสเป็นทุกข์ จำแนกออกเป็น 3 ชนิด คือ โลกมุขจิต 8 โทสมุขจิต 2
โมหมุขจิต 2

พระศรีวิสุทธิกวี (พระศรีวิสุทธิกวี 2526 : 24-28) ยังกล่าวว่า อกุศลจิต
ทั้ง 12 ดวงนี้เ็นต้นเหตุก่อให้เกิดความเดือดร้อนนานัปการ ที่เรียกว่า กิเลส กิเลสเกิด
จากอกุศลจิต 12 ดวง 3 สาย ดังนี้

1. สายโลหะ (รากะ) หมายถึง ความกิด ความพอใจ เมื่อพุ่งตัวเป็นกิเลสอย่างกลางก็จะเป็นกามฉันท์ - ความพอใจในทางกามหรือเป็นอภิษณา - โลภอยากได้ของผู้อื่น เมื่อระงับไม่อยู่ก็จะกลายเป็นกิเลสอย่างหยาบ เช่น ลักทรัพย์ ประพฤติผิดทางกาม พுகหลอกลวง หรือ ฉ้อโกงคนอื่น

2. สายโทสะ (ปฏิสะ) หมายถึง ความกระทบกระทั่งจิต ความไม่พอใจ เมื่อพุ่งตัวเป็นกิเลสอย่างกลางก็จะเป็นพยาบาท คือ มีความแค้นเคือง ผูกใจเจ็บ ถ้าระงับไว้ไม่อยู่ก็จะกลายเป็นกิเลสอย่างหยาบออกมาทาง ฆ่า ทำลาย เบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่น บุคคลาพยาบาท ความแค้นนี้ให้เจ็บใจ

3. สายโมหะ (อวิชชา) หมายถึง การไม่รู้ตามความเป็นจริง เมื่อพุ่งตัวเป็นกิเลสอย่างกลาง ก็จะเป็นกัมมิตถะ ความท้อแท้และว่างซึม เป็นความลังเลสงสัยจนบางกณกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิไปเชื่อในบาป บุญ เป็นต้น ถ้าระงับไว้ไม่อยู่ก็จะกลายเป็นกิเลสอย่างหยาบ เสงของมีนเมา เสพติดให้โทษต่าง ๆ พுகเพื่อเจอเหลวไหล ไร้ประโยชน์ กิเลสทั้ง 3 สายนี้สามารถแบ่งได้ 3 ชนิด

1. วิถีกมมกิเลส ได้แก่ กิเลสอย่างหยาบ คือ กิเลสที่พุ่งออกมาทางกาย และทางวาจา อันได้แก่ กายทุจริต 3 คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และความประพฤติผิดในกาม และวจีทุจริต 4 คือ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด บุคคลาพยาบาท และการพูดเพื่อเจอง่ายทุจริตและวจีทุจริตก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนและสังคมไคมาก จึงชื่อว่า หยาบเพราะเป็นบาป นานเกลียด ทำลายล้างได้ยาก และเห็นได้ง่าย

2. ปริยฐานกิเลส ได้แก่ กิเลสอย่างกลาง คือ กิเลสที่กลุ่มรู้มจิจิตใจให้เดือดร้อน อันได้แก่ นิวรณ์ 5 ไม่แสดงออกมาทางกายและวาจาเหมือนกิเลสอย่างหยาบ เป็นประเภทกิเลสที่ทำให้ใจมัวหมอง สกปรก ไม่นองใส ไร้ความสุข เราร่อนควย อำนาจราคะที่ทำให้เกิดความแค้น เจ็บใจ ด้วยอำนาจพยาบาททำให้ไม่ซ่าน ไร้การรู้ หาคความสงบใจไม่ได้ด้วยอำนาจอุทธัจจกุกกุจจะ เป็นต้น

3. อนุสัยกิเลส ใจแก่ กิเลสอย่างละเอียด คือ กิเลสที่นอนสงบนิ่งอยู่ในสันดาน (จิตใจ) สังเกตเห็นได้ยาก ไม่เหมือนกิเลสอย่างหยาบ ซึ่งเห็นได้ง่ายและไม่เหมือนกิเลสอย่างกลาง ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ แต่ถาอนุสัยกิเลสสูงขึ้นมาเป็นกิเลสอย่างกลาง หรืออย่างหยาบแล้ว จิตนี้ก็จะระทมมอง สกปรก มีคุณภาพต่ำ ใช้งานไม่ได้ อนุสัยกิเลสเป็นบ่อเกิดรากเหง้าของกิเลสอย่างกลางและอย่างหยาบ

สาเหตุให้เกิดกิเลสทั้ง 3 ชนิด หรืออกุศลจิตทั้ง 12 ดวงนี้ จะมีขึ้นได้ก็เพราะไม่ใช้ปัญญาใส่ใจพิจารณาด้วยอุบายที่แยบคายที่เรียกว่า "โยนิโสมนสิการ" พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าผู้ที่ไม่มีโยนิโสมนสิการ (ผู้ที่ไม่ใช้ปัญญาพิจารณาโดยแยบคาย) อกุศลจิตที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมมีมากยิ่งขึ้น ที่กำลังจะเกิดขึ้นก็ย่อมมีโอกาสเกิดขึ้น ส่วนกุศลจิตที่เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมพลันสั่นลงไป ฉะนั้นท่านจึงให้ระวังไม่ให้อกุศลมูลเหล่านั้นเกิดขึ้นในสันดาน (จิต) โดยการสร้างปัญญาให้เกิด

รัตนา ตันนุเต็ก (รัตนา ตันนุเต็ก 2523 : 102) ได้กล่าวถึงการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นได้โดยอาศัยโยนิโสมนสิการเป็นต้นว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า "การใช้ความคิดถูกวิธี" คือการทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิด พิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สืบหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออก พิเคราะห์หัดด้วยปัญญาที่เกิดเป็นระเบียบ และโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

พระศรีวิสุทธิกวี (พระศรีวิสุทธิกวี 2526 : 28-29) ได้อธิบายเรื่องไตรสิกขาตามพุทธคำรัสว่า ไตรสิกขาเป็นเครื่องกำจัดกิเลส 3 ชนิด โดยตรงคือ

1. ทรงแสดงศีล เพื่อเป็นเครื่องปราบกิเลสอย่างหยาบ (วิติกมมกิเลส) ซึ่งเป็นกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา เป็น กายทุจริต วาจาทุจริต อันเป็นต้นเหตุของความเดือดร้อนวนวายในสังขม

2. ทรงแสดงสมาธิ เพื่อเป็นเครื่องปราบกิเลสอย่างกลาง (ปริยฐานกิเลส) เป็นกิเลสที่กลุ่มมฤภายในจิตใจให้เดือดร้อน กระวนกระวาย ไม่พอใจใจได้แก่นิราภ 5

3. ทรงเสด็จบัญชา เพื่อปราบกิเลสอย่างละเอียด (อนุสัยกิเลส) เป็นกิเลสประเภทอนุสัย ซึ่งนอนสงบนิ่งอยู่ในสันดาน เป็นกิเลสที่มองเห็นได้ยากเหมือนตะกอนในน้ำ จะพุ่งขึ้นมาเป็นรากเหง้าของกิเลสอย่างกลางและอย่างหยาบ อนุสัยกิเลสเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ทั้งมวล

ไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงพบและทรงปฏิบัติได้ผลมาแล้วพระองค์จึงทรงแนะนำผู้ใดที่ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่อง ย่อมได้รับผลทั้งสิ้น เพราะเมื่อบุพการีมีศีลอย่างน้อย 5 กิเลสอย่างหยาบก็เกิดขึ้นไม่ไกลแล้ว เมื่อมาเพียรสมาธิจนจิตใจสงบจากนิวรณ์ กิเลสอย่างกลางรบกวนจิตใจไม่ได้เมื่อใช้ปัญญาทำลายแล้ว อนุสัยกิเลสก็ถูกกำจัดได้ในที่สุด

จากเอกสารดังกล่าวพอสรุปขั้นตอนการวิเคราะหฺตนเองด้วยหลักไตรสิกขาดังนี้

1. เริ่มต้นจากขั้นศีล ให้วิเคราะหฺตนเองอย่างหยาบก่อนเกี่ยวกับเรื่อง การประพฤติ ดีลจะเป็นระบบควบคุมประภคฺติทางกายกับทางวาจา วิเคราะหฺตนเองว่า เรามีความประพฤติอย่างไร มารยาททางกายทางวาจาเป็นอย่างไร โดยใช้ศีลธรรมบท ที่เรียกว่า กุศลธรรมบท 10 วิเคราะหฺตนเองว่าในชีวิตประจำวันเราล่วงศีลอะไร พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ พูดไร้สาระ โลกอยากได้ของของคนอื่น ต้องวิเคราะหฺจากส่วนที่หยาบก่อน คือ กายกับวาจา

2. สมาธิให้วิเคราะหฺตนเองอย่างกลาง สมาธิคือความสงบมั่นคงแห่งจิต อันเป็นอุปการะสำคัญในการใช้ปัญญา เหมือนการมองควัตุลในน้ำใส นิ่ง ย่อมเห็นชัดเจน เมื่อจิตบริสุทธิ์ สะอาด สงบถึงนั้น ย่อมใช้ปัญญาได้อย่างดี บางครั้งศีลควบคุมกาย วาจา ไว้ได้ แต่ใจเรายังรอนชยยังทวนทวน ใจไม่ดี ยังคิดพยาบาท คิดชั่ววูตองวิเคราะหฺพอวกมาให้ได้ ใจยังไม่ดีแท้ ใจยังมีความริษยาอยู่หรือไม่ ยังมีความชยาหาทวยหรือใจ

3 ปัญญา เป็นขั้นวิเคราะหฺตนเองอย่างละเอียด จะวิเคราะหฺได้ของประกอบด้วย โยนิโสเมตการ คือ ถิคอย่างเมบบาย เทียงตรง สืบสาวหาเหตุผลจนตลอดสาย มีปัญญา ไม่เขางงตนเอง มีปัญญาคควบคุม ไม่เผลอสติ รู้จักวางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง มองปัญหา มองตนเอง ตามสภาวะและตามความเป็นจริง

เพื่อให้การวิเคราะห์ตนเองชัดเจนจึงมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตนเองโดยใช้หลักธรรมสำหรับคนที่ 7 ประการ ที่เรียกว่า สัมปรีสีธรรม 7 ซึ่งประกอบด้วย รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ (ความพอดี) รู้จักกาล รู้จักบุคคล และรู้จักประชุมชน (สังคม) สามารถบอกข้อดี ข้อเสีย ข้อบกพร่องทางความประพฤติทางกาย ทางวาจา ทางใจของตนได้ บอกฐานะ ชาติวุฒิ ภาวะเพศ สถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของตนได้ถูกต้องตามสภาวะความเป็นจริง ว่าพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจของตนนั้นกระทำไปเพราะยึดตนเองเป็นใหญ่ หรือเพราะยึดโลกเป็นใหญ่ หรือเพราะยึดธรรมเป็นใหญ่ โดยพิจารณาจากหลักอริยปทัช 3 ดังนี้

1. ยึดตนเองเป็นใหญ่ (อัตตาริปีทย) คือ การรู้จักตนเองว่าการประพฤติปฏิบัติเกิดจากความเห็นแก่ตัวสูงใหญ่ทำให้ความดี ต้องได้ผลประโยชน์จึงจะทำ เมื่อการกระทำนี้ยังเป็นการทำดีที่ยังไม่สมบูรณ์ ก็ยังดีกว่าไม่ทำความดีเลย

2. ยึดโลกเป็นใหญ่ (โลการิปีทย) คือ การรู้จักตนเองว่าการประพฤติปฏิบัติที่ดีนั้นเกิดจากต้องการให้ผู้อื่นยกย่อง ไม่ทำก็กลัวถูกนินทา หรือทำไปตามประเพณีของชนกลุ่มใหญ่ก็ยังดีกว่าดีกว่าการเอาผลประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง

3. ยึดธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมาริปีทย) คือการรู้จักตนเองว่าการประพฤติปฏิบัติที่ดีนั้นเกิดจากเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรือหาด้วยอำนาจความเมตตา กรุณา ทำเพราะมีเหตุผลที่ถูกต้อง ไม่ได้ทำเพราะกลัวหรือหลง ไม่ได้ทำเพราะเห็นว่าตนเองจะเสียผลประโยชน์ ไม่ได้หวังใยว่าคนอื่นจะติหรือชม เป็นการทำความดีซึ่งเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่พุทธศาสนายกย่องว่าเป็นเลิศ และเป็นบุคคลที่สังคมต้องการ

คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าใจตนเอง

จากความเชื่อที่ว่า "ตน" (Self) เป็นแกนกลางประจักษ์หัวใจของบุคลิกภาพ (Maslow) จึงทำให้มองเห็นว่า คนที่รู้จักตนเองหรือ "Self actualized people" ควรจะมีคุณสมบัติต่อไปนี้

1. เข้าใจสภาพความจริงโดยกองทัพบก มีความสามารถในการรับรู้ สามารถตัดสินใจได้ถูกต้อง รวดเร็ว
2. ยอมรับตนเองและผู้อื่น รวมถึงสภาวะที่ตนอยู่ตามสภาพความจริงไม่เพ้อฝัน และหลอกตัวเอง
3. ยึดความเป็นธรรมชาติ ปราศจากความเสแสร้ง
4. วิเคราะห์ปัญหาตรงจุดไม่เข้าข้างตัวเอง หรือเอาตัวเองเข้าข้างตัวเอง
5. สามารถอยู่โดยลำพังตัวเองอย่างมีความสุข ไม่ต้องเกาะหรือพึ่งพาผู้อื่นมากนัก
6. มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความอิสระเสรีในตัวเอง ในความคิดและมีเหตุผล
7. มองโลกและบุคลากรรอบข้างในแง่ที่ดีงาม
8. มีความรู้สึกสนใจในสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. สามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ได้อย่างดี แต่ไม่รวมกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง มีบุคลิกเป็นตัวอย่างแก่คนรุ่นหลัง พร้อมทั้งช่วยเหลือผู้อื่น สนใจในสวัสดิภาพของเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง
10. รู้จักเลือกเพื่อน รักเพื่อน และอุทิศตัวเพื่อเพื่อนได้ ถือว่าสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและสนิทสนมกับเพื่อนสนิทหรือมีมิตรแท้ แม้เพียง 2-3 คนก็พอ
11. ยึดถือค่านิยมแห่งความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เช่น สามารถยกตนได้ทุกชั้นทั้งคนมีและยากจน โดยไม่ถือวรรณะและตำแหน่ง
12. ยึดมั่นในหลักศีลธรรมจรรยาอันคง ในการกระทำทุกอย่างเพื่อให้ตนประสบความสำเร็จที่ดียิ่ง
13. เป็นผู้มีอารมณ์ขันอย่างมีสติและมีความคิดไม่ซับซ้อนในสิ่งโหดร้าย หรือมองเห็นข้อบกพร่องและความอ่อนแอของเพื่อนมนุษย์ในแง่ขัน

14. มีความสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต

15. พร้อมที่จะเผชิญประสบการณ์ใหม่ ๆ ในชีวิต

จากแนวทางปฏิบัติ 15 ประการของ Maslow นี้จะถือได้ว่าเป็นแนวพัฒนาคนอย่างแท้จริง Maslow เชื่อว่า เมื่อก่อนที่ไม่มีปัญหาลูกเล็กก็สามารถทำได้และไม่ใช่ว่าจะพัฒนาคนให้ปราศจากความโศก โกรธ หลง เสียใจ กลัวและหวาดระแวง แต่ให้รู้จักระงับจิต อารมณ์ เหล่านี้ไ้ก็จะเป็นคนที่มีชีวิตเป็นสุขสมบูรณ์ จะประสบความสำเร็จความที่คนปรารถนาทุกอย่าง สามารถปรับตัวให้ดีขึ้นและที่สำคัญที่สุดคือ สามารถเข้าใจตนเองและโลกอย่างถ่องแท้ อันเป็นปัจจัยให้การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขด้วย

สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกัน
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกัน
3. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขาล้างการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง
4. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

วิธีการดำเนินการศึกษากันกว่า

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาทดลอง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2529 จำนวน 5 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 215 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทดลอง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2529 จำนวน 2 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 80 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา
2. กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ได้รับการสอนตามแนวคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง

วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามขั้นตอนดังนี้

1. จากประชากร 5 ห้องเรียน ซึ่งจัดห้องเรียนแบบละกัน ผู้วิจัยได้เลือกสุ่มห้องเรียน 2 ห้องเรียน โดยการจับสลาก
2. นำนักเรียนทั้ง 2 ห้องเรียน จำนวน 80 คน มาละกันแล้วจับสลากเพื่อสุ่มเข้ากลุ่ม โดยจัดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 40 คน

3. ผู้วิจัยจับเวลาอีกครั้งหนึ่งเพื่อกำหนดว่ากลุ่มใดจะเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

1. คู่มือการสอนสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 วิชาสังคมศึกษา ส 402 และแบบเรียนสังคมศึกษา ส 402 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของกรมวิชาการ
2. แผนการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา แผนการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา ดำเนินการสร้างดังนี้
 - 2.1 ศึกษาหลักการ วิธีการสอนแบบไตรสิกขาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของตลอดจนปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ
 - 2.2 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะนำมาสร้างแผนการสอนสำหรับการทดลองจากหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 402 เรื่องจริยธรรมสำหรับพัฒนาบุคลิกภาพ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่อไปนี้
 - 2.2.1 ความมัธยัสถ์
 - 2.2.2 การรู้จักประมาณตนและความพอดี
 - 2.2.3 การรู้จักสร้างความสำเร็จในชีวิตให้กับตนเองและสังคม
 - 2.2.4 ความกตัญญูทดแทน
 - 2.2.5 ความรับผิดชอบต่องานของตนเองและสังคม
 - 2.2.6 ความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว
 - 2.2.7 การประกอบความดี
 - 2.2.8 การทำจิตใจให้บริสุทธิ์
 - 2.3 สร้างแผนการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา จำนวน 12 คาบ มีส่วนประกอบดังนี้

2.3.1 หลักการและความคิดรวบยอด

2.3.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

2.3.3 เนื้อหา

2.3.4 กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

2.3.5 สื่อการเรียนรู้

2.3.6 การวัดผลประเมินผล

2.4 นำแผนการสอนที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ เพื่อนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข เป็นการหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา

2.5 นำแผนการสอนที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2529 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว ที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน เพื่อปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพก่อนจะนำไปทดลองใช้จริง

3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบจากหนังสือเทคนิคการวัดและการประเมินผล การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ของ สมบูรณ์ ชิตพงศ์ (สมบูรณ์ ชิตพงศ์ 2523 : 1-166) และเทคนิคการเขียนข้อสอบ ของ ชวาล แร่รัตกุล (ชวาล แร่รัตกุล 2522 : 1-407)

3.2 ทำการวิเคราะห์หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา เรื่อง จริยธรรมสำหรับพัฒนาบุคลิกภาพตามลำดับขั้น ดังนี้ (สมบูรณ์ ชิตพงศ์ 2523 : 28 - 43)

3.2.1 ผู้วิจัยร่วมกับนิสิตปริญญาโทวิชาเอกการมัธยมศึกษา กลุ่มการสอนสังคมศึกษา เจริญอาจารย์ผู้สอนวิชา ส 402 จำนวน 6 คน ร่วมกันทำการวิเคราะห์หลักสูตร

3.2.2 จำแนกจุดมุ่งหมายการศึกษาออกเป็นพฤติกรรม โดยจำแนกจุดมุ่งหมายในรายวิชาสังคมศึกษา ส 402 ว่าประกอบด้วยพฤติกรรมใดบ้าง

3.2.3 ให้ความหมายของแต่ละพฤติกรรม พร้อมทั้งระบุลักษณะการกระทำ หรือการแสดงออกที่บ่งชี้พฤติกรรมนั้น ๆ

3.2.4 จำแนกเนื้อหาและระบุความคิดรวบยอดของแต่ละเนื้อหา

3.2.5 ใ้ค่าน้ำหนัก ผู้รวมดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดค่าน้ำหนัก แสงถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาและพฤติกรรมในทุกช่องตามความเห็นของแต่ละคน โดยอิสระ

3.2.6 สร้างตารางเฉลี่ย โดยการนำคะแนนแต่ละช่องของแต่ละคนมารวมกัน แล้วหารด้วยจำนวนคนทั้งหมดที่ร่วมกันวิเคราะห์หลักสูตร

3.2.7 สร้างตารางพัน โดยเปลี่ยนตารางวิเคราะห์ให้ช่องรวมทั้งหมดเท่ากับ 1000 ซึ่งการเปลี่ยนนี้จะมีผลให้ต้องเปลี่ยนคะแนนในแต่ละช่องด้วยการปรับคะแนนให้ตาราง 1000

3.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเนื้อเรื่องที่ใช้ในการทดลองโดยยึดเกณฑ์ตามผลการวิเคราะห์หลักสูตร ข้อสอบที่สร้างขึ้นเป็นแบบปรนัยชนิด 5 ตัวเลือก โดยให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สอนรวมจำนวน 100 ข้อ

3.4 นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นตามเกณฑ์วิเคราะห์หลักสูตรไปทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนเศรษฐบุรพาธิ์ เขตมีนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน เพื่อหาคุณภาพของแบบทดสอบ

3.5 นำแบบทดสอบที่นักเรียนทำแล้วมาวิเคราะห์เป็นรายข้อ โดยการตรวจให้คะแนนข้อที่ตอบถูกให้ 1 คะแนน ส่วนข้อที่ผิดหรือไม่ตอบหรือตอบเกินกว่า 1 แห่ง ให้ 0 คะแนน เมื่อตรวจและรวมคะแนนแบบทดสอบเรียบร้อยแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เพื่อหาความยากง่าย (P) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของข้อสอบแต่ละข้อโดยใช้เทคนิค 27% ของ จุง เท๋ ฟาน (Fan, 1952 : 3-32) แล้วเลือกเฉพาะข้อสอบที่มีค่าความยากง่าย (P) ระหว่าง .20 - .80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป จำนวน

60 ข้อ ไตข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง .24 ~ .80 และค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .28 - .80

3.6 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกแล้วมามีอำนาจหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้สูตร KR-20 ของ กูเคอร์ ริชาร์ดสัน (ลวัน สายชด และอังคณา สายชด 2528 : 168) มีค่าความเชื่อมั่น 0.93

4. การสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตนเอง

4.2 เขียนนิยามความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองในรูปนิยามเชิง

ปฏิบัติการ

4.3 ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรมของ โชติ เพชรชื่น (โชติ เพชรชื่น 2524 : 23-28)

4.4 สร้างแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง เป็นแบบทดสอบให้พิจารณาวิจารณ์จากสถานการณ์สมมุติ

4.5 สร้างคำถามเป็นสถานการณ์ให้ครอบคลุมพฤติกรรมต่าง ๆ ในนิยามเชิงปฏิบัติการ

ลักษณะของคำถาม-คำตอบ เป็นสถานการณ์สมมุติให้อ่านแล้วให้เลือกทางปฏิบัติซึ่งจะมีเหตุผลประกอบการเลือกปฏิบัติเป็นตัวเลือกมี 3 ตัวเลือก เหตุผลประกอบตัวเลือกทั้ง 3 ใช้หลักอธิปไตย 3 ตามหลักพุทธธรรมคือ

- อัตตอธิปไตย (ยึดตนเองเป็นใหญ่ มองประเด็นปัญหาโดยเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง)

- โภกาธิปไตย (ยึดโลกหรือสังคมเป็นใหญ่)

- ธรรมาธิปไตย (ยึดธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งจะไม่ติดไปในทางชั่วเด็ดขาด)

4.6 วิธีการตรวจใจกะแน

ให้ 1 กะแน สำหรับตัวเลือกที่เป็นอัตตาธิปไตย

ให้ 2 กะแน สำหรับตัวเลือกที่เป็นโลกาธิปไตย

ให้ 3 กะแน สำหรับตัวเลือกที่เป็นธรรมาธิปไตย

4.7 ตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบด้านความเที่ยงตรง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ
ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระมหาสง่า สุกโร วฑฒิน อินทสระ ละเอียต ศิลาณอย
คุณฐิติ สีตลารางค์ พิจารณาตรวจสอบแบบทดสอบในแต่ละด้านเป็นรายสถานการณ์ว่า ตัวเลือก
ในแต่ละสถานการณ์ของแบบทดสอบตรงตามหลักอธิปไตย 3

4.8 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์
ตนเองด้วยวิธีหาค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (ลวัน สายยศ
และอังคณา สายยศ 2528 : 170) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดความสามารถ
ในการวิเคราะห์ตนเอง = 0.8632

ตัวอย่าง

(0) ทองธรมจะคบหาสมาคมกับคนที่ฐานะทางสังคมระดับเดียวกัน
หรือในระดับที่เหนือกว่าเธอ แต่หาใดฐานะด้อยกว่าเธอ เธอจะไม่เสียเวลาหักทลายคน
เหล่านั้น แต่ทองธรม ึ่งเป็นน้องทองธรม คบหาสมาคมกับคนได้ทุกระดับ ถ้านักเรียนเป็น
ทองธรมนักเรียนด้อยกว่าคนใดทุกระดับ เพราะเหตุใด

ก. ไม่โอกาสอย่างนั้นอาจต้องเฝ้าคนที่ฐานะด้อยกว่า

ข. คิดว่าการปฏิบัติตามมารยาทของกุลสตรีไทย

ค. เชื่อว่าคนรวยด้อยกว่าก็เป็นคนเหมือนกันควรให้เกียรติกัน

(00) ครอบงำของยาที่มีรายได้เพิ่มเนื่องจากเงินเดือนครูไม่พอใช้จ่าย
ในครอบครัว ต้องกู้หนี้ยืมสินเอาดอกเบี้ยเป็นเงินจำนวนมา เอาดอกเบี้ยชดเชยให้ครูมูญ
ภาษาเสียดจจะทำให้มีรายได้จางและปลดปล่อยหนี้สินโก้นา พร้อมกับมีเงินจับจ่ายใช้สอย
ได้อย่างสบายมือ แต่ครูมูญปฏิเสธ ถ้านักเรียนเป็นครุมนุญนักเรียนปฏิเสธเช่นนั้นเพราะ
เคตใด

- ก. กลัวชาวบ้านคิดเตียนว่าเป็นครูแล้วไม่รู้อิครุชอบ
- ข. เห็นวैयाเสียดจเป็นสิ่งที่เลวร้ายและเป็นอันตรายต่อชีวิต
ผู้คน
- ค. กลัวตำรวจสืบทราบและจับใจตองถูกกฎหมายลงโทษ

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแบบการวิจัย
แบบ Randomized Control-Group Pretest-Posttest Design มีลักษณะของแบบแผน
การทดลองดังนี้ (จวน สายยศ บละอังกษา สายยศ 2528 : 216-217)

ตาราง 2 แบบแผนการวิจัย

กลุ่ม	ส่วนก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
ER	T ₁	X	T ₂
CR	T ₁	-	T ₂

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง

- X แทน การสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา
- T₁ แทน การสอบก่อนที่จะจัดกระทำทดลอง (Pretest)
- T₂ แทน การสอบหลังจากที่จัดกระทำทดลอง (Posttest)
- R แทน การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Assignment)
- C แทน กลุ่มควบคุม (Control Group)
- E แทน กลุ่มทดลอง (Experimental Group)

วิธีดำเนินการทดลอง

ในการดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ผู้วิจัยทดสอบนักเรียนด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง แล้วบันทึกผลการสอบไว้เป็นคะแนนทดสอบก่อนเรียน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

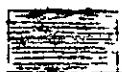
2. ดำเนินการทดลอง โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนนักเรียนทั้งสองกลุ่มโดยไปเนื้อหาเดียวกันในระยะเวลาการสอนเท่ากันคือ 12 คาบ แต่ใช้วิธีสอนแตกต่างกันดังนี้

2.1 กลุ่มทดลอง - ได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา 12 คาบ ๆ ละ 50 นาที และได้รับการฝึกเจริญอานาปานสติ 17 คาบ ๆ ละ 10 นาที

2.2 กลุ่มควบคุม - ได้รับการสอนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา 12 คาบ ๆ ละ 50 นาที และฝึกทักษะการเรียนรู้ตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา 17 คาบ ๆ ละ 10 นาที

ตาราง 3 วัน-เวลาทำการทดลอง

วิธีสอน-กลุ่ม	วัน - เวลา ทำการทดลอง							
	วัน \ เวลา	1	2	3	4	5	6	7
กลุ่มทดลองสอน แบบโครงการศึกษา	จันทร์							
	อังคาร							
	พุธ							
	พฤหัสบดี							
	ศุกร์							
กลุ่มควบคุมสอน ตามคู่มือครู	จันทร์							
	อังคาร							
	พุธ							
	พฤหัสบดี							
	ศุกร์							

หมายถึง คาบทดลอง 50 นาที ในสัปดาห์ที่ 5 - 9 ของการทดลอง

หมายถึง คาบฝึกปฏิบัติการเรียนการสอนคาบละ 10 นาที
ในสัปดาห์ 1-4 ของการทดลอง

3. หลังจบการเรียนรู้เนื้อหาทั้งหมดแล้ว ให้นักเรียนทุกคนทำการทดสอบด้วยข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง นำคะแนนมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติเพื่อทดสอบสมมุติฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูล

1.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 122-130) โดยใช้คะแนนดิบที่สอบปลายภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2529 วิชาพระพุทธศาสนา เป็นตัวแปรร่วม (Covariate)

1.2 เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 122-130) โดยมีผลการสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการเรียนเป็นตัวแปรร่วม (Covariate)

1.3 เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองภายในกลุ่มทดลองโดยใช้ t-test แบบ Dependent Group

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 สถิติพื้นฐาน

2.1.1 หากคะแนนเฉลี่ย จำนวนจากสูตร (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 59)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน คะแนนเฉลี่ย

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่ม

2.1.2 หาค่าความแปรปรวนของคะแนน จำนวนจากสูตร (ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 63)

$$S^2 = \frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N - 1)}$$

เมื่อ S^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนน

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

$\sum X^2$ แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่ม

2.2 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวนจากสูตร KR-20 ของ คูเตอร์ ริชาร์ดสัน (ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 168)

$$r_{tt} = \frac{n}{n - 1} \left\{ 1 - \frac{\sum pq}{S_t^2} \right\}$$

เมื่อ r_{tt} แทน ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

n แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

p แทน สัดส่วนของผู้ทำได้ในข้อหนึ่ง ๆ

$$= \frac{\text{จำนวนคนที่ทำถูก}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}}$$

q แทน สัดส่วนของผู้ทำผิดในข้อหนึ่ง หรือคือ $1-p$

S_t^2 แทน คะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือวัดฉบับนั้น

2.3 หากหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง กำหนดด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - coefficient) โดยใช้สูตร Cronbach (ลวัน สายยต์ และอังคณา สายยต์ 2528 : 170)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left\{ 1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right\}$$

เมื่อ α แทน ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

n แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

S_i^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนในรายข้อ

S_t^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนของเครื่องมือวัดทั้งฉบับ

2.4 ทดสอบความแตกต่างคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาการิยธรรมและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Covariance) กำหนดจากสูตร (ลวัน สายยต์ และอังคณา สายยต์ 2528 : 122-130)

Source of Variation	SS'	df'	MS'	F
Between Group (b)	ss'_b	$k - 1$	$\frac{ss'_b}{df'_b}$	$\frac{MS'_b}{MS'_w}$
Within Group (w)	ss'_w	$n - k - 1$	$\frac{ss'_w}{df'_w}$	
Total (t)	ss'_t	$n - 2$		

2.5 เปรียบเทียบความแตกต่างความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการทดลอง และหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้ t-test แบบ Dependent Group ดังสูตร (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 87)

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N\sum D^2 - (\sum D)^2}{N - 1}}}, \quad df = N - 1$$

เมื่อ t แทน ค่าที่ใช้พิจารณาใน t-distribution
 D แทน ความแตกต่างระหว่างคะแนนแต่ละคู่
 N แทน จำนวนคู่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ในการวิเคราะห์ข้อมูล และการแปลความหมายของผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

N	แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด
$\bar{X}$	แทน คะแนนเฉลี่ย
S.D.	แทน ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
SS'	แทน ผลบวกกำลังสองของคะแนนที่ปรับแล้ว
MS'	แทน ค่าเฉลี่ยกำลังสองของคะแนนที่ปรับแล้ว
df'	แทน ค่าตัวแปรอิสระที่ปรับแล้ว
F	แทน ค่าที่ใช้พิจารณาใน Γ -distribution
df	แทน ระดับขั้นของความเป็นอิสระ
t	แทน ค่าที่ใช้พิจารณาใน t-distribution
**	แทน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 01
*	แทน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละจุดมุ่งหมายดังนี้

1. จุดมุ่งหมายข้อที่ 1 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบโครงศึกษา กับกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ นั้น มีเหตุผลฐานว่า เราจะสามารถวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบโครงศึกษา กับวิธีสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ แตกต่างกันจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองหลังการทดลองกับคู่มือของทั้ง 2 กลุ่ม มาเปรียบเทียบกันเพื่อทดสอบว่า ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองแตกต่างกันหรือไม่หรือไม่โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) โดยนำคะแนนทดสอบก่อนสอนเป็นตัวปรับแก้คะแนนทดสอบหลังสอน ดังแสดง ตาราง 4

ตาราง 4 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมของคะแนนความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมภายหลังการทดลอง

แหล่งของตัวแปร	SS	df	MS	F
ระหว่างกลุ่ม (b)	250.86	1	250.86	30.74
ภายในกลุ่ม (w)	628.32	77	8.16	
รวม (t)		78		

$$* F > .01 \quad (df = 1, 77) = 7.01$$

จากตาราง 4 พบว่า ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนที่เรียนวิชาจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบโครงศึกษา และการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

2. จากจุดมุ่งหมายข้อที่ 2 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา นั้น มีสมมติฐานว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขาและวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกัน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสิ้นสุดแล้วของทั้ง 2 กลุ่ม มาเปรียบเทียบกัน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA) โดยนำคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาที่เรียนเป็นคำเปรียบและคะแนนทดสอบหลังสอน ดัง ในตาราง 5

ตาราง 5 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนรวมของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมภายหลังการทดลอง

แหล่งของตัวแปร	SS'	df'	MS'	F
ระหว่างกลุ่ม (b)	0.33631	1	0.33631	0.0269328
ภายในกลุ่ม (w)	961.49776	77	12.486984	
รวม (t)		78		

$$F_{\alpha=.05} (df = 1, 77) = 3.96$$

จากตาราง 5 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนวิชาจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. จุดมุ่งหมายข้อที่ 3 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา ก่อนและหลังเรียน มีสมมติฐานว่าความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตาราง 6

ตาราง 6 การเปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลองและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	$\sum D$	$\sum D^2$	t
กลุ่มทดลอง	40	64.43	71.38	289	3681	7.14

$$P > .01 \quad (df = 39) \quad t_{.01} = 2.423$$

จากตาราง 6 พบว่า ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนที่เรียนวิชาจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา หลังสอนสูงกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

4. รุขมุ่งหมายข้อที่ 4 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ก่อนและหลังการเรียนรู้ มีสมมุติฐานว่า ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตาราง 7

ตาราง 7 เปรียบเทียบความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลอง และหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	$\sum D$	$\sum D^2$	t
กลุ่มควบคุม	40	68.23	69.7	59	669	2.41

$$* P > .05 \quad (df = 39) \quad t_{.01} = 2.021$$

จากตาราง 7 พบว่า ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนที่เรียนวิชาจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา หลังส่วนสูงกว่าก่อนสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาจริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีส่วนแบบไตรสิกขา ซึ่งสรุปผลของการศึกษาได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขากับกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ระหว่างกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขาก่อนและหลังเรียน
4. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนวิชาจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ก่อนและหลังเรียน

สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขากับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกัน

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีส่วนแบบไตรสิกขา กับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรุงเทพมหานคร แรกต่างกัน how many

3. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง how many

4. ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรุงเทพมหานคร หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

วิธีดำเนินการศึกษาก่อนการทดลอง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2529 จำนวน 5 ห้องเรียน รวม 215 คน

กลุ่มตัวอย่าง สุ่มมาจากประชากรทั้ง 5 ห้องเรียน มา 2 ห้องเรียน จำนวน 80 คน โดยวิธีจับสลากและนำนักเรียน 2 ห้องเรียนมาทดลองก่อน แล้วจับสลากเพื่อสุ่มเข้ากลุ่มแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 40 คน จากนั้นกำหนดกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยการจับสลากอีกครั้งหนึ่ง

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง

ใช้เวลาทดลองทั้งสิ้น 9 สัปดาห์ โดยแบ่งเวลาในการทดลองดังนี้

2.1 ผูกซ้อมพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอน โดยกลุ่มทดลองฝึกเจริญอานาปานสติ กลุ่มควบคุมฝึกทักษะการเรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กลุ่มละ 17 คาบ สัปดาห์ละ 3 คาบ คาบละ 10 นาที ในวันที่ไม่มีคาบทดลอง

2.2 ทดลองสอนกลุ่มละ 12 คาบ สัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 50 นาที

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาก่อนว่า

3.1 แผนการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ส 402 และแผนการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยงานิเทศน์ กรมสามัญศึกษา เรื่อง จริยธรรมที่จำเป็นสำหรับพัฒนาบุคลิกภาพ

3.2 แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเป็นข้อสอบแบบปรนัยชนิด 3 ตัวเลือก จำนวน 29 ข้อ ซึ่งได้ทดสอบแล้วได้ค่าความเชื่อมั่น .8609

3.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 402 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง จริยธรรมที่จำเป็นสำหรับพัฒนาบุคลิกภาพเป็นแบบปรนัยชนิด 5 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น .932 มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .24 - .80 และค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง .23 - .80 ดังแสดงในภาคผนวก

4. การดำเนินการทดลอง

4.1 ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบก่อนสอน ให้นักเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง

4.2 ทำการสอนกลุ่มทดลองด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา และกลุ่มควบคุมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยงานิเทศน์ กรมสามัญศึกษา และให้กลุ่มทดลองเจริญธนาภาวนาสติ กลุ่มควบคุมฝึกอภิปรายสถานการณ์ กลุ่มละ 17 คาบ

4.3 ทดสอบทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังจากที่ได้สอนตามแผนการสอนครบแล้ว ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 402 เรื่อง จริยธรรมที่จำเป็นสำหรับพัฒนาบุคลิกภาพ และแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง รวม 2 ฉบับ ทั้ง 2 กลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เปรียบเทียบความแตกต่างในความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองระหว่างกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) โดยที่คะแนนความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองที่ทำการทดสอบก่อนเรียนเป็นตัวแปรร่วม

2. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อหาจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) โดยมีคะแนนค่านักเรียนสอบปลายภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2529 วิชาพระพุทธศาสนา เป็นตัวแปรร่วม

3 เปรียบเทียบความแตกต่างของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองก่อนการทดลอง และหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้ t-test แบบ Dependent Group

สรุปผลการศึกษานี้ว่า

1. นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2 นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3 นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

จากสมมุติฐานข้อที่ 1 และข้อที่ 3

ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขาส่งกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่เรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุชฎี สัตถวรารักษ์ (กุชฎี สัตถวรารักษ์ 2524 : 69) ที่ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขากับธรรมสัจจาในการสอนเบญจศีล และสรวาสตธรรมในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยปรากฏว่า การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนจริยธรรมจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา กับแบบธรรมสัจจา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขาส่งกว่าของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสัจจา

เหตุที่ความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน และความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา หลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน และสูงกว่ากลุ่มที่เรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ น่าจะสืบเนื่องมาจากสาเหตุต่อไปนี้

1. ขั้นตอนในวิธีสอนแบบไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีลสิกขา จิตสิกขา (สมาธิ) ปัญญาสิกขา (ปัญญา) ล้วนแต่เป็นการปฏิบัติทางปัญญาอันแนบคาย ด้วยการเริ่มวิเคราะห์ตนเองอย่างหยายจากชั้นศีล เกี่ยวกับเรื่องความประพฤติทางกาย ทางวาจา วิเคราะห์

ตนเองในระหว่างกลางระหว่างวิเคราะห์พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา กับทางใจ ในชั้น
สมาธิ เมื่อจิตสะอาด บริสุทธิ์ สงบนิ่งมัน ก็จะสามารถใช้ปัญญาวิเคราะห์ตนเองได้
อย่างละเอียด สืบสาวหาเหตุผลจากชั้นตอนเหล่านี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่มีเหตุผล วิเคราะห์
ตนเองได้ว่า การกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจของตนที่ประพฤติกฎปฏิบัติสืบเนื่องมา
จากการยึดมั่นตัวเองเป็นใหญ่ หรือยึดสังคมเป็นใหญ่ หรือยึดธรรมเป็นใหญ่ และจากชั้นตอน
เหล่านี้ทำให้ผู้เรียนยึดธรรมวางถูกต้องเป็นใหญ่เพราะได้พิสูจน์แล้วว่า การประพฤติกฎ
ปฏิบัติธรรมทางกาย เป็นเป็นมงคล สอดคล้องกับกระบวนการตัดสินใจ ในการเลือกตัวเลือก
ของแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง

2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เนื้อหาจริยธรรมที่จำเป็นสำหรับพัฒนาบุคลิกภาพ
ซึ่งเนื้อหาจริยธรรมเป็นเนื้อหาที่เน้นในเรื่องของการไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อน
ให้แก่ผู้อื่น และใช้การเอื้อเอื้อมีเมตตากรุณาต่อกัน เนื้อเรื่องจะเป็นการจูงใจให้ใช้
ความคิดพิจารณาหาวิธีในการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติความดีให้ลุล่วง จึงนับได้ว่าเนื้อหา
จริยธรรมเอื้อต่อการวิเคราะห์ตนเองอย่างถูกต้อง มีเหตุผล และยังเป็นเนื้อหาที่สอดคล้อง
กับวิธีสอนแบบไตรสิกขา

จากสมมุติฐานข้อที่ 2

ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขากับวิธีสอน
ตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

เหตุผลที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยธรรมของกลุ่มที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา
และกลุ่มที่เรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ได้ผลพอ ๆ
กัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก

1. กิจกรรมการเรียนการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรม
สามัญศึกษา ที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ ประกอบด้วย การอภิปราย การแสดงละครประกอบ

หัวข้อธรรม โทวาที กรณีตัวอย่าง ฯลฯ ซึ่งช่วยในการสร้างความเกิดรวบยอดและ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียนได้ดังที่ เอนกกุล กรี่แสง (เอนกกุล กรี่แสง 2520 : 178) ได้กล่าวถึงวิธีสอนที่ประกอบการอภิปราย การบรรยายหมู่ การประชุม ถกเถียง จะเป็นประโยชน์ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริง หลักการ และความเกิดรวบยอด ได้อย่างถูกต้อง

2. กิจกรรมการเรียนการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยที่กษานิตเพดัก กรมสามัญศึกษา ที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ได้เปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเรียนทุกตามเรียน ทำให้นักเรียนมีความสนใจ กระตือรือร้นในการเรียน และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอน จึงส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมของนักเรียนกลุ่มควบคุม

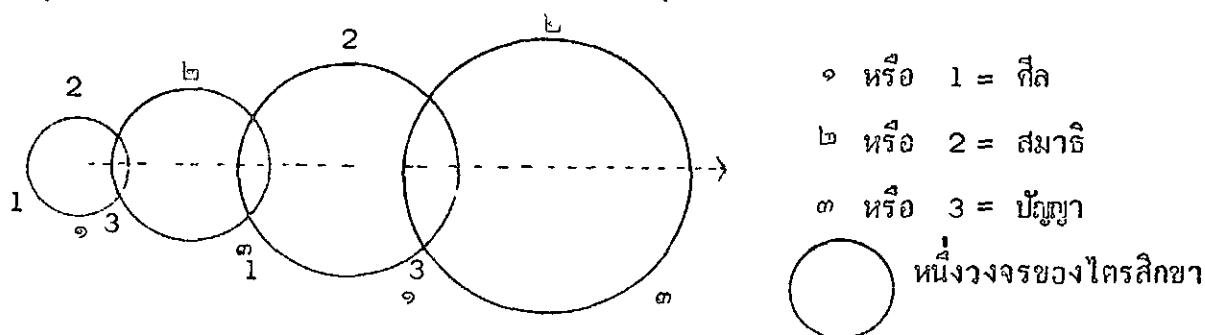
3. ส่วนกลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา ได้ผลพอ ๆ กับการสอนตามคู่มือ แนวการสอนของหน่วยที่กษานิตเพดัก กรมสามัญศึกษา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก

3.1 พุทธวิธีสอน ในการสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นการสอนทั้งปฏิบัติ (พุทฺธิ) ปฏิบัติ คือ ลงมือฝึกฝนอบรม นำเอาพุทฺธิไปประยุกต์ใช้กับชีวิตของตน และ ปฏิเวธ คือ ชื่นเกิดผล คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดี จึงเป็นการสอนที่เน้นให้ ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดปัญญา ใช้ปัญญาความเกิดอย่าง มีเหตุผล

3.2 จุดมุ่งหมายของการสอน การลำดับเนื้อหา วิธีดำเนินการสอนและ วิธีประเมินผลในการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกัน โดยผู้วิจัยได้สอนจริยธรรมด้วยการให้ทั้งหลัก การและวิธีการ ในการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง ทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาจึง ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลอง

4. ระยะเวลาในการทดลองจำนวน 12 คาบ เป็นช่วงระยะเวลาจำกัด การ สอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขาเป็นการสอนให้นักเรียนพิจารณาการกระทำ ผลของการกระทำ

ของตนเอง อันเป็นประสบการณ์เฉพาะตัว มักจะเสียเวลาในตอนแรก ๆ ซึ่งถ้าหากได้ทำการทดลองสอนต่อไปอีกระยะหนึ่งจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรมของนักเรียนในกลุ่มทดลองแตกต่างกับกลุ่มควบคุมอย่างชัดเจน ดังที่ ดุขฎี สีตลวรารักษ์ (ดุขฎี สีตลวรารักษ์ 2524 : 25) ได้กล่าวสรุปว่า ไตรสิกขาเป็นการสอนที่เน้นบทบาทของผู้เรียนว่า ในชั้นศีล ต้องปฏิบัติโดยการสำรวมใหญ่อกทางกาย ทางวาจา ในชั้นสมาธิ เป็นการฝึกให้จิตตั้งมั่น มีระเบียบทางการคิด ในชั้นปัญญา เป็นชั้นพิจารณาสภาพปัญหานั่นจนเกิดความรู้ และกระบวนการของไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องเนื่องเป็นเหตุเป็นผลกับและกันตลอดเวลา สอดคล้องกับพุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ 2519 ข : 209) ที่ชี้ให้เห็นว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นี้แยกจากกันไม่ได้ และผลักกันกันไป จะตั้งตนต้องได้ใดก็ได้ เช่น มีปัญญาทำให้รู้จักรักษาศีล รักษาดีจึงมีสมาธิง่าย มีสมาธิแล้วทำให้ปัญญาสูงขึ้น ส่งผลให้ศีลบริสุทธิ์ขึ้น วงจรนี้แสดงให้เห็นได้ดังแผนผังต่อไปนี้ (ดุขฎี สีตลวรารักษ์ 2524 . 25)

ภาพประกอบ 4 ความเกี่ยวข้องกันในองค์ประกอบของไตรสิกขา

จากสมมุติฐานข้อที่ 4

ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง หลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

คังที โคลลี (แก๊งแฌ ประจวบจุติก 2528 : 23 อ้างอิงมาจาก Coolley. n.d.) ได้อธิบายไว้ว่าบุคคลจะรู้จักตนเองว่าเป็นอย่างไรนั้น จากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น บุคคลอื่นจะทำหน้าที่เป็นกระจกเงาให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในการที่จะส่องกลับให้เห็นว่าพฤติกรรมของตนเป็นอย่างไร (Looking Glass Self) ซึ่งสอดคล้องกับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ที่ใช้การอภิปรายเป็นแกน

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผู้บริหารควรให้ครูทุกคนได้รับการอบรมสมาธิภาวนา และฝึกปฏิบัติจริง เพื่อที่จะได้นำวิธีสอนแบบไตรสิกขาไปใช้สอนในวิชาจริยธรรม และวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพ
2. ศึกษานิเทศก์ควรนำวิธีสอนแบบไตรสิกขาไปเสนอแก่กลุ่มโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่การเรียนการสอน เพราะผลการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของผู้เรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขายู่ในระดับสูง
3. ครูแนะแนวควรนำขั้นตอนการสอนแบบไตรสิกขาไปใช้ในการสอนแนะแนวแก่นักเรียนในด้านจริยธรรมเป็นการฝึกให้ผู้เรียนวิเคราะห์ตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาวินัยประพฤตินี้ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม เพราะจะทำให้นักเรียนดำเนินชีวิตโดยทั่วไปได้อย่างสงบสุข และมีลักษณะพึงประสงค์ตามที่มุ่งหวังในหลักสูตร
4. ครูผู้สอนจริยธรรมควรสอนจริยธรรมให้เป็นการปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการให้วิธีการสำหรับนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน เพราะปัจจุบันการสอนจริยธรรมเป็นการสอนแบบยึดเนื้อหาเนื้อหาให้เด็กท่องจำเพื่อตอบแบบทดสอบใดเท่านั้น
5. ครูผู้สอนในกลุ่มวิชาอื่น ๆ ควรนำรูปแบบของวิธีสอนแบบไตรสิกขาไปใช้กับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ จิตศึกษา ในลักษณะที่ ยึดถือเป็นขั้นให้ผู้เรียน

การคุมตนเองให้อยู่ในสาขาที่พร้อมจะเรียน ชั้นสมาธิเป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนทำสมาธิให้คล่องไปร่ง
 ถัดสิ่งรบกวนออกจากความคิด จิตใจ ส่วนขั้นปัญญา เป็นขั้นที่ผู้เรียนใช้พลังความคิดที่แน่วแน่
 ในขั้นสมาธิทำความเข้าใจปัญหา และแก้ปัญหาในวิชานั้น ๆ ได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. การจะทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของพุทธวิธีสอนอื่น ๆ ว่า พุทธวิธีสอนใดทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และสามารถวิเคราะห์ตนเองในระดับธรรมชาติได้
2. การจะได้มีการวิจัยเพื่อศึกษาผลของพุทธวิธีสอนใดสักวิชากับนักเรียนกลุ่มอื่นว่า จะทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสามารถวิเคราะห์ตนเองในระดับใด
3. การศึกษาตัวแปรด้านอื่น ๆ โดยใช้พุทธวิธีสอนแบบไตรสิกขาในการสอนจริยธรรม เช่น ระดับความสามารถ นิสสัย เหตุผลเชิงจริยธรรม ความงอกงามในการเรียนรู้ และทัศนคติต่อวิชาพระพุทธศาสนา เป็นต้น
4. ควรนำแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง ไปใช้กับงานวิจัยของนักเรียนกลุ่มอื่น เช่น นักเรียนที่เรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวิทย์ นักเรียนโปรแกรมเรียนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่โปรแกรมเดียวกับงานวิจัยครั้งนี้
5. น่าจะใช้แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองโดยใช้หลักพุทธธรรมอื่น เช่น ปฏิภาณสุปปาฬ, มรรคมีองค์ 8 ในการสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง แทน สัมปยุตธรรม 7 และอธิปไตย 3
6. แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองในงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิดของกลุ่มว่าจะมีการวิเคราะห์ตนเองในระดับใด จึงสามารถคิดแปลงนำไปใช้กับงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อติดตามผลการปฏิบัติตนของผู้เรียนว่ามีเหตุผลอย่างไร และเป็นการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ แทนที่จะศึกษาเชิงปริมาณอย่างเดียว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กำธร จางเอง สุภษา"จิตและการพัฒนาตน โครงการตำราและเอกสารวิชาการ
วิทยาลัยการนฤมิตรธรรมราช พิมพ์ครั้งที่ 2 2528, 148 หน้า
- จรรยา กุญชร การสอนวิชาสังคมศึกษา ประสานการพิมพ์ 2520, 236 หน้า
- จันทร์ ไ.จิตร ปรัชญาแห่งกรรม โรงพิมพ์วัฒนาพานิช พิมพ์ครั้งที่ 2 พรชนกร 2501,
455 หน้า
- จันทร์ชนันท์ สิงห์ทิต "สำรวจระดับความสุขในชีวิต" วาราม 10(10) : 132
กันยายน 2528
- จุมพล สวัสดิ์จิรากร "แนวทางวิธีปลูกฝังเสริมสร้างจริยธรรม - วัฒนธรรมในชาติ"
บ้านเมือง 5 มิถุนายน 2526 หน้า 7
- เจือ สตะเวทิน "วรรณคดีวิจารณ์ตามทฤษฎีไทย" ภาษาและหนังสือ 13 กันยายน
2517, 130 หน้า
- ชวาล แพริศกุล เทคนิคการเขียนข้อสอบ โรงพิมพ์คุรุสภา 2520, 407 หน้า
- โชติ เสรฐเย็น "การสร้างเครื่องมือวัดด้านจริยธรรม" การวัดผลการศึกษา
2 : 23-28 กันยายน - ธันวาคม 2524
- ✓ ดุษฎี สีดาวรงค์ การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสากัจฉาในการสอน
เบญจศีล และธรรมาสน์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปรินฎาณิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524, 149 หน้า อัดสำเนา
- นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ "จิตวิทยาพัฒนาการตามแนวพุทธศาสตร์" ในศึกษาศาสตร์ตามแนว
พุทธศาสตร์ ภาคที่ 3 จิตวิทยาการศึกษา คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2526
หน้า 101-103
- ปัญญานันท์ภักดิ์ แก่นรัตนะ การพิมพ์ระชนกร 2523, 361 หน้า

ประจักษ์ พรหมเสนา การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา

วิทยานิพนธ์ ก.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, 173 หน้า อัดสำเนา

ประสาร ทองศักดิ์ พุทธวิธีสอน อักษรสาสน์ 2513, 380 หน้า

ป.ป.อ "บทบาทพระบรมครู" พุทธจักร 30(2) : 5-11 กุมภาพันธ์ 2519

หิขรา บุญลาโก การศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดชอบและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใน
การสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้การสอนด้วยบทเรียนสื่อประสม
ตามแนวพุทธศาสตร์กับการสอนตามคู่มือแนวการสอนหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
 ปรินฎาณินธ์ กต.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2529, 241 หน้า
 อัดสำเนา

พุทธทาสภิกขุ บรมธรรม การพิมพ์พระนคร 2499, 518 หน้า

_____ บรมธรรม (อบรมนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) 2513, 864 หน้า

_____ โยกธรรมประยุกต์ ธรรมทานมูลนิธิ 2519 ข., 602 หน้า

พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) "ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา" ในศึกษาศาสตร์
ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคปรัชญาการศึกษา คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2526
 หน้า 69

_____ พุทธธรรม กฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต พิมพ์ครั้งที่ 5 รุ่งวัฒนา 2526,
 206 หน้า

_____ ผลงานกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม กานสุทธาการพิมพ์ 2528, 463 หน้า

_____ พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ พิมพ์ครั้งที่ 3 มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
 2529, 1145 หน้า

ระวรศักดิ์ วรอมโสม ครูกับศีลธรรม สมชายการพิมพ์ 2521, 320 หน้า

พระธีรวิสุทธิกวี (จิตร ฐิตวัฒน์) "พุทธจิตวิทยา" ในจิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ เล่ม 2
ภาค 2 (ตอนปลาย) คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2526 หน้า 31 - 34

เญญแข ประจณปัจจนิก พื้นฐานทางสังคมวิทยาของการศึกษา สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2528, 101 หน้า

ภาณุภูมิ รัตนโรจนากุล ผลการฝึกสมาธิกับเวลาปฏิบัติภาวนาในการออกวิ่งระยะสั้นของ

นักเรียนหญิงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2527, 119 หน้า อัดสำเนา

ระวี วาวิไล "จริยธรรมในสังคม" การศึกษานานาชาติ 5 : 2 มิถุนายน-กรกฎาคม
2522

_____ จิตวิทยาเชิงวิเคราะห์ตามหลักพุทธธรรม (แนวทางการศึกษาใหม่)

ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ม.ป.ป. 2527, 25 หน้า

รัตนา ตันบุญเต็ก ปรัชญาดีอะไร อมรินทร์การ์ตูน 2523, 137 หน้า

ราชบัณฑิตยสถาน เจตนานุกรณฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 อักษรเจริญทัศน์
2525, 930 หน้า

โรจน์ สุวรรณสุทธิ และคณะ "สมาธิช่วยในการศึกษาเพียงใด" การประชุมสัมมนา
วิทยารของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ.2516 ราชภัฏ
2516, หน้า 1 - 44

โรจน์รุ่ง สุวรรณสุทธิ "กรรมกับการทำสมาธิ" เอกสารคำบรรยายและบทความวิชาการ
ประชุมงานวิชาการ ครั้งที่ 25 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
2526, หน้า 314 - 351

ลวน งามยศ และอังคณา สายยศ หลักการวิจัยทางการศึกษา ศึกษาฯ 2528,
314 หน้า

✓ วรรณภา สุกิจจิตร การทดลองสอนจริยศึกษาโดยการสร้างธรรมาแก่นักเรียนชั้นประถม
ศึกษาปีที่ 3 วิทยานิพนธ์ ก.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526, 264 หน้า

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม จิตวิทยาพุทธศาสนา เรืองแก้วการพิมพ์ 2527,
206 หน้า

วสิน อินทสระ พุทธวิธีในการสอน สภาการศึกษา มกุฎราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
พระพุทธศาสนา 2524, 40 หน้า

_____ "การวิเคราะห์เคสควบคุมตนเองเพื่อความสำเร็จในการบริหารโดยธรรม"

_____ การะ 10(1) 29-31 ธันวาคม 2527

_____ "ปัญหา คุณธรรมสูงสุด" วารสารศึกษ์เกา ม.ม.ร. 18-19 มิถุนายน 2528

วิทย์ วิศวะเวทน์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส 402
พิมพ์ครั้งที่ 3 อักษรเจริญทัศน์ 2526, 85 หน้า

วินัย เกษมเศรษฐ์ "สิ่งที่ควรทำให้การส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา" ใน
รวมคำบรรยายและผลการประชุมกลุ่มเรื่องการศึกษาส่งเสริมจริยศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมสามัญศึกษา 4-6 มิถุนายน 2523 หน้า 1 - 6 (หน้าไม่ติดต่อกัน)

_____ วีระพงษ์ คุณมณี การศึกษาผลของการสอนด้วยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจในการสอน
จริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปรินทิเนียนท์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2526, 172 หน้า อัดสำเนา

วีระยุทธ วิเชียรโชติ "ปรัชญาการศึกษาาระบบอารยนิยมตามแนวพุทธศาสตร์" ใน
ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา และกระบวนการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ 2526, หน้า 132 - 137

สงบบ ลักกะณะ "หลักสูตรปัจจุบันและการสอนการอบรมนักเรียน" ในรวมคำบรรยายและ
ผลการประชุมกลุ่มเรื่องการศึกษาส่งเสริมจริยศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
4-6 มิถุนายน 2523, หน้า 6-7 (หน้าไม่ติดต่อกัน)

สุชีพ ปุญญานุภาพ หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส 402 ทางหลักสูตรมัธยมศึกษาตอน
ปลาย ภาคการศึกษา 2524 วัฒนาพานิช 2524, 48 หน้า

_____ คุณลักกะณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา สำนักงานส่งเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2528, 151 หน้า

สุบัญญัติ กิตติวิสาร "การจัดการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง" นิตยสาร 28(4) :

40-43 กุมภาพันธ์ 2529

สมน อมรวิวัฒน์ "การสอนแบบธรรมชาติศึกษา" ประชุมทางวิชาการเรื่องพระพุทธศาสนา
กับการศึกษาในประเทศไทย แผนกการพิมพ์และจำหน่ายสาส์นาจัดที่ 2513, 254 หน้า

_____ การสอนโดยสร้างถัณฑ์และโยนิโถมนิสัย โรงพิมพ์ธรรมสาร 2528,
118 หน้า

แสง จันทร์งาม "การเรียนรู้และการสอนตามหลักพระพุทธศาสนา" ใน บทบาทของครู
และการสอนจริยศึกษา สถาบันศาสนสัมพันธ์แห่งประเทศไทย 2525 หน้า 36 - 37

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) หลักพระพุทธศาสนา มงกุฎราชวิทยาลัย 2522,
599 หน้า

_____ "การพิจารณาตนเอง" วารสารการศึกษา 10(8) : 2-3 พฤษภาคม 2529

สมทรง ปุณฺณฤทธิ์ กลวิธีการสอนจริยธรรม สมชายการพิมพ์ พิมพ์ครั้งที่ 3 2528,
106 หน้า

สมบูรณ์ วิภังค์ เทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนรู้การสอนสังคมศึกษา 2523,
140 หน้า อัดสำเนา

สมพงษ์ เกื้อกุลสมบูรณ์ "หลักสูตรการสอนสมาธิ" สารพัฒนาหลักสูตร 42 : 24-28
กันยายน 2528

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมวิชาการ รายงานการวิจัยการประเมินหลักสูตรมัธยมศึกษา
ตอนต้น พุทธศักราช 2521 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา การศาสนา 2527, 141 หน้า

_____ คู่มือการจัดกิจกรรมแนะแนว 1 คาบ/สัปดาห์ ชุดพัฒนาทำนุและเทคนิคใน
การปรับปรุงตนเองเพื่อการทำงานและการประกอบอาชีพโดยอาศัยหลักปรัชญาธรรม
สำหรับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และปีที่ 6 โรงพิมพ์การศาสนา 2527, 63 หน้า

ศึกษาธิการ, กระทรวง ทบวงศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา คู่มือนิเทศการศึกษาวិชา
สังคมศึกษา สำหรับชั้นประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ 2511,
 157 หน้า

อาภรณ์ พุกกะมาน และคนอื่น ๆ การศึกษาการสอนคือเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริย
ในสังคมไทย เจริญผล 2528, 234 หน้า

อานวย ตะพังโกณ และชัยนันทน์ วรรณะภักดิ์ "นวัตกรรมการเรียนการสอนในสังคมไทยในทัศนะของ
 นักศึกษา" การศึกษานานาชาติ 13(5) : 23-47 มิถุนายน-กรกฎาคม 2522

อำไพ สุจริตกุล "การสอนจริยศึกษาในหลักสูตรใหม่ได้ไ้ใดผล" ในบทบาทของครูและ
การสอนจริยศึกษา สภาคุณศาสนาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย 2525 หน้า 23 - 24

เวนากุล กริเสง จิตวิทยา สัมผัส 2520, 244 หน้า

Bandura, Albert. Social Learning Theory. New Jersey, Prentice Hall,
 Inc., 1977. 247 p.

Fan GHUNG-Teh. Item Analysis Tables. New Jersey, Education Testing
 Service, Princeton, 1952. 32 p.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

๒
ผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาคผนวก ก.

ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตนเอง

1. อาจารย์วดีน อินทสระ สภามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร และภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2. รองศาสตราจารย์ ดร. วีรยุทธ วิเชียรโชติ ภาควิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
3. อาจารย์ละเอียด ภิลาณ้อย ฝ่ายวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาและตรวจปริญญานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เนตร อธิษสวัสดิ์ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุรณ์ ชิตพงษ์ สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
3. อาจารย์คุณฐิติ สัตถวรพงศ์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษาธิการเขต 6 จังหวัดชลบุรี
4. ดร.สุติมา วัฒนะศิริ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจเครื่องหมายที่ใช้ในการวิจัย

1. พระมหาสง่า สุกโร วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี
2. อาจารย์วดีน อินทสระ สภามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร และ
ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

3. อาจารย์ละเอียด คีลาน้อย ฝ่ายวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
4. อาจารย์คุณฐิติ สีสลวรพงศ์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษาธิการเขต 6
จังหวัดชลบุรี
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุรณ์ ชิตเม้งต์ สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจแผนการสอน

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เนตร อึ้งสวัสดิ์ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2. อาจารย์คุณฐิติ สีสลวรพงศ์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษาธิการเขต 6
จังหวัดชลบุรี
3. อาจารย์สมบุรณ์ ศรีกระทุม นักธรรมเอก, เปรี๊ญ 7 สำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร
และอาจารย์ 2 ระดับ 5 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว

ผู้ทรงคุณวุฒิที่รออนุมัติประกาศนียบัตร

1. อาจารย์คุณฐิติ สีสลวรพงศ์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษาธิการเขต 6
จังหวัดชลบุรี

ภาคผนวก ข

ผลการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรม

ภาคผนวก ข.

ผลการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรม

ตาราง 8 ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความยากง่ายมาตรฐาน (Δ) ที่ได้จากการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรม เรื่อง จริยธรรมส. 1 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ข้อที่	p	r	Δ	ข้อที่	p	r	Δ
1	.34	.33	14.6	16	.46	.41	13.4
2	.30	.25	15.1	17	.30	.59	15.1
3	.63	.32	11.7	18	.63	.31	11.7
4	.76	.25	10.2	19	.80	.28	9.6
5	.50	.61	13.0	20	.48	.30	13.2
6	.76	.62	10.2	21	.63	.40	11.6
7	.54	.34	12.6	22	.53	.48	12.7
8	.42	.34	13.8	23	.56	.38	12.4
9	.40	.53	14.0	24	.54	.41	12.6
10	.52	.37	12.8	25	.79	.57	9.7
11	.44	.23	13.6	26	.24	.66	15.8
12	.52	.45	12.8	27	.47	.72	13.3
13	.50	.26	13.0	28	.74	.64	10.4
14	.39	.53	14.1	29	.59	.80	11.3
15	.62	.50	11.7	30	.68	.72	11.2

ตาราง 8 (ต่อ)

ข้อที่	p	r	Δ	ข้อที่	p	r	Δ
31	.40	.39	14.0	46	.42	.42	13.8
32	.46	.48	13.5	47	.42	.34	13.8
33	.55	.45	12.5	48	.53	.72	12.7
34	.42	.34	13.8	49	.46	.41	13.4
35	.55	.31	12.5	50	.68	.72	11.2
36	.42	.34	13.8	51	.62	.42	11.8
37	.54	.41	12.6	52	.46	.34	13.4
38	.56	.51	12.4	53	.44	.30	13.6
39	.54	.41	12.6	54	.40	.39	14.0
40	.28	.80	15.4	55	.37	.24	14.4
41	.48	.36	12.7	56	.68	.72	11.2
42	.53	.65	12.7	57	.25	.28	15.6
43	.59	.73	12.1	58	.50	.40	13.0
44	.62	.61	11.8	59	.71	.68	10.8
45	.59	.80	12.0	60	.44	.38	13.6

จากผนวก ก

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยธรรม
2. แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง

ภาคผนวก ก.

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาการจริยธรรม
2. แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์วิชาการจริยธรรม

ชื่อ ชั้น โรงเรียน

- คำชี้แจง
1. ข้อสอบมีจำนวน 60 ข้อ
 2. ให้นักเรียนระบายลงในข้อที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

① กบฏที่เห็นการสนับสนุนชาดคุณธรรมใด 1. การประมาทตนเอง 2. การบงกชใจตนเอง 3. การเมื่อสัจจตถะตนเอง 4. การเลี้ยวละเพื่อส่วนรวม 5. การถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์	③ พฤติกรรมใดที่แสดงถึงความมัตยัสถ์ 1. สวมใส่เสื้อผ้าตามกาลเทศะ 2. ทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวัน 3. ซ่อมแซมเครื่องใช้เพื่อยืดอายุการใช้งาน 4. อาศัยรถเห่ยนไปทำงานทุกวัน 5. ใช้ของที่ผลิตในประเทศ
② ถ้าทุกคนรู้จักการใช้จ่ายทรัพย์อย่างมีสัจจะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมใบด้านใด 1. ลดปัญหาอาชญากรรม 2. ลดปัญหาการขาดดุลย์การค้า 3. ภาวะการลงทุนในประเทศดีขึ้น 4. ลดปัญหาการขัดแย้งในครอบครัว 5. ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นและการว่างงาน	④ ข้อความใดกล่าวไม่ตรงกับข้อเท็จจริง 1. ประเทศไม่พัฒนาเพราะพระพุทธศาสนาสอนเรื่องสันโท 2. การเอาชนะใจตนไถ้จะทำให้เราหาความพอใจได้ 3. การวางใจในของของทนยังความสุขมาให้กับผู้นั้น 4. รู้จักตนเองให้ดีความเหมาะสมย่อมเกิดขึ้นได้ 5. ความพอที่จะยั้งถือเป็นมาตรฐานสำหรับทุกคนใจได้

⑤ กุศุธรรมใดที่ให้ความหมายตรงกับ
"ความเอื้อ"

1. ความมักน้อย
2. ความมือตรง
3. ความเอื้อ
4. ความสันโดษ
5. ความมีสติ

⑥ มุคคโลไมรูจักการประมาณตน

1. มานะเล็กน้อย
2. ชีวิตกำลังใช้หนี้หลังจากจัดงานแต่งงาน
3. สุวิชาเกี่ยวกับงานในการทำงานของตน
4. ชัยพรชอบงานเพื่อไว้ทำงานว่างเวลา
5. ไทโรจน์รับสินบนในการเปิดช่องประกวดราคา

⑦ กรณีใดแสดงให้เห็นลักษณะการขาด "สันโดษ"

1. ปิดทองหลังพระ
2. ทำงานเกินงาน
3. เห็นช้างขี้ขี้ตามช้าง
4. คำยาวสารการรอกหม้อ
5. งานถือเงิน เงินถืองาน

⑧ การไม่รู้จักประมาณมีผลกระทบร้ายแรง
ต่อสังคมในกรณีใด

1. การก่งแย่งชิงดีกัน

2. การประมาทเลินเล่อ

3. การเป็นทาสยาเสพติด

4. ความไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่

5. การไม่ทำงานทำของราษฎร์

⑨ นักเรียนต้องคิดอย่างไรที่จะให้ความโลก
อยากได้ของผู้อื่นลดน้อยลงหรือหมดไป

1. ความกตัญญูในทางเสียสละ
2. ความกตัญญูไม่มุ่งร้ายผู้อื่น
3. ความกตัญญูที่จะมองคนในแง่ดี
4. ความกตัญญูที่จะไปเบียดเบียนผู้อื่น
5. ความกตัญญูที่จะไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น

⑩ ธารรัตน์เริ่มรู้สึกว่าอ้วนจึงลดอาหารเข้า
อดได้ 3 วันก็ป่วยท้อ เนื่องจากโรคกระ-
เพาะ ธารรัตน์ควรทำอย่างไร

1. ออกกำลังกายแทนการลดอาหาร
2. คำสาธิตเพื่อให้อลดอาหารได้จริงจัง
3. ลดน้ำหนักโดยการทานยาแทนการลดอาหาร
4. บำบัดโรคกระเพาะให้หายก่อนแล้วค่อยลดน้ำหนักใหม่
5. ใช้วิธีฝังเข็มแบบจีนเพื่อลดน้ำหนักเพราะไม่มีอันตราย

⑪ การที่สวัสค์เบี่ยงบ่ายที่จะไปงานเลี้ยงรุ่น เพราะต้องช่วยภรรยาเลี้ยงลูก การกระทำของสวัสค์แสดงว่ามีความรับผิดชอบ ไข่หรือไข่ เพราะเหตุใด

1. ไม่ เพราะการเลี้ยงลูกเป็นหน้าที่ของผู้หญิง
2. ไม่ เพราะลูกเอาไปฝากญาติเลี้ยงก็ได้
3. ไม่ เพราะเป็นข้ออ้างที่จะไม่ไปงานเลี้ยง
4. ไข่ เพราะผู้หญิงผู้ชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน
5. ไข่ เพราะเป็นหน้าที่ของพ่อในฐานะหัวหน้าครอบครัว

⑫ ธาณีไม่ชอบวิชาคณิตศาสตร์และสอนวิชานี้ ไม่นาน ท่านานเป็นบิดาของธานี ท่านจะเริ่มแก้ปัญหาใดก่อน

1. หากครูที่สามารถสร้างความพอใจในวิชาคณิตศาสตร์แก่ธานีได้
2. ให้เขาเพื่อที่เรียนเก่งมาตัวกันที่บ้าน
3. ทอว่าอาจารย์ผู้สอนว่าไม่เอาใจใส่
4. หากที่เรียนพิเศษเพิ่มเติมให้
5. หากตำราให้อ่านเพิ่มเติม

⑬ ฉันทะ ในหลักแห่งความสำเร็จทางพระพุทธศาสนา หมายความว่าอย่างไร

1. การทำอะไรตามอารมณ์ตนเอง
2. ความพอใจที่มีเพื่อนร่วมงานดี
3. ความพอใจที่จะทำงานได้ดีเลิศกว่าผู้อื่น
4. ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเห็นความสำเร็จของตน
5. ความต้องการที่จะทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย

⑭ พฤติกรรมใดที่แสดงว่าขาดคุณธรรม "อิทธิบาท"

1. เชื้อเชื้อ
2. รับสินบน
3. ขาดวินัย
4. ผูกพยาบาท
5. เปลี่ยนงานบ่อย

⑮ ข้อใดเป็นวิธีเสริมสร้างกำลังใจในการทำงานให้เกิดความเพียรยิ่งขึ้น

1. เปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานของตนเองกับผู้อื่นเสมอ
2. สำนวณปริมาณงานของผู้อื่นมาใช้เป็นเป้าหมายของตน
3. เปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานของตนเองในแต่ละวัน

4. หาโอกาสรายงานความผิดพลาดในการ
การทำงานของทีมงาน

5. กำหนดตนเองเมื่อทำงานไม่ได้ตาม
เป้าหมาย

①๐ เมื่อสมเเรได้รับขอมหมายให้ทำงานยาก ๆ
เธอกลั้วจะทำงานผิดพลาดจนลึงคิดหาวิธี
ที่จะทำงานให้ดี สมพรชาลคุณธรรมข้อใด

1. วิมังสา
2. สัมโณ
3. มโนสุจริต
4. ความรับผิดชอบ
5. หิริ-โอตตัปปะ

①๗ กตัญญูมีความหมายตรงกับพฤติกรรมใด

1. แกวไปกราบอวยพรปีใหญ่คุณครูทุกปี
2. นำฝอยยันและตั้งใจ เรียนเพื่อคุณขอ
คุณแม่
3. เล็กบริจาคเงินให้สถานเลี้ยงเด็ก
กำร่าเป็นประจำ
4. หรยรู้สึกลัวที่เธอรอดตายได้เพราะ
เงื่อนมอญคุณเธอ
5. สามารถขายรถให้เพื่อนในราคา
เหมือนได้เปล่า

①๘ "สวนหลวง ร.๙" ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการ
แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เกิดขึ้นเพื่อแสดง
คุณธรรมใจของคนไทย

1. เสียสละ
2. กตัญญูกตเวที
3. ความซื่อสัตย์
4. การบริจาค
5. ความรับผิดชอบตอสังคม

①๙ กรตใดเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทีคาตองค
ระศาลคาอย่างแท้จริง

1. สวามณัฏฐชาพระรัตนตรัยทุกคืนก่อนนอน
2. ปฏิบัติธรรมของคนดีทางกาย วาจา ใจ
3. ถักบาตรทุกวันพระและวันนักขัตฤกษ์
4. บริจาคเงินสร้างโรงเรียนพุทธศาสนา
5. เช้าพระมาไว้บูชาที่บ้าน

②๐ กตเวทิตา หมายความว่าอย่างไร

1. ตอบแทนคุณที่ผู้อื่นทำให้
2. รู้คุณคนที่เคยช่วยเหลือมา
3. ชื่นชมในความดีงามของผู้อื่น
4. ระลึกถึงคุณความดีของผู้อื่น
5. ประกาศความดีงามของผู้อื่นให้โลกรู้

(21) อาชีวะบุชา หมายถึงการบูชาอย่างไร

1. บูชาด้วยเครื่องสักการะ
2. บูชาด้วยการเผยแพร่ธรรม
3. บูชาด้วยการทำสมาธิภาวนา
4. บูชาด้วยการทำตามคำสั่งสอน
5. บูชาด้วยการห้อยเครื่องรางของขลัง

(22) การที่คนมีความกตัญญูแก่เวทียะจะมีผลต่อประเทศชาติอย่างไร

1. มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ
2. มีระบบเศรษฐกิจในสังคมมากขึ้น
3. มีรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ
4. มีความสามัคคีกันระหว่างชนในชาติ
5. มีกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ

(23) การปฏิบัติในกรณีใดถือว่าเป็นผู้ไม่มีความรับผิดชอบ

1. ผู้อำนวยการโรงเรียนรับลูกของผู้ที่ระดมเขาเรียนโดยไม่เป็นไปตามขั้นตอน
2. แพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคเด็กเปิดคลินิกรับรักษาโรคทั่วไป
3. พระรับรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยยาสมุนไพร
4. ตำรวจทางหลวงจับผู้ลักลอบก๊วยยาเส้นผิด
5. อัยการทำหน้าที่เป็นทนายใจจำเลย

(24) ผู้ใดที่รับยกย่องว่ามีความรับผิดชอบในหน้าที่นั้นต้องวิญญูธรรมใด

1. หิริ-โอตตปปะ
2. กุศลกรรมบถ
3. อิทธิบาท 4
4. สันโดษ
5. เสียดละ

(25) การที่คนไทยขาดความรับผิดชอบจะส่งผลต่อเรื่องใดมากที่สุด

1. การว่างงาน
2. การขึ้นราคาสินค้า
3. ประสิทธิภาพของงาน
4. การเรียกร้องค่าแรง
5. ความขัดแย้งทางความคิด

(26) พฤติกรรมใดที่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติตนอย่างผู้ที่มีความรับผิดชอบ

1. มนัสปกป้องลูกน้องที่ทำงานผิดพลาด
2. สำราญรับลาออกจากงานเพราะทำผิดกฎหมาย
3. ครัวที่มีการบ้านส่งครูตามกำหนดนัดแม้จะผิดพลาด
4. มานิตยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ที่ล้มปิดไปทั้งคืน
5. ส่งชายยอมให้เพื่อนยืมเงินไปเป็นค่าอาหารกลางวัน

- (27) กรณีใจเป็นการบ่งชี้ถึงความรับผิดชอบที่
สอดคล้องกับหน้าที่
1. เมื่อยุทธยานะโยธของเขามาเปลี่ยน
เป็นเงินค่าเทอมลูก
 2. กรุช่วยเล็งเห็นว่าในการประท้วง
เรียกร้องค่าแรงให้มีกิจกรรมกร
 3. พรรคฝ่ายค้านเปิดการอภิปรายไม่ว่า
วางใจรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์
 4. เด็กเข็นรถที่ออกขายเนื่องจากน้ำท่วม
เมื่อจะใคร่รถมาตอบแทน
 5. เรือตรีเอกสมชาติสภาผู้แทนราษฎร
ประกาศว่าตัวตาย คำนายกฯ ไม่ลาออก
- (28) นายมูย แซ่ตง วังราวสร้อยทองย่านเยาวราช
แต่เดิมไม่เบญญุกำรจจับใจ นายมูย กล่าววา
ที่เข้าไปเพราะหาภาเหอมใหญ่ การกระทำ
ของเขาเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด
1. เหมาะสมเพราะเป็นหน้าที่ของเขาคือ
การหาเลี้ยงลูก
 2. เหมาะสม เพราะถเรวยการแบ่งปัน
เจ้าจวนในหมู่ที่ฐานะยากจนกว่า
 3. เหมาะสม เพราะเป็นการปรับตัวให้
เข้ากับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน

4. ไม่เหมาะสมเพราะเป็นการผิดกฎหมาย
และศีลธรรม
5. ไม่เหมาะสมเพราะมีวิธีการทางอื่นที่จะ
ได้ทองคำ

- (29) นักเรียนจะแก้ปัญหาการผลัดวันประกันพรุ่ง
ของตนเองอย่างไร

1. ให้สัญญากับอาจารย์ว่าจะเป็
ให้เสร็จตรง
- 2 "

3

วิชา.

4. อบรมและตัดกิเลสจนกระทั่งจาก
ถูกลงโทษจากฝ่ายวิชาการแล้ว
5. ลงโทษเสียเองเพราะทำให้องค์เรียน
เสียชื่อและอับอาย

31) คนที่มีหิริ-โอตตัมปะ หารยกย่องว่าเป็นคน
เป็นไร

1. ผู้ที่เกรงกาลนา
2. ผู้ที่กลัวกฎหมาย
3. ผู้ที่เคารพกฎหมาย
4. ผู้ที่รู้จักประมาณตน
5. ผู้ที่เคารพตนเอง

32) กรณีใดที่แสดงว่ามี "โอตตัมปะ"

1. ถ้ากลัวนักเลงในซอย จึงไม่ออกเที่ยว
กลางคืน
2. จำเนียรปฏิเสธเงินสินบนเพราะไม่ชอบ
การทุจริต
3. มัศลินาไปโรงเรียนแต่เช้าเพราะกลัว
การลงโทษ
4. สิ้นใจไม่ทุจริตในหน้าที่เพราะกลัวถูก
ไล่ออก
5. แก้วเงินที่หอบเก็บแก่เจ้าของร้าน
เพราะกลัวถูกขโมย

33) กิเลสที่เกิดจากขันธ์ห้าให้อ่อนกว่ามาตรฐาน
กิเลสชาวกุศลธรรมใด

1. ขาดความละอายใจ
2. ขาดความเอื้อเฟื้อ
3. ขาดความเมตตา
4. ขาดการเคารพกฎหมาย
5. ขาดความรับผิดชอบตนเอง

34) บุคคลใดที่แสดงว่ามีหิริ-โอตตัมปะ

1. เกรงใจผู้บังคับเจ้าสัวบุตร เพราะ
เกรงจะเสียสุขภาพ
2. สาขาราชบัณฑิตคนในที่เปลี่ยนและได้
นำเงินส่งโรงพยาบาล
3. สุมาสีไม่ยอมขอทุนสำหรับนักเรียนยากจน
เพราะอายครูและเพื่อน
4. วารินทร์ส่งสัญญาช่วยเหลือเพื่อนที่ทำ
ขอสอบไม่ได้
5. นิธิมาเก็บร่มไม้และนำไปส่งครู เพราะ
กลัวคนเห็น

35) คนที่ขาดหิริ-โอตตัมปะจะมีบุคลิกอย่างไร

1. กล้าหาญ
2. ชี้อวด
3. หนาดาน
4. รักสนุก
5. สรุ่ยสุร่าย

(36) ถ้าเด็กเรียนเป็นผู้นำชุมชนที่เกิดมีใจระโมย
ชุกชุม นักเรียนจะแก้ปัญหาอย่างไร

1. ประกาศให้ทุกบ้านดูแลตรวจตราประตูลานทางบ้านเรือนของตนให้เรียบร้อย
2. นิมนต์พระมาเทศนาสั่งสอนในวันหยุดและวันนักขัตฤกษ์
3. หาวิทยากรมาสอนและฝึกอบรมวิชาชีพแก่ผู้ที่ว่างงานแล้วเขาจะได้ประกอบอาชีพ และมีรายได้
4. นำพวกที่ว่างงานเข้ารับการอบรมการรักษาความปลอดภัย
5. จัดให้มีเวรยามรักษาความปลอดภัยในยามวิกาล

(37) บุคคลใดที่ทำหน้าที่ปลูกฝังhiri-โอดตัมปะ
ใจดีที่สุด

1. พระ
2. ครู
3. พ่อแม่
4. ตำรวจ
5. นักหนังสือพิมพ์

(38) กรณีใดที่แสดงถึงการประพฤติชอบทางกาย

1. ไม่พูดส่อเสียดยุยงให้เกิดการแตกแยก
2. มีความเห็นถูกต้องตามทำนองครองธรรม
3. ไม่มีใจอยากใคร่ของของผู้อื่นมาเป็นของตน

4. ไม่มีความกึกอากาตพหยาพหจองเวรผู้อื่น

5. ไม่ประพฤติกว้างประเวศเลวเขาเมียใคร

(39) "อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นทราก แกลมปาก
หวานอยู่ไม่รู้หาย" เขากับคุณธรรมใด

1. สันโทบ
2. อธิปไตย 4
3. กุศลกรรมบถ
4. หิริ-โอตตัมปะ
5. ความรับผิดชอบ

(40) "อ้อมทิวาพยายามที่จะไม่พูดเท็จ หรือพูด
ส่อเสียดผู้อื่น" อ้อมทิวาต้องใช้คุณธรรมใด
ช่วยให้ความพยายามประสบความสำเร็จ

1. ความมีวินัย
2. ความรับผิดชอบ
3. มโนสุจริต
4. การประมาณตน
5. อธิปไตย 4

(41) บุคคลใดที่คู่สมรสที่ดีในายกของ

1. ผู้ที่มีปิยวาจา
2. ผู้ที่มีบุคลิกดีน่าเชื่อถือ
3. ผู้ที่ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี
4. ผู้ที่มีร่างกายสะอาดถูกหลักอนามัย
5. ผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความกึกเห็นของตนเอง

(42) แนวทางปฏิบัติเพื่อประกอบความดีในทาง
พระพุทธศาสนาใดแกข้อใด

1. กุศลกรรมบถ
2. พรหมวิหาร 4
3. สัมปรีชธรรม
4. หิริ-โอตถัมปะ
5. อามิสไบนุญ

(43) กรณีใดไม่ถูกต้องกับหลักการประกอบความดี

1. ไม่ประมาทพิบัติใน काम
2. มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์
3. ไม่อยากได้สิ่งของที่เป็นของของผู้อื่น
4. เลือกร่วมกับบุคคลที่เป็นมิตรกับเรา
5. ไม่ถือสิทธิความเป็นเพื่อนจนละเมิดสิทธิส่วนบุคคล

(44) วิถีสุจริต โดแก่การปฏิบัติอย่างไร

1. ใช้กำลังพูดมกาย
2. พูดความจริงทุกโอกาสโดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้ใด
3. เล่าปัญหาหรือเรื่องราวของตนทุกครั้งที่มีโอกาส
4. ใช้ถ้อยคำสุภาพกับทุกคนยกเว้นคนที่คิดร้ายต่อเรา
5. พูดแต่เรื่องที่ยังประโยชน์แก่ผู้ฟังเสมอ

(45) ผู้พูดใดถูกกาลเทศะ แสดงว่ามีวิธีการพูด
อย่างไร

1. บุคน้อย
2. พูดสุภาพ
3. พูดตามเวลาที่กำหนด
4. พูดตรงกับที่ใจคิด
5. พูดหลังจากใคร่ครวญดีแล้ว

(46) ในสังคมปัจจุบันกรณีใดปฏิบัติตามไวยาวัจจกที่สุด

1. การละเว้นความชั่ว
2. การประกอบความดี
3. การทำให้บริสุทธิ์
4. การหลีกเลี่ยงเพื่อนชั่ว
5. การศึกษาหาเหตุผลก่อนกระทำ

(47) การกระทำใดที่ช่วยยโหมบุญไม่เกิดร้ายต่อกัน

1. ส่งสารผู้อื่น
2. ใส่บาตรเป็นประจำ
3. ไม่โลภของของผู้อื่น
4. เชื่อเรื่องโชคกลาง
5. พูดจาสุภาพอ่อนหวาน

(48) ลักษณะใดเป็นมโนทุจริต

1. แย่งที่นั่งบนรถประจำทาง
2. เกินลัดสนามที่มีป้ายห้าม
3. นั่งหลับในเวลาเรียน
4. อยากได้ปากกาเพื่อน
5. โทคกเกื้อให้พนผิด

๔๙) กบประเภทใดเป็นคนที่จิตใจบริสุทธิ์

1. ยินดีเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี
2. ตัดสินใจด้วยตนเองได้
3. วางเฉยเมื่อคนอื่นทำดี
4. กวบคุมตนเองได้ดี
5. วาจาสุภาพอ่อนหวาน

๕๐) ผลของการทำใจให้บริสุทธิ์จะช่วยให้
ฝึกเรียนมีสิ่งใดมากที่สุด

1. เพื่อน
2. ทรัพย์สิน
3. ความสุข
4. ความรัก
5. เกียรติยศ

๕๑) พฤติกรรมใดที่เป็นคุณสมบัติของคนดี

1. รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์
2. บริจาคทรัพย์แก่คนยากจน
3. ขึ้นลงรถเมย์ตามป้ายเมื่อจำเป็น
4. สนใจในเหตุการณ์ของบ้านเมือง
5. สละที่นั่งให้แก่เด็ก สตรี และคนชรา

๕๒) วิธีปฏิบัติเพื่อทำให้จิตใจบริสุทธิ์ การปฏิบัติ
ด้วยธรรมข้อใด

1. อธิธัมม
2. พรหมวิหาร
3. หิริ-โอตตัมปะ

4. ชันติ-โสรัจจะ

5. โลกมาลธรรม

๕๓) ถ้าเราโกรธและอยากทำร้ายผู้อื่น การคิดให้อภัยและความโกรธหายไป การคิดเช่นนี้เรียกว่าปฏิบัติธรรมใด

1. เนกขัมมวิทก
2. อชยาฆาตวิทก
3. อวิหิงสาวิทก
4. ชันติ-โสรัจจะ
5. หิริ-โอตตัมปะ

๕๔) นักเรียนต้องใช้คุณธรรมใดที่จะช่วยให้การ
ปฏิบัติตนเพื่อความดีประสบผลสำเร็จ

1. ชันติ
2. อธิธัมม
3. กุศลวิทก
4. กุศลกรรมบถ
5. หิริ-โอตตัมปะ

๕๕) ตำรวจเสกกิจจับแม่ค้าขายเร่ที่ฝ่าฝืนวางสินค้า
บนทางเท้า นักเรียนคิดว่า เป็นการกระทำที่
ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด

1. ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่
2. ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องระเบียบวินัยของคนในชาติ

3. ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องของการเสียสละของตำรวจเทศกาล
4. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องของการเบียดเบียนผู้อื่น
5. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องของการขาดมนุษยธรรม

(56) เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองชายในอุทฺฐาต
เข้าแจ้งให้แก่มุสิกข์ เป็นการกระทำที่
ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด

1. ถูกต้อง เพราะเป็นความพยายามสร้างความสำเร็จให้แก่วิต
2. ถูกต้อง เพราะเป็นการแสวงหาและเก็บทุนทรัพย์
3. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการบอบช้ำลายชาตบ้านเมือง
4. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นทุกขมากอยู่แล้ว
5. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการทำหน้าที่กาวกายหมวยงานอื่น

(57) การลาออกจากการเป็นรัฐมนตรี เพราะแรงกดดันของพรรคฝ่ายค้านแสดงว่าการกระทำของพรรคฝ่ายค้านเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด

1. ถูกต้อง เพราะเป็นการรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติ
2. ถูกต้อง เพราะเป็นการกระตุ้นให้รัฐบาลปรับปรุงคณะรัฐมนตรี
3. ไม่ถูกต้อง เพราะรัฐมนตรีก็จะลาออกอยู่แล้ว
4. ไม่ถูกต้อง เพราะขาดความเคารพมติของคณะส่วนใหญ่
5. ไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการเบียดเบียนและกลั่นแกล้งผู้อื่น

(58) ถ้าจะให้แต่งงาน จะต้องจัดงานให้ใหญ่โตเป็นความผิดที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด

1. ถูกต้อง เพราะในชีวิตคนเรามีการแต่งงานครั้งเดียว
2. ถูกต้อง เพราะญาติและแขกรับเชิญของบิดามารดามีมาก
3. ถูกต้อง เพราะจัดงานเล็กกลัวชาวบ้านว่าเป็นคนตระหนี่
4. ไม่ถูกต้อง เพราะชีวิตครอบครัวจะมีความสุขไม่ได้อยู่กับวิธีแต่งงาน
5. ไม่ถูกต้อง เพราะภาวะเศรษฐกิจในขณะนี้ไม่เหมาะสมจะจัดงานใหญ่โต

59) วิจิตรไม่เกลียดของใคร และไม่เกลียดขี้
ของของผู้อื่นโดยใจใครรับอนุญาต การ
กระทำของวิจิตรจัดว่าเป็นคนอ่อนแอใช่
หรือไม่

1. ใช่ เพราะเขาเกรงกลัว"ล"ของ
ความขี้
2. ใช่ เพราะเขาเป็นคนไม่กล้าเผชิญ
ปัญหา
3. ใช่ เพราะเขาใจอ่อนแอแต่เป็นคนมี
การประมาดตน
4. ไม่ เพราะเขาใจกล้าแต่เขามีความ
ละอายใจ
5. ไม่ เพราะเขาใจกล้าแต่เขามีความ
รับผิดชอบ

60) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์หมายถึง บริสุทธิ์
จากสิ่งใด

1. ความกลัว
2. ความกังวล
3. ความสงสัย
4. ความหลงผิด
5. ความทะราหมอง

แบบทดสอบวัดความสามารถในการวิเคราะห์ตนเอง

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบนี้จะมีทั้งหมด 29 ข้อ ให้เวลาทำ 20 นาที โดยแต่ละข้อจะกำหนดสถานการณ์ให้ 1 สถานการณ์ ให้ท่านสมมุติว่าเป็นบุคคลในสถานการณ์นั้น ๆ ท่านจะทำหรือไม่ทำเช่นนั้นเพราะเหตุใด

การตอบของท่านขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเหตุผลเท่านั้น

2. ข้อสอบแต่ละข้อจะมีตัวเลือกของเหตุผลประกอบการกระทำไว้ 3 ตัวเลือก ให้ท่านเลือกตอบเหตุผลที่ท่านคิดว่าแท้จริงสำหรับตัวท่าน ถ้าตอบจะไม่มีตัวเลือกใดถูกหรือผิด เพียงแต่ท่านคิดว่าสำหรับตัวท่านเป็นจริงอย่างไรเท่านั้น

3. ในการตอบนั้นให้ระบาย ☒ ลงในช่อง ก. ข. ค. ในกระดาษคำตอบให้ตรงกับข้อสอบ ถ้าต้องการเปลี่ยนคำตอบก็ให้ขีดทับรอยเดิมเสีย ~~✗~~

1. ครูบุญจะมีรายได้น้อยและปลดปล่อยหนี้สินได้หมดถ้าครูบุญร่วมมือกับเจ้าเถาเถาเสพติดตามกำชวนของเจ้าเถา แต่ครูบุญปฏิเสธที่จะทำเช่นนั้น ถ้านักเรียนเป็นครูบุญ นักเรียนปฏิเสธเพราะเหตุใด

ก. เห็นว่ายาเสพติดเป็นสิ่งเลวร้ายและเป็นอันตรายต่อชีวิตผู้คน

ข. ถ้าตำรวจสืบทราบอาจถูกจับได้

ค. กลัวชาวบ้านว่าเป็นครูแล้วไม่รู้ดีครูช่วย

2. การประกวดนางงามระดับชาติ กนกวรรณและกัญญาได้มาตบเท้าทุกตำแหน่งในการประกวดครั้งนี้ กนกวรรณถึงมงกุฎและสายสะพายของคนที่ได้ตำแหน่งนางงามออก เพราะไม่พอใจการตัดสินของกรรมการ แต่กัญญาไม่ได้ทำอะไรเช่นเดียวกับกนกวรรณ ถ้านักเรียนเป็นกัญญา นักเรียนไม่ทำอะไรเช่นเดียวกับกนกวรรณเพราะเหตุใด

ก. กลัวตนเองเป็นชาวไม่ดีในหน้าหนังสือพิมพ์

ข. คิดว่าตนเองอยู่ในสังคมต้องเคารพกฎกติกาของสังคม

ค. งานประกวดจะวุ่นวายถ้าทุกคนทำเช่นนั้น

3. วันที่ขายของไหล่มวนและทองเงินขาดไป 20 บาท วันหลังเจอตัวลุ่มววนเถอจึง
รับเงินที่ทองขาดให้กับลุ่มววนทั้ง ๆ ที่ลุ่มววนเองก็ล้มไปแล้ว ถ้านักเรียนเป็นวันนี้นักเรียนรับ
เงินในลุ่มววนเพราะเหตุใด

- ก. คิดว่าเกิดเป็นคนที่ใจมือถือสำมะ
- ข. กลัวเป็นเหตุให้ลูกทำไมเขาขายชื่อของร้านของตน
- ค. อยากให้ลุ่มววนชวาเป็นคนที่

4. สมพงษ์ไปเถอทั้งเถอกระดานหรือเถออาหารลงบนต้นถนนหรือในที่สาธารณะ เขาจะ
นำไปทิ้งในที่รองรับขยะเสมอ ถ้านักเรียนเป็นสมพงษ์นักเรียนทำเช่นนั้นเพราะเหตุใด

- ก. กลัวถูกตำรวจจับ
- ข. เห็นถนนใจทิ้งก็เลยไม่ทิ้ง
- ค. ไม่อยากทิ้งเพราะขยะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์โรค

5. กิมเองเป็นเอนกหาญอยากได้กำไรมาก ๆ ก็จะทำอย่างไหนให้อ่อนกว่ามาตรฐานเหมือน
พ่อค้าหาญอย่างเถอ เราไม่มีใครรู้ แต่กิมเองตัดสินใจไม่ทำ ถ้านักเรียนเป็นกิมเองนักเรียน
ไม่เถออย่างไหนให้อ่อนกว่ามาตรฐานเพราะเหตุใด

- ก. กลัวถูกประณาม คาวจากลูกค้า
- ข. กลัวว่าร้านของตนจะไม่มีใครได้รับความเชื่อถือ
- ค. ต้องการความยุติธรรมในการซื้อขาย

6. ทองธมจะคบหาสมาคมกับคนที่ฐานะทางสังคมระดับเดียวกันหรือในระดับที่เหนือกว่า
เธอ แต่หาใครฐานะต่ำกว่าเธอ เธอจะไม่เสียเวลาทักทายคนเหล่านั้น แต่ทองธมซึ่งเป็นน้อง
ทองธม คบหาสมาคมกับคนใดทุกระดับ ถ้านักเรียนเป็นทองธมนักเรียนคบหาคนใดทุกระดับเพราะ
เหตุใด

- ก. ในโอกาสข้างหน้าอาจต้องพึ่งพาคนที่ฐานะต่ำกว่า
- ข. คิดว่าการปฏิบัติตามมารยาทของกุลสตรีไทย
- ค. เชื่อว่าคนรวยคนจนก็เป็นคนเหมือนกันควรให้เกียรติกัน

7. เปียกำลังจะแต่งงานกับหนุ่มลูกจีน งานแต่งงานจะไม่มีพิธีใหญ่โต มีการทำบุญตักบาตร และเลี้ยงเฉพาะญาติพี่น้องเพียงสิบกว่าคนเท่านั้น ถ้านักเรียนเป็นเปีย นักเรียนไม่จัดงานแต่งงาน ใหญ่โตเพราะเหตุใด

- ก. ยุคนี้เป็นยุคของการประหยัด
- ข. การแต่งงานจะมีสุขมีทุกข์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการจัดงาน
- ค. เป็นความพอใจของคนที่จะจัดงานอย่างนี้

8. มนัสเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง เขาคอยชักชวนเพื่อนบ้านและจัดทำป้ายกำขวัญไว้ทั้งแถบขยชะงวอนแม่น้ำลำคลอง ถ้านักเรียนเป็นมณัสนักเรียนชักชวนให้เพื่อนบ้านทำ เช่นนั้นเพราะเหตุใด

- ก. คิดว่าการรวมมือกันช่วยทำให้แม่น้ำลำคลองไม่เน่าเหม็นเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค
- ข. เป็นหน้าที่ของมนัสในการช่วยให้แม่น้ำลำคลองสะอาดเพราะเป็นสมาชิกชมรม
- ค. เพราะน้ำนั้นตนใช้ดื่มและอาบเป็นประจำ

9. ในการแข่งขันกีฬาประจำปีของโรงเรียน นักเรียนได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในกองเชียร์ และยังต้องรับผิดชอบในการฝึกซ้อมทุกวันในตอนเย็นและในวันเสาร์ นักเรียนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเพราะเหตุใด

- ก. เพื่อเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของโรงเรียน
- ข. กลัวถูกหักคะแนนกิจกรรมและรู้สึกสนุกก็เพราะเป็นงานของเราเอง
- ค. มีความสำนึกในทางรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือโรงเรียน

10. พ่อแม่ของโชติมีลูกหลายคน ทำให้ขัดสนในเรื่องเงินทอง จึงต้องใช้ขายอย่างประหยัด ปีกแถมนี้เดือน ๆ จะจัดงานสังสรรค์ก่อนเปิดภาคเรียน โชติอยากไปงาน แต่ตัดสินใจไม่ไปทั้ง ๆ ที่พ่อแม่อนุญาต ถ้านักเรียนเป็นโชตินักเรียนมีเหตุผลอย่างไรที่ตัดสินใจอยู่บ้าน

- ก. รู้ว่าเรามันจน เลยต้องเจียมตัว
- ข. กลัวพ่อแม่จะว่าว่าเห็นแก่ตัว
- ค. ไม่ควรหาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น

11. นาวาบริจาตโลหิตไ้ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นประจำทุกปี ถ้านักเรียนเป็นภานักเรียนมีเหตุผลใดในการบริจาคโลหิต
- เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์
 - อยากให้ทุกคนรู้ว่าเป็นคนใจบุญ
 - อยากให้แข็งเขี้ยวเกียรติจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระราชินี
12. จักรชัยได้มอบกระซิบบอกอาจารย์ฝ่ายปกครอง ว่ามีนักเรียนกลุ่มหนึ่งชอบมั่วสุมเล่นการพนัน ถ้านักเรียนเป็นจักรชัยนักเรียนทำเช่นนั้นเพราะเหตุใด
- ป้องกันมิให้ใครประตาวว่านักเรียนเป็นกลุ่มอันธพาล
 - อยากให้ครูชมว่าตนเองเป็นเด็กดี
 - เื่อเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นนักเรียน
13. รักศักดิ์เคะเกษมเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลการ มีโอกาสที่จะแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายแต่เกษมไม่เคยแสวงหาผลประโยชน์เช่นนั้น ถ้านักเรียนเป็นเกษมนักเรียนไม่ทำเช่นนั้นเพราะเหตุใด
- กลัวถูกจับได้เสียชื่อและต้องออกจากงาน
 - งานจะโดยกองงาว่าเป็นคนมือตรงต่อหน้าที่
 - การทุจริตเป็นกิจที่ไม่ควรกระทำ
14. ในภาคฤดูร้อนปีการศึกษา 2529 อีระไ้สมัครเข้าอบรมตามโครงการอบรมธรรมทายาทของนิสิตนักศึกษา 18 สถาบันนี้ด้วย ถ้านักเรียนเป็นอีระ นักเรียนตัดสินใจเข้าอบรมครั้งนี้เพราะเหตุใด
- ต้องการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา
 - ย่่าถือ เป็นประเพณีที่ชายไทยทุกคนต้องบวช
 - เื่อแสวงหาประสบการณ์ให้กับชีวิตาตนเอง

15. มงคลพบเสื้อกีฬาที่ยังใหม่ยังไม่ได้แกะออกจากกล่องทิ้งไว้ในห้องน้ำ เขาจึงหยิบไปส่งอาจารย์ฝ่ายปกครองทั้ง ๆ ที่มีโอกาสจะเอากลับบ้านได้ แต่เขาไม่ทำเช่นนั้น ถ้านักเรียนเป็นมงคลนักเรียนนำไปส่งอาจารย์เพราะเหตุใด

- ก. ไม่ต้องการเพราะมีเสื้อกีฬาใส่อยู่แล้ว
- ข. คิดว่าการใดของของคนอื่นเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ
- ค. อยากให้อาจารย์ชมว่าเป็นคนซื่อตรง

16. กาญจนาและวนิดาชอบนิทานเพื่อน ๆ ให้ลัดดาฟังเป็นประจำ ลัดดาจะ ใจเฉย ๆ ไม่พูดหรือออกความเห็นใด ๆ เลย ถ้านักเรียนเป็นลัดดานักเรียนใจรวมนิทานด้วยเพราะเหตุใด

- ก. อยากให้คนอื่นชมว่ามองโลกในแง่ดี
- ข. กลัวตนเองจะถูกนิทานบาง
- ค. คนเราอาจจะพูดของบุคคลอื่นที่มีประโยชน์

17. สุจิตระมัดระวังในการที่จะพูดหรือวิจารณ์ถึงผู้อื่น ยกเว้นแต่จะแน่ใจและถนัดว่าการพูดหรือวิจารณ์นั้นไม่เป็นความจริง เธอจะรีบแก้ไขคำพูดของเธอโดยเร็ว ถ้านักเรียนเป็นสุจิตนักเรียนมีเหตุผลอย่างไรที่ปฏิบัติเช่นนั้น

- ก. ยอมรับว่าการพูดดีเป็นศรีแก่ตัว
- ข. เพื่อจะได้คำชมว่าเป็นคนพูดจริงทำจริง
- ค. เพื่อรักษาไว้ซึ่งความจริงจะทำให้สังคมไม่วุ่นวาย

18. นิพนธ์ตั้งใจทำงานในหน้าที่อย่างดี แต่ก็ยังถูกผู้บังคับบัญชาเรียกไปตำหนิว่าทำงานบกพร่อง นิพนธ์จะโกรธและท้อแท้ที่ทำได้แล้วไม่ได้ และยังถูกตำหนิอีก แต่เขากลับไม่โกรธและตั้งใจทำงานต่อไป ถ้านักเรียนเป็นนิพนธ์นักเรียนตั้งใจทำงานต่อไปเพราะเหตุใด

- ก. กลัวถูกตัดเงินเดือน
- ข. ไม่อยู่ในฐานะที่จะโกรธได้เพราะเกรงกลัวหัวหน้างาน
- ค. รู้สึกรู้ว่าโกรธไปก็ใช้เวลานานจะดีขึ้น

19. วิจิตราและณัฏฐ์ขอยืมเงินจากการศึกษาเชิงไวยากรณ์แล้ววิจิตราให้นำเงินทุนนั้นไปซื้อรองเท้าที่เป็นที่นิยม ส่วนณัฏฐ์เธอใช้ไปในการศึกษาอย่างแท้จริง ถ้านักเรียนเป็นคนที่นักเรียนใช้เงินทุน
การศึกษาวัดทุกประสงค์ของเจ้าของทุนเพราะเหตุใด

- ก. กลัวว่าปีหน้าตนจะโยกโยกทุนนั้นอีก
- ข. กลัวคนอื่นจะตำหนิว่าโกง
- ค. เป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายไปซื้อสินค้าวัตถุประสงค์

20. อรรถพลจะข้ามถนนครั้งใดเขาจะใช้สะพานลอยหรือทางม้าลายเสมอ ถ้านักเรียน
เป็นอรรถพล นักเรียนปฏิบัติตนเช่นนั้นเพราะเหตุใด

- ก. ต้องการให้บ้านเมืองมีความเป็นระเบียบ
- ข. กลัวถูกรถชน
- ค. กลัวถูกสายตามองจากผู้อื่น

21. ในการคัดเลือกนักกีฬาวอลเลย์บอลของโรงเรียน บรรจงและมนัสไม่ผ่านการคัดเลือก บรรจงไม่พอใจและพูดกระทบกระทั่งกับนักกีฬาตัวจริงเสมอ แต่มนัสเคยไม่มีปฏิกริยาใด ๆ เลย
ถ้านักเรียนเป็นมนัสนักเรียนไม่มีปฏิกริยาเพราะเหตุใด

- ก. กลัวคนอื่นประมาทว่าไม่สนใจเป็นนักกีฬา
- ข. กลัวอาจารย์คนอื่นแล้วจะโกรธอาจถูกตัดคะแนน
- ค. กลัวทำให้เกิดการแตกสามัคคีในหมู่คณะ

22. แม่มีเงินเดือนไป 50 บาท และบอกว่าจะกินก่อนปิดภาคเรียน แต่แม่ก็มีลืมเมื่อเปิดภาคเรียนเธอก็รับเงินมาคืนเดือน ทั้ง ๆ ที่เพื่อนก็มีลืมไปแล้ว ถ้านักเรียนเป็นแม่
นักเรียนกินเงินได้เพื่อนเพราะเหตุใด

- ก. รู้สึกว่าเกิดเป็นคนต้องใจปือคือสัจจะ
- ข. กลัวถูกยืมเงินแล้วไม่ได้คืนบ้าง
- ค. ไม่อยากให้ใครว่าเอาเปรียบผู้อื่น

23. โกชัยขายกล้วยเขียวเรื่อรสเค็ม มีผู้มารับประทานมาก โกชัยใช้น้ำส้มสายชูอย่างดีในการประกอบเครื่องปรุงกล้วยเขียว แม่ว่าจะมีราคาแพงก็ตาม ถ้านักเรียนเป็นโกชัย นักเรียนใช้น้ำส้มอย่างดีเพราะเหตุใด

- ก. ตนเองก็กินกล้วยเขียวเรื่อนั้นด้วยเหมือนกัน
- ข. ใช้น้องดี ๆ ลูกกาไคมาอุดหนุน
- ค. น้ำส้มใช้ก็เป็นอันตรายและไม่ปลอดภัยต่อชีวิตมนุษย์

24. โสติเป็นนักขับรถที่ดีคนหนึ่ง เขาไม่เคยทำผิดกฎจราจรเลย ถ้านักเรียนเป็นโสตินักเรียนปฏิบัติตนเช่นนั้นเพราะเหตุใด

- ก. กลัวเกิดอุบัติเหตุที่ขวางการจราจร
- ข. กลัวถูกรถยนต์อื่นจะมาชน
- ค. กลัวว่าคนอื่นว่าโง่ ไม่รู้จักกฎระเบียบ

25. บัณฑิตละทิ้งในรถโดยสารประจำทางเพื่อให้เด็กและคนชราได้นั่งเสมอ ถ้านักเรียนเป็นบัณฑิตนักเรียนมีเหตุผลอย่างไรที่ทำเช่นนั้น

- ก. กลัวว่าคนอื่นว่าโง่
- ข. การเอื้อเฟื้อแก่กันก่อให้เกิดความสุขในสังคม
- ค. ขาดอยู่ในกลียุคยังไม่ทันเมื่อ

26. ในการไปผจญอันตรายของรักชนก เธอจะเข้าแถวซื้อตั๋วทุกครั้งไม่เคยแข่งผู้อื่น ถ้านักเรียนเป็นรักชนก นักเรียนมีเหตุผลอย่างไรที่ปฏิบัติตนเช่นนั้น

- ก. คนอื่น ๆ เขาเขาแถวก็ทั้งนั้น
- ข. กลัวเจ็บตัวเพราะคนอื่นไม่พอใจ
- ค. เป็นการเอาเปรียบคนที่มาก่อน

27. สุปาติจะป่วยแม่เปิดร้านและจ้กร้านขายข้าวแกงในตลาดก่อนที่จะมาโรงเรียนเสมอ
ถ้าักเรียนเป็นสุชาติ นักเรียนปฏิบัติเช่นนั้นเพราะเหตุใด

- ก. กลัวแม่จะทำให้ตนเองขายข้าวขายไม่ดีตลาด
- ข. กลัวชาวบ้านคิดว่าเป็นคนอกตัญญู
- ค. แม่ทำงานเลี้ยงดูเรามากแล้ว เราควรช่วยเหลือบ้าง

28. ปรีชาไม่เคยพบครูผู้สอนเลย เขาตั้งใจเรียนอย่างสม่ำเสมอ ถ้าักเรียนเป็นปรีชา
นักเรียนตั้งใจเรียนเพราะเหตุใด

- ก. กลัวตนเองเรียนไม่รู้เรื่อง
- ข. อยากให้ครูชมว่าเป็นเด็กดี
- ค. หน้าที่ของนักเรียน คือตั้งใจเรียน

29. ประสงค์ไม่เคยโกรธหรือหาทางแก้เผ็ดเมื่อมีปัญหาคัดแย้งในเรื่องงานและถูกคัดค้าน
 ความคิดเห็นของเขาในที่ประชุม ถ้าักเรียนเป็นประสงค์เพราะเหตุใดนักเรียนจึงไม่โกรธหรือคิด
แก้เผ็ด

- ก. ถ้าทุกคนคิดแต่ละอย่างก็เสี่ยงดวงไม่เป็นสุข
- ข. ไม่อยากให้ใครว่าเป็นคนซื่อหาผิดจงใจ
- ค. กลัวคนอื่นจะโกรธบ้างเมื่อเรากัดถาน

ภาคผนวก ง.

แผนการสอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

ภาคผนวก ง.

แผนการสอนด้วยวิธีสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 1 เรื่อง ความรับผิดชอบตนเองและสังคมและอิทธิบาท 4 (เวลา 2 คาบ)

ความคิดรวบยอด

คนที่มีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ของตนเรียบร้อย ย่อมได้รับความไว้วางใจ และยกย่องจากสังคมให้ประกอบกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ซึ่งจะนำความสำเร็จมาสู่ตนเองและเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อครูให้นักเรียน เล่นเกมต่อรูปเหลี่ยมแล้ว นักเรียนทำสมาธิเพื่อพิจารณาตนเองตามความเป็นจริงว่า เป็นคนที่มีความรับผิดชอบหรือไม่แล้ว

1. นักเรียนบรรยายความรู้สึกขณะที่เล่นเกมได้
2. นักเรียนบอกสาเหตุที่ทำให้กิจกรรมกลุ่มประสบผลสำเร็จได้
3. นักเรียนบอกได้ว่าตนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมหรือไม่
4. นักเรียนบอกสภาพสังคมที่สมาชิกในสังคมมีความรับผิดชอบได้
5. นักเรียนวิเคราะห์สาเหตุของสังคมที่สมาชิกในสังคมมีความรับผิดชอบ
6. นักเรียนสามารถเสนอแนะวิธีการพัฒนาประเทศได้

เนื้อหา

ความรับผิดชอบ เป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับหน้าที่ คนที่มีความรับผิดชอบ คือคนที่ตั้งใจปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ของตน ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย ที่สังคมประสงค์ด้วยความเพียรพยายามและยอมรับผลของการกระทำนั้นไม่ว่าจะเป็นความชอบหรือความผิดโดยเต็มใจไม่หลีกเลี่ยง การขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน นอกจากจะทำให้งานส่วนของตนไม่สำเร็จเสียหายแล้ว ยังมีผลทำให้งานส่วนรวมหยุดชะงักไปด้วย เกิดความเสียหายไปทั่ว ดังนั้นความรับผิดชอบจึงเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน เล่นเกมแข่งขัน
ตอบคำถาม

ขั้นฝึกปฏิบัติ

นักเรียนเล่นเกมตอบคำถามตามกติกาที่กำหนด เมื่อการ
แข่งขันเสร็จสิ้นลงและไต่ถามกันแล้ว ครูถามนักเรียนหลังจาก
เล่นเกมแล้วว่า

1. กลุ่มที่ชนะ ชนะเพราะเหตุใด
2. กลุ่มที่แพ้ แพ้เพราะเหตุใด
3. ในชีวิตจริง งานของพวกเราไม่สำเร็จเพราะเหตุใด
4. นักเรียนมีส่วนที่จะทำให้การแข่งขันเกมไม่ประสบผลสำเร็จ

หรือไม่

ขั้นจิตศึกษา

ส่วนใหญ่เราไม่เคยพิจารณาตนเอง หรือพิจารณาที่ไม่ได้ ให้
นักเรียนทำสมาธิตามวิธีการในขั้นจิตศึกษา 5 นาที ครั้นนักเรียน
จิตสงบพอสมควร ให้เปลี่ยนมากำหนดความรู้สึกตั้งแต่เริ่มเล่นเกม
ตอบคำถาม ความลำบากจนเสร็จสิ้นการแข่งขันและรู้ผลแพ้ชนะ
ประมาณ 5 นาที แล้วออกจากสมาธิ

ขั้นปัญญาศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้ตอบคำถามต่อไปนี้ลงใน
กระดาษที่แจกให้โดยครูจะถามไปตามลำดับ

5. นักเรียนรู้สึกอย่างไร กรณีต่อไปนี้
 - 5.1 ขณะที่กำลังเล่นเกมตอบคำถาม
 - 5.2 ขณะที่อยากได้ชิ้นส่วนจากเพื่อน แต่เพื่อนไม่ส่งให้
 - 5.3 ขณะที่แย่งชิ้นส่วนมาจากเพื่อน
 - 5.4 ขณะที่ไม่ยอมส่งชิ้นส่วนให้เพื่อน

6. ความรู้สึกในข้อ(๕)มีผลได้แสดงอาการอย่างไร

7. จากความรู้สึกและอาการที่แสดงออกมีผลต่อการแข่งขันอย่างไร

8. ให้นักเรียนรวบรวมสาเหตุที่ทำให้การแข่งขันก่อรูปเปลี่ยนแปลงไปประสบผลสำเร็จ

9. สาเหตุในข้อ(๘) ทำให้นักเรียนละเลยการปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เป็นการขาดความรับผิดชอบในหน้าที่

ขั้นที่สี่ศึกษา

ให้นักเรียนแข่งขันก่อรูปเปลี่ยนแปลงใหม่อีกครั้ง และใช้กติกาของเดิมทุกอย่างก่อนการเล่นเกยอีกครั้ง แล้วถามนักเรียน

10. นักเรียนอยากใหกลุ่มของตนประสบผลสำเร็จหรือไม่

11. นักเรียนต้องทำอะไรในกลุ่มประสบผลสำเร็จ

ขั้นที่ห้าศึกษา

สำรวจความรู้สึกในการแข่งขันเกยใหม่อีกครั้งว่ามีความรู้สึกอย่างไร โดยการทำสมาธิประมาณ 5 นาที แล้วออกจากสมาธิ

ขั้นที่หกศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้วตอบคำถามต่อไปนี้

12. การแข่งขันเกยครั้งใหม่นี้งานเสร็จได้อย่างรวดเร็วและเรียบร้อยเพราะเหตุใด

13. ที่แล้ว ๆ งานของเราไม่ถนัดประสบผลสำเร็จเพราะเหตุใด

14. ถ้าจะให้งานในชีวิตจริงสำเร็จเรียบร้อย และรวดเร็วเราจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร

15. สังคมและประเทศชาติจะเป็นเช่นไร ถ้านักเรียนและสมาชิกของสังคมมีความรับผิดชอบ

16. ครูให้เด็กในการพิจารณาว่า

านที่มีความรับผิดชอบที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่าง
สมบูรณ์ ปฏิบัติหน้าที่ตามฐานะตามบทบาทโดยถูกต้อง และการที่จะ
ปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้องสมบูรณ์ที่จะแสดงว่ามีความรับผิดชอบต้องใช้
ธรรมที่เรียกว่า อติบาท 4 ในการปฏิบัติสิ่งที่นักเรียนใช้ในการ
เล่นเกม ครั้งที่ 2

16.1 การที่นักเรียน เอาจริงและสนุกสนานในการเล่น
แสดงว่ามี "ฉันทะ"

16.2 การที่นักเรียนเพียรพยายามที่จะต่อรูปเหลี่ยมให้ได้
แสดงว่ามี "วิริยะ"

16.3 นักเรียนมีจิตใจจดจ่อ ผักไม่อยู่กับการต่อรูปเหลี่ยม
แสดงว่ามี "จิตตะ"

16.4 นักเรียนแสดงความรู้สึกเห็นแก่ตัวได้และรับผิดชอบ
ต่อความสำเร็จของกลุ่ม แสดงว่านักเรียนมี "วิมังสา"

สื่อการเรียนรู้

1. บอร์ดใสอุปกรณ์สำหรับเล่นเกมกลุ่มละ 6 ช่อ
2. กติกาในการเล่น
3. คำสั่งสำหรับผู้สังเกตการณ์

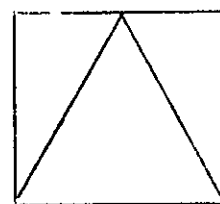
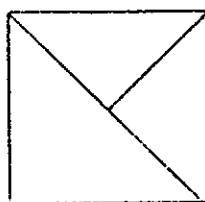
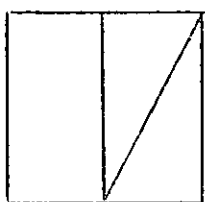
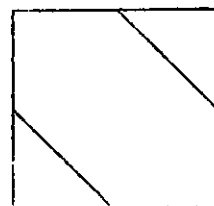
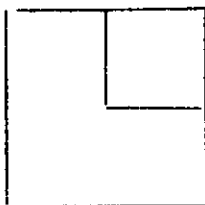
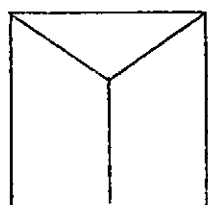
กติกาสำหรับการเล่นเกม

1. ห้ามพูด
2. ห้ามขอชิ้นส่วนจากผู้อื่น
3. ห้ามหยิบชิ้นส่วนของผู้อื่นโดยไม่ให้รับอนุญาต
4. ห้ามจับชิ้นส่วนใดผู้อื่น
5. ยื่นชิ้นส่วนใดผู้อื่นได้

คำสั่งสำหรับผู้สังเกตการณ์

1. ผู้เล่นฝึกกติกาข้อใดมากที่สุด
2. การเล่นเกมครั้งที่ 1 กับครั้งที่ 2 แตกต่างในด้านใดบ้าง

แสดงชิ้นส่วนที่บรรจุในช่องทั้ง 6 ช่อง ดังภาพประกอบต่อไปนี้

แผนการสอนที่ 2 เรื่อง ความมั่งคั่ง การรู้จักประมาณตนหรือความพอดี (เวลา 2 คาบ)

ความกตเวทิตา

บุคคลจะมีความสุขได้ควรรู้จักความพอดี รู้จักยินดีตามสมควรกับสิ่งของที่มี ยินดีตามกำลังของคนที่หามาได้ ยินดีตามสมควรแก่ฐานะของตน ย่อมเป็นเหตุให้เป็นคนรู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ ดำรงชีวิตได้เหมาะสมแก่ฐานะของตน ไม่ทำให้รายจ่ายเกินรายได้นอง เป็นหนี้เป็นสิน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อครูสร้างสถานการณ์ให้นักเรียนเกิดความอยากได้ในสิ่งของที่เกิดขึ้นความสามารถของนักเรียนจะหามาได้แล้ว ให้นักเรียนทำสมาธิ

1. นักเรียนบอกความรู้สึกของตนเมื่อเห็นสิ่งของที่ยั่วเย้าให้เกิดความอยากได้
2. นักเรียนบอกความรู้สึกของตน เมื่อไม่สามารถได้ในสิ่งที่ตนพอใจ และมีความต้องการได้
3. นักเรียนบอกผลเสียที่เกิดขึ้นกับจิตใจ เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ
4. นักเรียนวิเคราะห์ประโยชน์ของการรู้จักประมาณตนได้
5. นักเรียนสรุปความสัมพันธ์ระหว่างการประมาณตนและความมั่งคั่งได้

เนื้อหา

การรู้จักประมาณตนมีความสำคัญยิ่ง ชีวิตจะมีความสุขได้ต้องรู้จักพอ คนที่ไม่รู้จักพอจะมีแต่ความกระวนกระวาย วิตกกังวล มีความโลภอยู่ตลอดเวลา ถ้ารู้จักพอใจในสิ่งที่มี พอใจในกำลังของตนใน การแสวงหาทรัพย์ และรู้จักพอใจในฐานะของตน ย่อมทำให้บุคคลนั้น มีความมั่งคั่ง รู้จักใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสม ไม่ฟุ้งเฟ้อสุรุ่ยสุร่ายจนเป็นเหตุใหญ่หยาบเขี้ยว และทำให้เกิดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงด้วย

10. นักเรียนอยากให้สภาพจิตใจเหมือนกันข้อ (2) - (5)
ตลอดไปหรือไม่

11. นักเรียนต้องทำอะไรให้ตนเองมีสภาพจิตใจที่ต่างจาก
ข้อ (2) - (5)

12. ครูให้หลักนักเรียนในการพิจารณา

การประมาทตน คือ การพอใจในของของตน พอใจใน
การแสวงหามาควยกำลังความสามารถของตน และยินดีพอใจตาม
สมควรแก่ฐานะ ให้อยู่ในขอบเขตของการแสวงหาปัจจัยสี่ โดย
พิจารณาเช่น เสื้อผ้า ที่เราแสวงหาที่แท้จริงเพื่อประโยชน์ในการให้
ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ปกปิดร่างกายไม่ให้เป็นที่น่าเกลียด ถ้า
แสวงหาเพื่อมากกว่าปัจจัยสี่นั้นก็แสดงว่าขาดการประมาทตน

13. การยินดีตามที่มี ตามกำลังที่หามาได้ และตามสมควรแก่
ฐานะ จะมีประโยชน์อย่างไรต่อการดำเนินชีวิต

14. ถ้าสมาชิกมีการประมาทตน ยินดีตามสมควรแก่ฐานะจะ
มีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร

15. นักเรียนเลือกจะกระทำได้ข้อ (8) หรือไม่

แบบการสอนที่ 3 เรื่อง การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (เวลา 2 คาบ)

ความคิดรวบยอด

การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ปราศจากความโลภ โกรธ หลง โดยคิดในทางเสียสละ ไม่มุ่งร้าย และไม่เบียดเบียนผู้อื่น บุคคลใดทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้ จะเป็นบุคคลที่น่าคบหาสมาคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อครูฝึกนักเรียนให้เกินกิจกรรม และวิธีฝึกสติด้วยการเคลื่อนไหวมือแล้ว นักเรียนหนึ่งสมาธิกำหนดลมหายใจ 5 นาที แล้ว

1. นักเรียนบอกอุปสรรคที่ทำให้จิตใจไม่สงบในขณะที่ทำสมาธิได้
2. นักเรียนบอกความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะที่เกินกิจกรรมและฝึกสมาธิได้
3. นักเรียนบอกหลักที่จะทำให้อาการบริสุทธิ์มีอะไรบ้าง
4. นักเรียนบอกประโยชน์ของการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมได้

เนื้อหา

การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ต้องหมั่นฝึกคิดในทางที่ดีงาม ที่เรียกว่า กุศลวิตก 3 ได้แก่

1. เนกขัมมวิตก ได้แก่ความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่คิดจะหาสิ่งมาปรนเปรอความอยากของตน
2. อหยาบาทวิตก คือ ความคิดที่ไม่มุ่งร้ายผู้อื่น ไม่อาฆาต ไม่เกลียดชัง พยายามมองผู้อื่นในแง่ดี ใจเลือกมองแต่เงาราย
3. อวิหิงสาวิตก คือ ความคิดที่ใจเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ควายนึกจะทำให้อีกผู้อื่นเดือดร้อนหรือเจ็บปวด

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูให้นักเรียนฝึกเดินจงกรม แล้วทำสมาธิ โดยกำหนดลมหายใจ อีกประมาณ 5 นาที

ขั้นทบทวน

นักเรียนปฏิบัติตามแล้วให้นักเรียนเลือกที่จะโลก โกรธ หลง หรือเลือกที่จะไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง

ครูถามนักเรียนว่า ในขณะที่ฝึกเดินจงกรมนั้น นักเรียนรู้สึกอย่างไรบ้าง (รำคาญ หงุดหงิด สงสัย ฯลฯ)

ขั้นจิตศึกษา

ทำสมาธิกำหนดลมหายใจ เพื่อพิจารณาความรู้สึกของตนเองให้ชัด ประมาณ 5 นาที ในขณะที่ครูให้สถานการณ์การฝึกเดินจงกรม แล้วสืบถามขึ้น ตอบคำถามลงในกระดาษที่ครูแจกให้

ขั้นประมวลผล

1. นักเรียนรู้สึกอย่างไรตอนที่ครูสอนให้เดินจงกรม
2. นักเรียนรู้สึกอย่างไรขณะที่ครูสอนให้เดินจงกรม
3. นักเรียนรู้สึกอย่างไรหลังจากที่ครูสอนให้เดินจงกรม
4. ให้นักเรียนรวบรวมความรู้สึกที่เกิดขึ้นในข้อ ①, ② และ 3 (รำคาญ, หงุดหงิด, สนุก, น่าเบื่อหน่าย, สงสัย ฯลฯ)
5. ครูจัดกลุ่มความรู้สึกในข้อ ④ ให้ลงในกิลเลส 3 (คือ โลก โกรธ หลง) หรือนิเวศ 5 คือ (อหังการ กุศล กุศลจะ กามฉันทะ เมฆาบาท ถีนมิตตะ วิจิจิตฺวา) ซึ่งเป็นอุปสรรคให้ทำความดีไม่ไฉผล ใจไม่สบาย
6. ให้นักเรียนทำสมาธิกำหนดลมหายใจ 5 นาที แล้วพิจารณาความรู้สึกในขณะที่ทำสมาธินี้ ต่างจากความรู้สึกในตอนที่ได้รับการฝึกให้เดินจงกรมอย่างไร
7. นักเรียนอยากให้เกิดความรู้สึกดังที่รวบรวมในข้อ ④ หรือไม่ เพราะเหตุใด

8 นักเรียนมีวิธีปฏิบัติอย่างไร ไม่ให้เกิดความรู้สึกค้าง
ในข้อ ④

9. ให้นักเรียนอธิบายจิตว่า "ข้าพเจ้าจะนึกคิดแต่ในทาง
เสียสละ จะไม่คิดมุ่งร้ายผู้อื่น ไม่อวดเก่ง ไม่เกลียดชัง
พยายามมองผู้อื่นในแง่ดี และจะไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นหรือนึกคิด
แต่สิ่งที่ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน" ด้วยการบำเพ็ญความดี ทำจิตใจ
ให้บริสุทธิ์ ขอให้ข้าพเจ้าพบกับความเจริญก้าวหน้า เป็นที่รักของ
คนทั่วไป โกรธเบโกรธเห็นก็อยากเข้ามาคบหาสมาคมด้วย
(สวคณตบุษยาระรัตนตรัย)

แผนการสอนที่ 4 เรื่อง การประกวดความดี ถ้วยอิทธิบาท 4 (เวลา 2 คาบ)

ความถนัดรวมยอด

การแสดงถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือ การทำความดีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การทำความดีจะประสบผลสำเร็จด้วยการ ปฏิบัติถ้วยอิทธิบาท 4

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการได้เกิดความเข้าใจกันในความดี จะมีผล ให้พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ ผิดปกติไปแล้วให้นักเรียน ทำสง่าดี เพื่อพิจารณาให้เห็นความเป็นไปตามความจริงแล้ว

1. นักเรียนสามารถบอกความรู้สึกรู้สึกของตนเองในการแสดง พฤติกรรมนั้นได้
2. นักเรียนสามารถบอกสาเหตุของการแสดงพฤติกรรมของตนเองได้
3. นักเรียนสามารถบอกวิธีควบคุมพฤติกรรมของตนให้ถูกต้อง เหมาะสม

เนื้อหา

การทำความดีนั้นทำได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ ถวายดี 3 ทางนี้ มีมากมาย จึงจะขอพูดถึงข้อที่สำคัญ ๆ และนำมาปฏิบัติได้ง่าย รวมทั้งหมดมี 10 ข้อ ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 โดยแบ่งเป็นกายกรรม 3 วชิกรรม 4 โภชนกรรม 3 (ถ้าว่ากรรมดี มีความหมายกว้าง ๆ เรียกให้ทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว) กุศลกรรมบถ 10 หรือทางแห่งการทำความดี 10 ประการนี้ เป็นกรรมของสัตว์รูป การที่ให้นานุภูลึกคักกว่าคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการยากหรือง่าย หากไม่สามารถปฏิบัติตามความดี 10 ข้อนี้ได้แล้ว ก็ยากที่จะทำความดีอื่น ๆ ได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 ทีม และให้นักเรียนทั้ง 3 ทีม แข่งขันกันประชันฝีมือการวาดรูป และให้แสดงผลงานของแต่ละทีม ออกมาแสดงหน้าชั้น เปิดโอกาสให้วิจารณ์ผลงานของฝ่ายตรงข้าม และป้องกันงานของทีมตนเอง

ขั้นฝึกศึกษา

ให้นักเรียนเลือกที่จะโกรธหรือไม่โกรธต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของทีมฝ่ายตรงข้าม และให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

1. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรในขณะที่ผลงานของตนถูกวิจารณ์โดยทีมตรงข้าม

2. เพราะเหตุใดจึงมีความรู้สึกเช่นนั้น

ขั้นจิตศึกษา

3. กรูบอกนักเรียนว่าเรามักจะให้เหตุผลในการกระทำของตนเองโดยไม่ชัดเจน อีกสักครู่ว่าจะศึกษาอาการของจิตใจของตัวเองว่ารู้สึกอย่างไร และเพราะสาเหตุใด ซึ่งต้องทำให้สงบลงจนจึงจับอาการของจิตได้ แล้วให้นักเรียนกระทำจิตใจให้สงบโดย

3.1 ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยโดยการสวดมนต์ (คำบูชาพระรัตนตรัย) แล้วนั่งขัดสมาธิขาขวาทับขาซ้าย หายมือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายตรงแต่ใจเกร็งตัว

3.2 คับตาคำหนดลมหายใจเข้าตั้งแต่ปลายจมูกเข้าไปจนถึงช่องท้อง ลมหายใจออกตั้งแต่ช่องท้องออกมาจนถึงปลายจมูก หรือถึกลมหายใจเข้า ลมหายใจออกอยู่ที่ปลายจมูก หรือเฝ้าดูอาการพองยุบของส่วนท้อง (ประมาณ 5 นาที)

4. กรูบอกนักเรียนว่า "กำหนดตัวเองว่าต่อไปนี้จะฝึกถึงความรู้สึกของตนเองให้ระลึกถึงความรู้สึกของตนในขณะที่ป้องกันงาน และการที่ผลงานถูกวิจารณ์" เมื่อสักครู่นี้ แล้วลืมตาพร้อมกับการถามของครูโดยเขียนคำตอบในกระดาษที่แจกให้

ชั้นประถมศึกษา

5. เมื่อที่มของนักเรียนถูกวิจารณ์ผลงาน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร

6. เมื่อมีความรู้สึกถึงในข้อ⑤แล้ว จะทำให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมใดออกมาบ้าง

7. ให้นักเรียนเขียนพฤติกรรมในข้อ⑥สัมพันธ์กับความรู้สึกใดในข้อ⑤

8. ความรู้สึกในข้อ⑤นั้น เกิดขึ้นตลอดเวลาหรือไม่

9. จำเป็นหรือไม่ที่ต้องให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้น

10. การที่รู้สึกเช่นนั้น มีผลดีหรือผลร้ายต่อจิตใจของตนอย่างไร

11. พฤติกรรมข้อ⑥ที่แสดงออกตามความรู้สึกในข้อ⑤ที่ทำให้มีผลถึงข้อ⑩ เป็นสิ่งที่น่าดู หรือน่าเกลียด น่ารักหรือน่าชัง น่าทำหรือไม่น่าทำ

12. เมื่อรู้วาพฤติกรรมในข้อ⑥(น่าเกลียด-น่าชัง-ไม่น่าทำ) เช่นนี้แล้ว นักเรียนอยากแสดงพฤติกรรมนั้นหรือไม่

13. เมื่อไม่ยากแสดงพฤติกรรมในข้อ⑥และนักเรียนรู้ว่า พฤติกรรมในข้อ⑥อาศัยความรู้สึกในข้อ⑤เป็นเหตุ นักเรียนต้องทำอย่างไร จึงจะไม่แสดงพฤติกรรมดังกล่าวออกมา

13.1 ลบความรู้สึกข้อ⑤

13.2 แม้มีความรู้สึกข้อ⑤ก็ไม่แสดงเป็นพฤติกรรมออกมา

14. ถ้าให้นักเรียนเลือกทำของสองสิ่ง ระหว่างชอบ-ไม่ชอบ นักเรียนจะเลือกทำสิ่งไหน (เลือกที่ชอบ)

15. กรุณาอธิบายว่า เมื่อเลือกแล้วถ้าความชอบไม่มั่นคงพอเราจะทำสำเร็จ ต้องพยายามทำเสมอ และหาโอกาสทำเสมอ (เช่น เมื่อชอบทำดี แต่ใจชอบให้ทำชั่ว ก็ต้องไม่แสดงพฤติกรรมออกมา)

16. กรุณานักเรียนว่า ขณะนี้สิ่งที่คุณคิดว่านักเรียนอยากออกไปข้างนอกห้อง แต่นักเรียนไม่ออกไปเพราะอะไร

ครูอธิบายว่า การเรียนเป็นกุศลกรรมบท การออกไปข้างนอกเป็นอกุศลกรรมบท การคิดเช่นนี้เป็นการตัดสิ่งรบกวน การปฏิบัติกุศลกรรมบทของนักเรียน

17. ครูให้ข้อบาสีว่า ความอยากในข้อ (12) และความชอบในข้อ (14) เรียกว่า ฉันทะ

ความพยายามในข้อ (15) เรียกว่า วิริยะ

หาโอกาสทำเสถียรในข้อ (15) เรียกว่า จิตตะ

การคิดในข้อ (16) ทำให้หัวใจจากอกุศลกรรมบทมาปฏิบัติกุศลกรรมบท เรียกว่า วิมังสา

แผนการสอนที่ 5 เรื่อง ความกตัญญูทดแทน (เวลา 2 คาบ)

ความกตัญญู

ความกตัญญูทดแทน เป็นการแสดงความกตัญญู และตอบแทนบุญคุณของผู้ที่ช่วยเหลือเรา ความกตัญญูทดแทนนี้เป็นเครื่องหมายแสดงความกตัญญู และทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย เพราะความกตัญญูทดแทนนี้ย่อมทำให้เกิดความรักใคร่ สร้างความสามัคคีขึ้นในสังคม และคนที่มีความกตัญญูทดแทน ย่อมได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคมทุกยุคทุกสมัย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อครูสร้างสถานการณ์ให้มีการบรรยายเกี่ยวกับความกตัญญูประกอบการใช้ "สมมติกับแสงเทียน" เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักในบุญคุณของผู้ที่ช่วยเหลือแล้วให้นักเรียนพิจารณาตนเองในเรื่องนี้ตามความเป็นจริง แล้ว

1. นักเรียนบอกความหมายของคำว่า กตัญญู ทดแทน ได้
2. นักเรียนบอกได้ว่าใครบ้างที่เป็นผู้มีอุปการคุณก่อน
3. นักเรียนเสนอแนะวิธีการตอบแทนผู้มีอุปการคุณได้
4. นักเรียนสามารถวิเคราะห์สภาพสังคมที่สมาชิกมีความ

กตัญญูทดแทนได้

เนื้อหา

ความกตัญญูทดแทนเป็นเครื่องหมายแสดงความกตัญญูเป็นกตัญญูและทำให้คนทั่วไปรักใคร่นับถือ ตกทุกข์ได้ยากก็มีคนช่วยกู้ชู แล้วยังเป็นประโยชน์แก่สังคม เพราะเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ ทำให้คนมีความรักใคร่กัน ช่วยเหลือกันเจือยามยาก เกิดความอบอุ่นในสังคม ใจไกลเคียดแค้นและอาชญา เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน แต่การแสดงความกตัญญูทดแทนที่หรือตอบแทนบุญคุณผู้มีอุปการคุณเราเท่านั้น ต่อกำหนดถึงคุณประโยชน์อื่น ๆ ด้วย มิใช่มุ่งแต่จะตอบแทนบุญคุณโดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมหรือกฎหมาย

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูสร้างสถานการณ์โดยการบรรยายให้ตระหนักในสำคัญของความทุกข์ ประกอบการใช้ "สัจากับแสงเทียน" เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ระลึกถึงพระคุณของผู้มีบุญคุณ

ขั้นตั้งคำถาม

เมื่อนักเรียนอยู่ในสถานการณ์ที่ครูสร้างแล้วให้นักเรียนสำนึกหรือระลึกถึงผู้มีพระคุณ นักเรียนเลือกที่จะเห็นกายหรือไม่เห็นกายในการสำนึกหรือระลึกถึงพระคุณ และพร้อมที่จะตอบแทนพระคุณผู้มีอุปการะ

ขั้นจิตศึกษา

ครูให้นักเรียนทำจิตใจสงบประมาณ 5 นาที เพื่อกำหนดรู้ความรู้สึกของตนเองได้อย่างชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับความทุกข์ทุกเวลาที่

ขั้นปฏิบัติศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้วทวนคำถามต่อไปนี้ ลงในกระดาษที่ครูแจกให้

1. มนุษย์เรานี้จะอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้โดยสวัสดิภาพ เพราะความจำเป็นหลายอย่างบังคับ นักเรียนต้องพึ่งพาใครบ้าง

ก. ในวัยเยาว์

ข. ในวัยศึกษาเล่าเรียน

ค. ในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ

ง. ในฐานะผู้นับถือศาสนา

2. ทำไมพ่อแม่จึงมีบุญคุณต่อเรา

- ให้สติปัญญา
- ให้อวัยวะ
- เลี้ยง
- ใ้การอบรม
- ใ้การศึกษา

ฯลฯ

เพื่อให้เราช่วยตัวเองได้

3 ก. การที่คุณแม่ คุณพ่อ ตักเตือน คุณว่า จัดเป็นการทำคุณแก่นักเรียนในข้อใด (ดูจากตาราง)

ข. การที่คุณพ่อ คุณแม่ ใ้ให้หยิบของหรือใ้ใช้ชื่อของหรือให้ทำงานเป็นการทำคุณแก่นักเรียนในแง่ใด (ดูจากตาราง)

4. การกระทำของท่านในข้อ 3 ทำให้เกิดผลใด

5. เพราะฉะนั้น เวลาท่านจะโกรธตอบท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

เวลาท่านไ้งาน จะทำให้ท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

6. ใ้ให้นักเรียนช่วยกันรวบรวมการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นการคำประโยชน์แก่ออกแบบแผนของคุณท่าน

ก. ในสภาวะปัจจุบัน

ข. ในสภาวะอนาคต (ถ้ามี)

7. นอกจากคุณของคุณแม่แล้ว ยังมีบุญคุณอื่นที่มีอุปการคุณต่อเราก่อนอีกมากมาย ดังข้อ (1) เราจะตอบแทนบุญคุณท่านเหล่านั้นอย่างไร

8. สังคมไทยจะเป็นอย่างไร ถ้าประเทศไทยมีสมาชิกที่มีความกตัญญูทุกเวที

9. การที่นักเรียนกระทำดังข้อ (6 ก.) นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อเทียบกับไม่กระทำ

10. ใ้ให้นักเรียนเลือกกระทำหรือไม่กระทำดังข้อ (6)

เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง "สง่างามกับแสงเทียน"

จุดมุ่งหมาย

1. เพื่อให้นักเรียนผู้ฟังให้เกิดสมาธิ
2. เปลี่ยนแปลงผู้ฟังไปในทางที่เราต้องการ
3. เพื่อความถูกต้องถูกต้องเวลา

อุปกรณ์ที่ใช้

1. เทียน 5 - 7 เล่ม ติดไฟหลอดสั้นกัน
2. ไขว้ไฟ
3. เพลงบทสวดสรรเสริญพระ
4. เพลงกาน้ำนม
5. เพลงธรรมะกับแสง

วิธีการ

ติดเทียนตามลำดับ เทียนดวงแรกเป็นเทียนที่สมบูรณ์ที่สุด ดวงที่ 2 ติดไฟหลอดสั้นลง
ไป บรรยายประกอบ เปิดเพลงธรรมะกับแสงหรือเพลงกาน้ำนมประกอบการบรรยาย
ส่วนบทสวดสรรเสริญพระเปิดตอนจบคำบรรยาย

คำบรรยาย

จากจุดหนึ่งถึงหนึ่งนั้นเป็นที่ที่กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เห็นดวงเดือนดวงดาวบนท้องฟ้า
ดูยาวไกลตาเราดวงเดือนดวงดาวบนท้องฟ้านั้นหาใช่ไว้ในอุ้งมือของตนหรืออาจจะฝันว่า
เห็นดวงกุดแลบที่สี่สอยสกลางาม ฝันเห็นสี่ที่สอยสกลางาม ฝันเห็นสิ่งที่ยอบ ฝันเห็นสิ่ง
ที่รัก และกษัตริย์ก็เฝ้ามาถือไว้ในอุ้งมือของตน แทนที่กษัตริย์จะถือไว้กษัตริย์ได้กลิ่นเอา
สิ่งนั้นเข้าไว้ในท้องของกษัตริย์ของตนเอง รุ่งขึ้นเช้าจึงมีกษัตริย์พาเอาฝันของกษัตริย์ว่ามี
บุคลลที่ส่องเกิดขึ้นในท้องของกษัตริย์แล้ว บุคลลผู้ส่องแสงคือ แสงของเราเอง

8 - 9 เดือน ที่เคลื่อนไหวน้อยของเราได้อาศัยท้องของอุ้ยมาเป็นแดนเกิดเป็นที่เจริญเติบโตในท้องของอุ้ยตลอดมา 9 - 10 เดือน ท่านก็คลอดออกจากท้องของอุ้ย

เมื่อแรกที่แม่เริ่มมีความรัก เริ่มเลี้ยงสา แม่รักอุ้ยมากที่สุดในโลก เพราะอุ้ยให้ความรักความอบอุ่นแก่แม่ตลอดมา ชีวิตของแม่นั้นจึงรู้ว่า แม่เกิดมาเพื่ออุ้ย

หลังจากท่านโตพอสมควรแล้วอยู่ในวัยเรียนคุณแม่มีเพื่อนมาก บ่อยครั้งที่คุณแม่ลืมอุ้ยไป เพราะหลงเพื่อนมาก ความรู้สึกของแม่นั้นคุณแม่จึงรู้ว่าคุณแม่เกิดมาเพื่อเพื่อน แต่แล้วเมื่อจบการศึกษา แม่ควรจะมีความรักหรือมีครอบครัวไว้แล้ว แม่จึงมีคนรัก แม่รักคนรักมากถือคุณพ่อของเรา แม่รักกันรักของแม่นั้นคุณแม่ลืมอุ้ยไปเสีย เมื่อแม่และแม่จึงรู้ว่าแม่เกิดมาเพื่ออุ้ยหรือคนรัก

หลังจากแต่งงานไปแล้ว ถิ่นหนึ่งคุณแม่ก็ฝันเหมือนกับอุ้ย แต่ฝันเห็นสิ่งที่เลวร้าย หรือสิ่งที่น่ากลัวถามตัวเราเองว่า "เราเป็นคนเช่นไร เมื่ออดีตที่ผ่านมา เราเป็นคนเลวที่สุดของแม่หรือเปล่า เป็นคนเลวที่สุดของพ่อหรือเปล่า เป็นคนเลวที่สุดของครู ของสังคมหรือเปล่า เลวจนกระทั่งประเทศชาติไม่ต้องการหรือเปล่า ถ้าเราเป็นคนเลวของพ่อแม่ เลวจนสังคมไม่ต้องการ แสดงว่าดินนั้นแม่คงจะฝันร้าย แทนที่จะฝันเห็นสิ่งที่ดี

ในทางตรงข้าม ถ้าเราเป็นคนดีของพ่อแม่ เป็นคนที่สังคมต้องการ ประเทศชาติต้องการ ลูกศิษย์ร่ำร้องเรียกหา นั่นแสดงว่าก่อนที่จะมาเกิดแม่คงฝันเห็นสิ่งที่ดีงาม

คำถาม "ก่อนที่จะมาเกิดวิญญาณของเราจะมาจากไหน?"

"เราเกิดมาจากไหน?"

เหียนไถ่เคยรู้เลยว่า ไฉ่ซีก้านนี้มาจากป่าไหน จากต้นไม้อะไร

" _____ " สารเคมีที่ติดอยู่ที่ปลายก้านนี้ประกอบด้วยสารอะไร

" _____ " กลั๊กไฉ่ซีก้านนี้ประกอบมาจากโรงงานอะไร แต่ทุกครั้งที่เราต้องการไป ไฉ่ซีก้าน ไฉ่กั๊กจะติดทันที

เหียนไถ่ยกก้าน ไฉ่ไฉ่เคยรู้เลยว่าวิญญูณของลูกที่จะมาเกิดในท้องของแม่นั้นมาจาก สวรรค์ชั้นไหนหรือจากพรหมภูมิใด แม่ไฉ่เคยรู้ไม่เคยสอบสวนมาก่อน แต่เหียนไถ่ยอมรับว่า ทุกครั้งที่มาคิดปลายหางของก้นเองฉันใดเหมือนแม่ไฉ่เคยรู้เลยว่าลูกที่จะมาเกิด มาจาก สวรรค์ชั้นพรหมภูมิใด แม่ไฉ่ทำได้คือการยอมรับดวงวิญญูณของลูกทุกคนที่จะมาเกิดในท้องของแม่ เมื่อเหียนไถ่รู้ว่าขี้มูกกลที่ส่องเงาในท้องของแม่ แม่คือใจที่สุกที่เฝ้า เราว่าจะได้เป็นแม่คนแล้ว ลูกตนก็ปรารถนาสร้างกรรมวิบากกังวลความหวาดกลัวกลัวว่า เจ็บปวด จนถึงวันคลอดลูก ตนเองก็จะสร้างกรรมเจ็บปวดให้มากเพียงใด แม่จะเจ็บปวดอย่างไร แม่ก็ยอมให้เป็น แดนเกิดของลูกคนที่ 2, 3, 4

คำถาม "ใครเกิดเป็นอันดับที่ 5 บ้าง"

"ใครเกิดเป็นอันดับสุดท้าย"

โศกที่ทำไมแม่เจ็บเป็นอันดับสุดท้าย

ดวงเทียนนางสุดท้ายถ้าสังเกตรู้ได้ก็จะประหลาดกว่าเพื่อน ก็จะส่งประกายวาวโรจน์ มากกว่าดวงเทียนดวงอื่น ดวงเทียนเล่มแรกก่อนถ้าไฟดับสามารถจุดไฟได้ ถ้าเทียนยังอยู่ เหมือนชีวิตของแม่ ถ้าแม่ยังใช้ชีวิตอยู่ยังมีโอกาสให้ลูกได้อาศัยท้องของแม่เป็นแดนเกิด ของลูกได้ เมื่อดวงเทียนดับลง เทียนเล่มจึงไม่สามารถจุดไฟเป็นแสงสว่างได้อีกแล้ว แม่ของเราถนัดนั้น

คำถาม "ใครที่มีศพนโศกเสียชีวิตก่อนแม่บ้าง"

แม่มางนอนวาทพันก ให้กำเนิดชีวิตลูกคนแรกก็ประสบอุบัติเหตุคลื่นชีวิตลง แม่ไม่สามารถให้กำเนิดลูกคนต่อไปได้ นั่นเป็นชีวิตของแม่ที่อาภัพ

ก่อนที่จะกลับมาดูดวงเขียนดวงสุดท้าย ตัวเราที่นั่งในที่นี้ กำลังมีชีวิตการงานที่ก้าวหน้าให้หลักฐานมั่นคง ชีวิตกำลังรุ่งโรจน์ ลองมองย้อนหลังไปข้างหลัง บุคคลที่เคยส่งทุกสิ่งทุกอย่างให้กับเรา พล่เลือกมาเป็นน้ำนมให้กับเรา พล่เนื้อมาเป็นอาหาร 32 ใหญ่ในใจจุมพินในปากแหงน หูไม่เหวี่ยง ตาไม่บอด แม่ให้ทุกสิ่งทุกอย่างให้กับลูก แต่แล้วสิ่งที่แม่ได้รับ ได้รับอะไรตอบแทนบ้าง

ดวงเขียนเริ่มละลายหมดแสง ใส่เริ่มโงเงงและจะล้มลงในที่สุด แต่ก่อนที่จะล้มเขียนจะล้มลง เขียนให้แสงสว่าง กำจัดความมืด ให้ความร้อนและผลประโยชน์แก่ผู้อื่นมากมาย แต่ผลสุดท้ายเขียนจะหมดไปเองโดยปริยายและนี่คือความจริงของชีวิตของแม่ เมื่อเขียนล้มลง อะไรเกิดขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือหัวใจ เหลือเพียงสำนึกเกี่ยวกับน้ำตาเขียนเพียง 2 - 3 หยดที่ติดอยู่ที่ปลายนิ้วแม่มือเราก่อนนั้น เมื่อถึงวาระสุดท้ายของแม่ อะไรเกิดขึ้นวาระสุดท้ายของแม่ แม่คงจะเหลือเพียงกองกระดูกให้ลูกถือโกฏไปรับกระดูกแม่ที่ไม่รู้

ร่างกายเป็นอนิจจัง เมื่อยอมรับสภาพนี้ ก่อนจะถึงวาระสุดท้ายของแม่ก่อนที่จะสิ้นใจ เราพร้อมจะสนองคุณแม่หรือยัง มีบางคนบอกว่าการสนองคุณแม่หรือให้ทานตายเสียก่อน เพราะฉะนั้นพอแม่ตายก็เอาแม่ใส่โลงทองอย่างดีไปที่วัด นิมนต์พระมาสวด 7 วัน 7 คืน เพื่อต้องการส่งวิญญาณของแม่ขึ้นสวรรค์ บอถึงวาระสุดท้ายได้ทำอะไรแก่แม่บ้าง ให้ได้ก็เพียง ข้าวตอกเปล่า ๆ 1 ถ้วย น้ำ 1 แก้ว ผลไม้ใส่ถาดเล็ก ๆ ไปวางไวข้างโลง เกาะผ้าโลง กอ ก ๆ แม่จ๋า . ลูกขึ้นมากินข้าวเดอะ มแม่จ๋า . ลูกขึ้นมากินน้ำเดอะ แม่จ๋า ลูกขึ้นมา ังพระสุวรรณะ รับศีลนะพระสาคแล้ว ในขณะที่แม่มีชีวิตอยู่ทำไมไม่ถามบางว่า แม่หัวไหม แม่กระหายไหม แม่เหนื่อยไหม แม่ต้องการอะไร เราเคยได้ยินคำกรอกหว่า ลูกหัวไหม ลูกเหนื่อยไหม ลูกต้องการอะไรเท่านั้น ทำไมต้องรอให้แม่ตายก่อนจึงถวายปรณินิธิทานทองนั้น

ดวงเทียนละลายแห่ง เพื่อเปล่งแสงอันอำไพ
ชีวิตมลายไป เหลืออะไรไว้เป็นกุญ

ร่างกายของแม่เปล่งปลั่งเหมือนดวงเทียนเล่มนี้

"_____ "ยอมให้ทรุดและโทรมไปเพื่อแลกเอาชีวิตของลูกที่คิดว่าดีที่สุด
วิญญาณของลูกที่ดีกว่าพ่อแม่ นี่คือการปราศณาของเอ แม่ ในหน้าที่ของลูกคิดถึง
หน้าพ่อแม่หรือยัง พรหมสันองคุณทวดแล้วหรือยัง

ทุกถนัดตัวตรงเพ่งมองที่ดวงเทียนที่อยู่ตรงหน้าทำสมาธิแล้วคอยสังเกตุ
ผู้บรรยายเป่าเทียนให้ดับจะเกิดควันไปลอยขึ้นและบรรยายต่อ "เมื่อเทียนดับลง
ควันเทียนจะลอยขึ้นสู่เบื้องบนและมลายหายไปไม่มีโอกาสกลับมาหาแท่งเทียนได้นั่นคือ
ชีวิตของแม่ก็เช่นเดียวกับวิญญาณของแม่ก็คงจะลอยหายไปไม่มีโอกาสกลับมาให้ลูกได้
เชยชม"

คำถาม "นักเรียนทำตัว เกรแบบนี้ถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของพ่อแม่แล้วหรือ"

"นักเรียนเขาคูตรตลอดเวลานี้เป็นความตองการของแม่แล้วหรือ"

แผนการสอนที่ 6 เรื่อง หิริ-โอตตัปปะ (เวลา 2 คาบ)

ความถี่รวบยอด

ความละอายและเกรงกลัวต่อความชั่ว ซึ่งเกิดจากความรู้สึกภายในยับยั้งไม่ยอมให้ทำชั่ว หรือเข้าใกล้ความชั่ว เพราะเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว ถ้าทุกคนมีคุณธรรมนี้ สังคมจะเป็นสุขเพราะการดำเนินชีวิตของทุกคนเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อครูสร้างสถานการณ์โดยการจัดให้มีการทดสอบเก็บคะแนน ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกที่จะกระทำทุจริตหรือไม่เลือกกระทำทุจริตแล้ว ให้นักเรียนทำสมาธิเพื่อพิจารณาตนเองตามความเป็นจริงแล้ว

1. นักเรียนสามารถบอกความรู้สึกของตนเองในขณะที่จะทุจริตหรือความรู้สึกที่ไม่เกิดจะทุจริตได้
2. นักเรียนบอกผลเสียที่จะเกิดต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ถ้าขาดคุณธรรมนี้ ได้
3. นักเรียนสามารถวิเคราะห์ตนเองในการเลือกกระทำ ความดีหรือชั่วได้
4. นักเรียนสามารถอธิบายสภาพสังคมที่สมาชิกในสังคมมีความละอายและเกรงกลัวต่อความชั่ว

เนื้อหา

หิริ-โอตตัปปะ เป็นจริยธรรมที่สำคัญมาก พระพุทธศาสนาเรียกว่า "โลกบาล" หรือธรรมที่คุ้มครองโลก เป็นหลักที่จะอำนวยสันติสุขให้เกิดขึ้นในโลกได้อย่างแท้จริง ลำพังเพียงกฎหมายอย่างเดียว อาจทำให้สังคมสงบสุขได้ เพราะหากขาดหิริ-โอตตัปปะแล้ว คนจะตกเป็นทาสของสิ่งเขี้ยวขว และโอกาสที่จะทำผิดก็เกิดขึ้นได้เสมอ การอบรมปลูกฝังให้คนมีสำนึกดีชั่ว มีความละอายและเกรงกลัวความชั่ว เป็นการตัดต้นตอของความชั่วถึงรากถึงโคน เพราะการไม่ทำชั่วนั้นอยู่ที่ตัวเอง มิได้ผันแปรไปตามสิ่งเขี้ยวขวภายนอก

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูจัดให้มีการทดสอบเก็บคะแนนย่อยครั้งที่ 2 วิชาสังคมศึกษา ส 402 คะแนนสอบที่ได้จะมีผลต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 402 นี้ด้วย และครูเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกที่จะไม่ทุจริต หรือทุจริตในการสอบ

ขั้นฝึกศึกษา

นักเรียนเลือกที่จะทุจริตหรือไม่ทุจริตในการสอบ เมื่อการสอบเสร็จสิ้นลง เก็บกระดาษคำตอบแล้ว ครูถามนักเรียนว่า

1. ในการสอบเมื่อสักครู่นี้ใครกระทำความทุจริตในการสอบบ้าง
2. ในขณะที่จะกระทำความทุจริตในการสอบเมื่อสักครู่นี้ นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ มั่นคง และวางใจ เพื่อพิจารณาความรู้สึกของตนเองได้ชัดเจน ให้ทำสมาธิตาม ขั้นจิตศึกษา 5 นาที แล้วเปลี่ยนมากำหนดรู้ความรู้สึกของตน ในขณะที่ทำการสอบและขณะที่จะทุจริตในการสอบ ประมาณ 5 นาที แล้วออกจากสมาธิ

ขั้นปัญญาศึกษา

3. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรขณะที่คิดจะกระทำความทุจริต
4. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรขณะที่กำลังกระทำความทุจริต
5. ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในข้อ 3, 4 จะมีผลให้นักเรียนแสดงอาการอย่างไร

6. เพราะฉะนั้นการทุจริตเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ ครูสรุปว่า เมื่อการทุจริตเป็นสิ่งที่ไม่ดี การกระทำทุจริตจึงเป็นสิ่งที่
7. นักเรียนทราบได้อย่างไรว่าสิ่งใดที่ทำความดี สิ่งใดที่ทำความไม่ดี

8. การที่เรารู้ตัวเองว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่สมควรทำ และ
 อยา (ตัวเอง) ที่จะทำ กลัวสิ่งไม่ดีจะทำให้เรากลายเป็นคนชั่ว
 เร็วกว่านี้ หิริ-โอตตปเปะ ก็มีความละอายใจตนเอง ทำให้
 ไม่กล้าทำความชั่ว

9. มีเหตุผลอะไรสำหรับตัดสินว่าการกระทำใดก็ การกระทำ
 ใดไม่ดี

10. ให้นักเรียนรวบรวมพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดความทุกข์หรือ
 ได้รับผลชั่ว

11. นักเรียนต้องคำนึงถึงสิ่งใดบ้างที่จะทำให้ไม่กระทำความการ
 ดังข้อ (10)

12. กรุอธิบายและยกตัวอย่างว่า

ก. เวลาเราโยนอาหารให้สุนัข สุนัขจะแย่งกัน กัดกัน
 เพื่อให้ได้อาหารขา เพราะมันมีสัญชาตญาณของสัตว์ แตคนยก
 ระดับตัวเองเป็นชาติถน เราจะไมแย่งกันกินเช่นเดียวกับสุนัข
 เพราะอะไร

ข. เวลาคนเมาขาดสติ ทำอะไรก็ได้ นอนข้างถนน
 เสือพาหลุรุย นอนปนกับสุนัขก็ได้ แต่เวลาปกติคนทำอย่างนั้น
 ไม่ได้ เพราะอะไร

13. เพราะฉะนั้นทำอย่างไรให้ตนเองห่างไกลจากการทำชั่ว
 อยาของการทำชั่ว กลัวต่อผลชั่วที่ได้รับ ไม่ว่าทั้งในที่ลับและในที่
 แสง

14. การละอายใจรู้ว่าสิ่งนั้นไม่ดี จึงทำให้ตนเองไม่ทำชั่ว เป็นการกลัวเหตุของความชั่ว การที่กลัวผลของความชั่วที่ตนจะได้รับ ทำให้ตนเองไม่ทำชั่ว เป็นการกลัวผลของความชั่ว

15. ถ้านักเรียนมีความละอายใจตนเองแล้วเกรงกลัวต่อกายชั่ว เมื่อโอกาสเปิดให้ทำชั่วได้ นักเรียนจะทำหรือไม่

16. ให้นักเรียนตั้งจิตอธิษฐานว่า "ขอให้ตนห่างไกลจากความชั่ว รู้จักยับยั้งชั่งใจ มีความสำนึกผิดชอบชั่วดี ละเว้นความชั่ว กลัวและรังเกียจความชั่วร้าย และให้ข้าพเจ้ามีความสุข ความเจริญในการบำเพ็ญความดี ไม่เบียดเบียนใครทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ตลอดไป แล้วสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย